

KOTIKÄYNTI JA ASIAKKAAN KOTI

Jyväskyläläisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kotikäynnistä ja asiakkaan kodista sosiaalityössä

Tiina Mustonen
Pro gradu- tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
syksy 2001

TIIVISTELMÄ

KOTIKÄYNTI JA ASIAKKAAN KOTI

Jyväskyläläisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kotikäynnistä ja asiakkaan kodista sosiaalityössä

Tiina Mustonen

ohjaajat: Marjo Kuronen ja Jorma Hänninen

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu- työ, Jyväskylän yliopisto

Sivuja: 95 + liitteet 2

Tutkielmani aiheena on kotikäynti ja asiakkaan koti sosiaalityössä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkielma on toteutettu laadullisin tutkimusmenetelmin haastatteleamalla jyväskyläläisiä sosiaalityöntekijöitä talvella ja keväällä 2000. Tutkielmassa painottuu aineistolähtöisyys. Tutkielma nojautuu sosiaaliseen konstruktivismiin sekä diskurssianalyttiseen lähestymistapaan, jonka keinoja on soveltuvin osin käytetty aineiston analysoinnissa. Tutkielmassa perehdytään sosiologiseen kotitutkimukseen. Tuloslukujen empiriaosuutta täydentää ja laajentaa sosiologinen kotitutkimus sekä sosiaalityön tutkimus.

Tutkimus osoitti, että kotikäyntejä tehdään sosiaalityössä monenlaisissa tilanteissa. Kotikäynti osa ammatillista sosiaalityötä. Vaikka sosiaalityötä tehdään pääasiassa toimistoympäristössä, on asiakkaan kotiin lähteminen joissain tilanteissa myös välttämätöntä. Kotikäynti näyttäytyy tutkimuksen perusteella sosiaalityön työvälineenä, joka otetaan käyttöön silloin kun sosiaalityöntekijä arvioi asiakkaan kotiin lähtemisen tarpeelliseksi. Haastatteluaineiston analyysin perusteella olen konstruoinut seuraavat kotikäyntityypit: kyläilykäynnit, neuvonpitoikäynnit, tarkistuskäynnit ja pakkokäynnit.

Yhdeksi keskeiseksi kotikäynnin tarkoituksiksi osoittautui asiakkaan kodin näkeminen. Tässä tutkielmassa ymmärrän kodin fyysisen asunnon sekä ihmissuhteiden ja arkielämän rutiinien ja järjestysten muodostamana konkreettisenä ja kokemuksellisenä kokonaisuutena. Kotikäynnillä asiakkaan koti on sosiaalityöntekijän ammatilliseen katseen kohteena ja kotia määritellään tietyillä kriteereillä. Kodista tekemiään havaintoja sosiaalityöntekijät käyttävät asiakkaan tilanteen arvioimiseen, ja kodista tehtävät tulkinnat tukevat sopivien tukitoimien ja toimenpiteiden toteuttamista.

Tutkimuksen perusteella voi todeta, että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen kotona on erilainen verrattuna toimistotapaamiseen. Koti näyttäytyy asiakkaan maaperänä, jonne sosiaalityöntekijä menee vierailijana kotia kunnioittaen. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista on luettavissa, että kotikäynnillä asiakkaan elämä saa laajemmat puitteet ja asiakkaan palvelun ja tuen tarve voidaan havaita helpommin kuin toimistossa. Vaikka tulosten valossa kotikäynti ei nykypäivän sosiaalityössä ole toimistotapaamiselle vaihtoehtoinen tapa kohdata sosiaalityön asiakas, näyttäisi asiakkaan tapaaminen hänen kodissaan mahdollistavan kokonaisvaltaisemman asiakkaan tilanteen ymmärtämisen.

avainsanat: kotikäynti, koti, sosiaalityö, sosiaalityöntekijä, asiakas

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
2. Tutkimuksen metodiset valinnat ja toteutus	4
2.1. Haastattelujen toteutus	5
2.2. Aineisto siihen suhtautuminen	10
2.3. Omasta positiostani	14
3. Koti	15
3.1. Asunto, talo, koti - käsitteiden määrittelyä	15
3.2. Koti koetaan, eletään, tehdään	18
3.3. Kodin sukupuolittuneet merkitykset ja tilojen käyttö	22
3.4. Koti perheen paikkana	24
3.5. Kodin elämään puuttumisesta	26
3.5. Sosiaalityön asiakkaan koti	27
4. Aineiston paikantaminen ja tutkimustehtävä	
4.1. Kotikäynti ja sosiaalityö	29
4.2. Tutkimustehtävä	30
5. Kotikäynti	
5.1. Kotikäynnin määrittelyä	32
5.1.1. Kotikäynti vai kotona tehtävää työtä	33
5.2. Kotikäynnit osa ammatillista sosiaalityötä	34
5.2.1. Sovitut kotikäynnit	39
5.2.2. Ilmoittamatta tehdyt kotikäynnit	42
5.2.3. Ilmoitus velvoittaa ja oikeuttaa kotikäynnin	44
5.2.4. Kotikäynnit pikkupakkona lastensuojelussa	47
5.2.5. Pakolla asiakkaan kotiin	48
5.3. Monenlaisia kotikäyntejä	50
6. Asiakkaan koti	
6.1. Asiakkaan koti kotikäynnin kohteena	52
6.2. Sosiaalityöntekijän katse kodin fyysisissä puitteissa	54
6.3. Asiakkaan kodin arkielämää ja järjestyksiä havainnoimassa	57
6.4. Kotikäyntitilanteiden kyseenalainen luonnollisuus	61
6.5. Kotikäynneillä saatava sanaton tieto	64
6.6. Mikä on normaalia kotielämää	66
6.7. Kodin normittaminen naisen kautta	68
6.8. Kotikäynnillä saatavan tiedon suhteellisuus	70
6.9. Asiakkaan koti havainnoinnin ja määrittelyn kohteena	71
7. Kotikäynti sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisena	72
7.1. Kotikäynti asiakaslähtöisyytenä	72
7.2. Kotikäynnit palveluna	73
7.3. Koti versus toimisto	74
7.4. Asiakkaan kodissa vierailmassa	75
7.5. Asiakkaan arjessa käymässä	78
7.6. Asiakkaan elämä saa laajemmat puitteet	80

7.7. Kotia kunnioitetaan mutta yhteistyötä edellytetään	83
7.8. Milloin lähteä kotikäynnille	85
8. Johtopäätöksiä	88
Lähteet	91
Liitteet	

1. JOHDANTO

Kiinnostuin kotikäynneistä ollessani harjoittelijana kotikäynnillä sosiaalityöntekijän mukana ja koettuani, että asiakkaan tapaaminen hänen kotonaan teki kohtaamisesta jollakin tapaa erilaisen verrattuna havainnoimiini toimistotapaamisiin. Se, että asiakkaan kanssa istuttiin keittiön pöydän ääressä ja juotiin pullakahvit keskustelun ohessa sai vuorovaikutustilanteen näyttämään toisenlaiselta kuin toimistolla havainnoimani asioimistilanteet. Kotikäynti tuntui olevan asiakkaalle miellyttävä tapa kohdata sosiaalityöntekijä. Kotikäynnin jälkeen jäin miettimään, milloin sosiaalityöntekijät tapaavat asiakkaita heidän kodeissaan ja mikä tehtävä ja merkitys kotikäynnillä sosiaalityössä nykypäivänä on.

Kotikäynnit ovat kuuluneet vanhastaan sosiaalityöhön, erityisesti lastensuojelutyöhön. Erilaiset hyväntekijät ja tarkastajat ovat katsoneet oikeudekseen mennä köyhien ja huono-osaisten luo havainnoimaan ja tarkastamaan koteja ja lasten elin- ja kasvuolosuhteita. (esim. Kuronen 1999, 53; Markkola 1994, 227-8; Julkunen 1995, 23). Kotikäynnit kuuluvat nykypäivänäkin sosiaalityöhön, mutta niitä ei ole juurikaan tutkittu. Tässä työssä tarkastelen, miten sosiaalityöntekijät näkivät kotikäynnit osana sosiaalityötä ja millaista kuvaa niistä haastatteluisissa tuottivat. Tarkoitukseni on tuoda esille kotikäyntien moninaisuutta, sillä asiakkaan kotiin lähdetään hyvin erilaisista syistä.

Tarkasteltaessa kotikäyntejä sosiaalityössä tutkimuksen kohteeksi tulevat väistämättä myös asiakkaiden kodit, joihin sosiaalityöntekijät menevät. Sosiaalityöntekijä kohtaa kotikäynnillä asiakkaan lisäksi fyysisen kodin, asiakkaan elämän konkreettiset puitteet, jotka voivat kertoa asiakkaasta ja asiakkaan tilanteesta jotain, mitä toimistotapaamisella ei tulisi esille. Vaikka kotikäynnin ensisijainen tarkoitus ei olisikaan havainnoida asiakkaan kotia, ovat kodin näkyvät fyysiset tilat, arjen rutiinit ja ihmissuhteet silti sosiaalityöntekijän ammatillisen katseen kohteena.

Toisaalta koti on kuitenkin yksityinen tila, jonne pääsy tai meneminen ei ole sosiaalityöntekijälle itsestäänselvyys. Kotikäynnillä asiakas kohdataan hänen omalla alueellaan ja koti sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tapaamispaikkana on erilainen kuin toimisto. Tarkastelen tutkielmassani myös sitä, miten sosiaalityöntekijät suhtautuivat

kotiin asiakkaan tapaamisen paikkana ja kotikäyntiin mahdollisuutena nähdä asiakkaan elämää laajemmissa puitteissa kuin toimistotapaamisissa.

Työni etenee siten, että luvussa kaksi käyn läpi tutkimuksen toteuttamista ja esittelen ja perustelen metodisia valintojani paikallistaen myös omaa positiotani. Luvussa kolme tarkastelen kotia sosiologisten tutkimusten näkökulmasta. Luvussa neljä paikallistan tutkimukseni sosiaalityön kentässä sekä rajaan ja määrittelen tutkimustehtävän.

Tuloslukuja ovat luvut viisi, kuusi ja seitsemän. Luvussa viisi määrittelen kotikäyntiä ja kuvaan, millaisista kotikäynneistä sosiaalityöntekijät puhuivat ja millaisia syitä ja perusteluja niille antoivat. Teen myös yksinkertaista tyyppittelyä haastattelupuheesta erottamistani kotikäynneistä. Luvussa kuusi painopiste on asiakkaan kodissa. Tarkastelen, miten asiakkaan koti on sosiaalityöntekijöiden havainnoinnin ja määrittelyn kohteena ja miten tehtyjä havaintoja käytetään asiakkaan tilanteen tulkitsemisessa. Luvussa seitsemän tuon esille sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kotikäynneistä kohtaamisina kodin tilassa asiakkuuteen sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhteeseen liittyen. Kahdeksannessa luvussa kokoan tuloksia ja esittelen johtopäätöksiä.

Tässä tutkielmassa puhutaan asiakkaista ja asiakkaiden kodeista. Tekstissäni asiakkaat ja kodit kuitenkin pakosti pelkistyvät ja yhdenmukaistuvat. Sosiaalityön asiakkaina on kuitenkin erilaisia ihmisiä ja heidän kotinsa ovat myös hyvin erilaisia. Koti on tässä työssä hyvin inhimillinen; kodista kirjoittaessani kirjoitan myös ihmisistä, käsitykseni mukaan kotia ei ole ilman inhimillistä elämää ja toimintaa.

2. TUTKIMUKSEN METODISET VALINNAT JA TOTEUTUS

Olisi ollut houkuttelevaa lähteä tutkimaan kotikäyntejä sosiaalityössä etnografisin menetelmin, osallistumalla sosiaalityöntekijöiden tekemiin kotikäynteihin ja havainnoimalla kodin tilassa tapahtuvia sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisia. Havainnointi olisi voinut tarjota mielenkiintoisen aineiston sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutustilanteista, mutta sen toteuttaminen olisi luultavasti ollut tutkimuseettisesti ja käytännössäkin ongelmallista. Kotia pidetään vahvasti yksityisalueena, jonne pääsy on nähty esimerkiksi perhetutkimuksen piirissä

ongelmalliseksi (Gubrium & Holstein 1990, 45). Koska halusin saada kokonaiskuvaa sosiaalityössä tehtävistä kotikäynneistä, olisi minun pitänyt olla mukana mahdollisimman monenlaisilla kotikäynneillä, mikä olisi ollut varmasti mahdotonta esimerkiksi akuuteissa kriisitilanteissa. Pääsyn asiakkaiden koteihin näissä tilanteissa olisivat todennäköisesti kyseenalaistaneet sekä asiakkaat että sosiaalityöntekijät.

Tutkimustavan valinnassa päädyin sosiaalityöntekijöiden haastattelemiseen puolistrukturoiduin teemahaastatteluin, jolloin tutkimukseni täsmentyi sosiaalityöntekijöiden kotikäyntejä koskevan puheen tutkimiseksi. Kotikäyntien tutkiminen sosiaalityöntekijöitä haastattelemalla ei tavoittanut kotikäyntien vuorovaikutustilanteita suoranaisesti, joten niistä voin kirjoittaa vain sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä tulkiten.

Haastattelujen teemarungon (liite 1) rakensin siten, että toisaalta halusin kartoittaa käytäntölähtöisillä kysymyksillä kotikäynteihin liittyviä perusasioita. Ne toimivat samalla ”lämmittelykysymyksinä”, joiden kautta edettiin syvemmälle sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin kotikäynnin paikasta ja tehtävästä sosiaalityössä. Tarkoitus oli myös saada selville, mitä sellaista sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamiseen kotona liittyy, mikä eroaa toimistotapaamisista.

2.1. Haastattelujen toteutus

Toteutin teemahaastattelut haastattelemalla jyvaskyläläisiä sosiaalityöntekijöitä. Lähetin joulukuussa 1999 kahdelle Jyväskylän sosiaaliasemalle lyhyen esittelyn tutkimuksestani toiveenani saada aiheesta innostuneita sosiaalityöntekijöitä haastateltaviksi. Asetin yhteydenotolle takarajaksi tammikuun puolivälin, jotta harkinta- ja ilmoittautumisaikaa olisi riittävästi.

Tammikuun puoliväliin mennessä kaksi jyvaskyläläistä sosiaaliasemaa oli ottanut tutkimukseeni osallistumisen vastuulleen ja haastateltavat oli valittu sosiaaliasemien palavereissa. Haastatteluihin ilmoitettiin yhteensä kymmenen sosiaalityöntekijää, viisi kummaltakin sosiaaliasemalta.

Kun ryhdyin sopimaan haastatteluajankohdista, eivät toisen sosiaaliaseman työntekijät vielä tienneet tutkimuksestani ollenkaan. He olivat kuitenkin halukkaita osallistumaan haastatteluihin. Toisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijät tiesivät etukäteen osallistumisestaan, mutta osa haastatteluista sovittiin niin, että joku toinen sosiaalityöntekijä varasi haastateltavalle ajan tämän ajanvarauskirjasta. Kaikkien sosiaalityöntekijöiden osallistuminen haastatteluihin vahvistui ensimmäisen puhelinoiton perusteella ja haastatteluajankohdat järjestyivät vuoden 2000 helmikuun puolivälin ja toukokuun alun väliselle ajalle.

Minusta oli hieman kiusallista, etteivät työntekijät oikeastaan voineet harkita suostumustaan haastateltaviksi. Mietinkin, miten vapaaehtoisesti tai mielellään haastatteluihin 'valitut' sosiaalityöntekijät tutkimukseeni osallistuivat. Noin viikkoa ennen kulloistakin haastatteluajankohtaa lähetin jokaiselle sosiaalityöntekijälle haastattelurungon (liite 1) sekä kirjeen (liite 2), jossa kerroin lyhyesti tutkimusaiheestani ja omasta sosiaalityön työkokemuksestani. Koska minulla ei ollut mahdollisuutta olla henkilökohtaisesti yhteydessä kaikkiin haastateltaviini ennen haastattelua, pyrin sillä tavoin antamaan haastateltaville jonkinlaisen ennakkokäsityksen itsestäni ja tutkimuksestani.

Sosiaalityöntekijät

Kaikilla haastatelluilla oli taustana yliopistokoulutus, lähes jokaisella sosiaalityöntekijän ammattipätevyys. Työvuosia sosiaalityöntekijöillä oli puolesta vuodesta 17 vuoteen. Työuransa alussa olleita työntekijöitä oli sosiaalityöntekijöistä muutama, suurin osa oli toiminut alalla yli kymmenen vuotta. Haastatelluista yksi toimi pelkästään koulukuraattorin työssä ja erosi siten toimenkuvaltaan selkeästi muista, sillä hänen työhönsä eivät käytännössä kuuluneet esimerkiksi akuutit lastensuojelun kotikäynnit. Koulukuraattorin haastattelua en ottanut sellaisenaan mukaan analyysiin, mutta kuuntelin haastattelun huolellisesti ja tein siitä muistiinpanoja, joita vertailin tuloksiini aineistoanalyysin loppuvaiheessa. Kuraattorin haastatteluista tekemiäni huomioita otin analyysiin mukaan siinä määrin, kuin näin niiden täydentävän jo tekemiäni tulkintoja. Jokainen yhdeksästä sosiaalityöntekijästä teki lastensuojelutyötä, mutta toimenkuviissa oli joitakin eroja; osa teki myös vammaispalvelutyötä eikä kaikilla ollut yksinasuvia aikuisasiakkaita.

Kaikki haasteltavani olivat naisia. En ollut siitä yllättynyt, sillä tiesin jo etukäteen, ettei kyseisillä sosiaaliasemilla ollut miespuolisia sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalitoimistot, joissa haastateltavat työskentelivät, edustavat tyypillisiä suomalaisia naisvaltaisia sosiaalitoimistoja. On vaikea sanoa, missä määrin se, että minä ja haasteltavani olimme naisia näkyi esimerkiksi jaettuna ymmärryksenä joidenkin asioiden suhteen. Itseen sosiaalityöntekijät määrittivät ja olivat haastattelutilanteessa ensisijaisesti ammattinsa edustajina, sosiaalityöntekijöinä.

Haastattelut

Haastattelut eri asemien sosiaalityöntekijöiden kanssa oli sovittu heidän kalentereistaan löytyvän ajan mukaan. En pyrkinyt haastattelemaan työntekijöitä asemittain, sillä tarkoitukseni ei ollut mitenkään vertailla sosiaalitoimistoja keskenään. Haastattelut sijoituivat eri aikoihin työpäivästä ja haastattelupaikkana oli sosiaalityöntekijän työhuone kaikissa paitsi yhdessä haastattelussa, jossa olimme sosiaalityöntekijän kanssa sosiaaliaseman ryhmätilassa. Työhuone oli useimmiten itsestään selvä haastattelupaikka sosiaalityöntekijälle ja saattoi olla toimistossa ainut vapaa tila missä haastattelu oli mahdollista toteuttaa. Työhuoneessa irrottautuminen työpäivän kiireistä saattoi kuitenkin olla sosiaalityöntekijälle hankalaa eikä toimistoympäristö ehkä edesauttanut keskittymistä pohtimista vaativaan keskusteluun. Haastattelut kestivät reilusta puolesta tunnista puoleentoista tuntiin, kuitenkin niin, että useimmat kestivät noin 45 minuuttia.

Alasuutarin mukaan haastattelututkimuksessa vuorovaikutustilannetta ei tule tarkastella tekijänä, joka ”vaikuttaa” haastateltavan puheeseen vaan tarkoituksena on tehdä päätelmiä puheesta tietyssä tilanteessa eli kysymysten ja vastausten, kommenttien, reaktioiden ja vastareaktioiden kokonaisuutena (Alasuutari 1999, 149). Vaikka näen aineistoni tietyssä tilanteessa tuotettuna puheena, on mielestäni kuitenkin tärkeää tuoda näkyviin, missä puitteissa haastattelut toteutuivat sellaisina kuin toteutuivat.

Monet sosiaalityöntekijöistä tunsin tai tiesin jo etukäteen ja koin haastateltavien kohtaamisen mutkattomaksi. Sosiaalityöntekijät ilmaisivat haastatteluiden alussa valmistautumistaan haastatteluun; osa oli katsonut kysymyksiä etukäteen ja jopa kirjoittanut vastauksia joihinkin kysymyksiin valmiiksi, osa ei ollut ehtinyt lukea

teemarunkoa läpi ollenkaan. Valmistautuminen riippui varmasti siitä, millainen työviikko sosiaalityöntekijällä oli ollut, ja ymmärsin opiskelijan haastattelurungon voineen olla viimeisin paperi, johon kiireisen työpäivän aikana ehti tutustua. Haastattelutilanteessa muutaman sosiaalityöntekijän suhtautumisessa olikin havaittavissa jonkinlaista rutiininomaisuutta ja kenties velvollisuudentuntoisuutta oman alan opiskelijan lopputyössä avustamista kohtaan. Useimmat sosiaalityöntekijät suhtautuivat haastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen kuitenkin myönteisesti, vaikka yksi sosiaalityöntekijöistä myönsi, ettei välttämättä pitänyt siitä, että haastattelu nauhoitetaan.

Haastattelijana koin rutinoituvani haastattelukertojen myötä. Aluksi tunsin olevani kömpelö ja etenin haastatteluissa melko joustamattomasti teema teemalta peläten jonkun asian jäävän käsittelemättä. Useimmiten etenin aiheesta toiseen tiettyjen aloituskysymysten avulla ja haastatteluita jälkeen päin kuunnellessani paikoitellen harmittelin, kun en ollut oivaltanut esittää tarkempia kysymyksiä joistakin sosiaalityöntekijöiden esille nostamista mielenkiintoisista aiheista vaan olin sivuuttanut ne jatkaen haastattelua teemarungon mukaisesti. Toisaalta puhe ei yleensä lähtenyt rönnyilemään teema-alueiden ulkopuolelle ja opin huomaamaan, jos keskustelussa oli oikaistu jonkun keskeisen asian ohi ja palaamaan siihen keskustelun edetessä.

Osa haastattelurungon teema-alueista käsitteli sen verran konkreettisesti kotikäyntejä sosiaalityöntekijän työssä, että teemarunkoon perehtymänkin työntekijä pystyi kertomaan kotikäynneistä työssään melko vaivattomasti. Osa haastattelurungon teemoista käsitteli kuitenkin sellaisia asioita, jotka vaativat haastateltavilta oman työn pohtimista ja muistelemista. Jotkut sosiaalityöntekijöistä ilmaisivat, että heistä tuntui vaikealta lähteä puhumaan niistä asioista, joita he eivät yleensä työssään joudu miettimään. Haastattelujen aikana sosiaalityöntekijöillä oli tähän kuitenkin mahdollisuus ja haastattelujen loppua kohti monien ajatukset ja näkemykset tuntuivat monipuolistuvan ja rikastuvan. Kaikissa haastatteluissa ei ehkä päästy yhtä syvälle kotikäyntien merkityksiä avaavaan keskusteluun ja joidenkin työntekijöiden osallistumistapaa leimasi hienoinen rutiininomaisuus, mutta monet sosiaalityöntekijöistä tuntuivat nauttivan mahdollisuudesta eritellä kotikäyntien ja samalla työnsä eri puolia.

Suhteeni haastateltaviin ja haastattelut vuorovaikutustilanteina olivat erilaisia, kohtasinhan jokaisessa haastattelussa erilaisen ihmisen, erilaisen sosiaalityöntekijän.

Minulla oli aikaisempaa kokemusta lasten haastattelemisesta, mutta sosiaalityöntekijöitä haastatellessani tilanne oli erilainen. Sosiaalityöntekijät olivat minua vanhempia ja ammattiroolissaan, eksperttiroolissa tavallaan vahvemmillä kuin minä nuorempana, opiskelijana ja vähemmän kokeneena. Toisaalta jaoin sosiaalityöntekijöiden kanssa tietämystä samalta alalta. Tällä oli haittansa, sillä jos sosiaalityöntekijä kuittasi jonkin asian itsestäänselvyytenä, saatoin myönteillä ja jättää asian vaille tarkempaa avaamista. Saman oli huomannut Riitta Korte haastatellessaan sosiaalityöntekijöitä. Hänen mukaansa työntekijät olettivat haastattelutilanteessa hänen opiskelijana ja tutkijana tietävän jotakin sosiaalityöstä, mikä auttoi ymmärtämään keskustelun toisen osapuolen asioille antamia merkityksiä, mutta jätti samalla itsestäänselvyyksiä purkamatta. (Korte 1989, 55.)

Välillä haastattelutapani vaihtui ei-tietäjän roolista kotikäyntejä koskevien oletusten testaajaksi ja esitin varmasti johdatteleviakin kysymyksiä. Haastattelijan roolini tuntui myös hetkiksi häipyvän taustalle, kun kuuntelin kokeneita ja työtään refleктоivia työntekijöitä. Myös Korte kirjoittaa, miten haastatteluissa kokeneilta sosiaalityöntekijöiltä saatu tieto oli jotain, mitä ei voi saada yliopistolta eli se liittyi lähinnä taitoihin, kokemukseen ja ammatissa kasvamiseen (emt., 56).

Olin etukäteen toivonut haastattelujen olevan mahdollisimman keskustelevia, mutta ne etenivät pitkälti kysymys-vastaus-tyylillä. Tuotin varmaan itsekin tyylilläni haastattelunomaisuutta ja myös sosiaalityöntekijät tuntuivat orientoituneen perinteiseen haastatteluun, jolloin puhe ei juurikaan siirtynyt yksittäisistä teemoista laajempiin keskusteluihin sosiaalityöstä.

Puolistrukturoitu haastattelutapa mahdollisti keskustelun, jossa kotikäynneistä puhuttiin tiettyjen teemojen kautta, mutta kuitenkin niin, että haastateltavilla oli mahdollisuus puhua aiheesta haluamallaan tavalla. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden puheenvuoroja ei voi tarkastella haastattelutilanteesta irrallaan. Robert Dingwallin mukaan haastattelu on (puheen)vuoronottojärjestelmä, joka vaatii, että haastattelija esittää aiheet ja vastaaja pyrkii tuottamaan aihepiiriin sopivia vastauksia. Haastattelua ei voidakaan rinnastaa tavalliseen keskusteluun, vaan se on tarkoituksellisesti järjestetty tilaisuus puhua haastattelijan mielestä mielenkiintoisesta aiheesta. Haastattelussa, strukturoimattomassakin, haastateltavan käsitykset siitä, mitä haastattelija haluaa

haastatteluissa saada tietää, eivät voi olla vaikuttamatta vastauksiin. Haastateltava on haastattelutilanteessa myös osoittaakseen kompetenssiaan sen tietyn yhteisön jäsenenä, jota tutkimus koskee (Dingwall 1997, 58-9).

2.2. Aineisto ja siihen suhtautuminen

Kirjoitin haastattelut sanataarkasti puhtaaksi keväällä 2000. Puhtaaksi kirjoitettuani haastattelut minulla oli noin 80 kirjoitettua sivua puhetta kotikäynneistä. Aineistoni ei siis tekstimäärältään ollut mittava, vaan ennemminkin kompakti ja siksi suhteellisen helposti hallittavissa. Aineiston voi määritellä sosiaalityöntekijöiden konkreettisia kotikäyntejä koskevaksi ja kuvailevaksi puheeksi sekä mielipiteiksi ja näkemyksiksi kotikäynneistä ja niiden merkityksistä sosiaalityössä. Haastattelutapani ja esittämäni kysymykset tuottivat osaltaan yleistäviä vastauksia sosiaalityöntekijöiden kokemuksista ja näkemyksistä kotikäynneistä. Yleistävä puhe liikkui käytännön kokemusten ja yleisten kotikäyntejä koskevien näkemysten tasolla, tavoitetasolla sekä oletettujen kotikäyntien tasolla. Tavoitteista kertova puhe oli toisille sosiaalityöntekijöille tyypillisempi kuin toisille, ja oli ehkä persoonakohtainen puhetapa.

Kotikäyntipuheessa sosiaalityöntekijät esittivät toimintaansa usein me muodossa, viitaten parityöskentelyyn, tai passiivissa. Haastatteluissa asiakkaista puhuttiin asiakkaina, ihmisinä ja usein perheenä. Tutkimuksen koskiessa kotikäyntejä korvautui asiakaspuhe monessa kohtaa kotipuheella, mikä johtui esittämieni kysymysten muotoiluista. Se, että lapsiperheasiakkaista puhuttiin usein perheenä ja sosiaalityöntekijät puhuivat omasta näkökulmastaan passiivissa, on ilmeisesti yleistä perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten puheelle; tutkiessaan perhetyöntekijöiden käsityksiä työmuodoistaan tutkijat olivat huomanneet, miten perhetyöntekijöiden ”äänet hämärtyvät helposti perheen näkökulmaksi tai työntekijän tulkinta vaihtuu passiivimuodossa ilmaistuksi toteamukseksi” (Berg, Heino & Hurtig 2000, 28-9).

Haastattelut rakentuivat teemarungon käytön takia melko samantapaisiksi, mikä helpotti analyysivaiheessa haastattelumateriaalin käsittelyä, sillä puhemassaa oli helpompi tarkastella teemoittain. Varsinaista analyysiä en samojen teemojen varaan rakentanut. Haastattelupuhe ei ollut välttämättä samanlaista samojen teemojen osalta; vaikka kysyin samoja asioita, saattoivat sosiaalityöntekijöiden vastaukset vaihdella huomattavastikin.

Toisaalta vaihtelua ja ristiriitoja esiintyi samankin haastattelun sisällä. Mäkelän mukaan erilaisuuksien etsiminen kannattaa jo senkin takia, että sen jälkeen samanlaisuus on rikkaammin jäsentynyttä (Mäkelä 1990, 45). Ristiriitaisuuksia samojen haastattelujen sisältä sekä eri haastattelujen kesken olen huomionut myös analyysissä.

Analyysivaiheen alussa ongelmalliselta tuntui sen ratkaiseminen, miten välttyisin ottamasta kotikäyntejä koskevia tiedonantoja annettuina ja tekemästä tutkimuksesta selvityksenomaista. Koska haastattelupuhe sisälsi paljon ”tietoa” kotikäynneistä, olisi ollut helppo rakentaa tutkimusraportti haastattelurungon jäsentymisen mukaisesti. Tällöin tutkimuksesta olisi rakentunut lähinnä selvityksenomainen katsaus kotikäynteihin. Perinteinen lähestymistapa sosiaalisten ilmiöiden tutkimuksessa näkee tutkimushaastattelujen tarjoavan pääsyn sosiaalisen elämän faktoihin, jolloin haastateltavien vastauksiin suhtaudutaan enemmän tai vähemmän tarkkoina tapahtumien ja mielipiteiden raportointeina (Hall 1997, 9). En kuitenkaan kokenut mielekkäänä tarkastella puheessa tarjoutuvaa kuvaa kotikäynneistä sellaisenaan. Alasuutarin mukaan tieteellisessä tutkimuksessa havainnot eivät sinänsä ole ”tuloksia” eikä asioita oteta sellaisena kuin miltä ne näyttävät. Havaintoja pidetään ”johtolankoina”, joita jollakin tavalla tulkitsemalla on tarkoitus päästä havaintojen ”taakse”. (Alasuutari 1999, 78.) Hallin mukaan se, miten haastattelija ja vastaaja konstruoivat ja oikeuttavat sosiaalityötä raportoidessaan sosiaalityön tapahtumia ja toimintoja, tarjoaa esimerkkejä aktiiviseen sosiaalityön konstruointiin. Toisaalta haastatteluaineisto voi Hallin mukaan kertoa jotain haastattelun ulkopuolisesta maailmasta, puhetapoina, suostutteluina ja selityksinä. (Hall 1997, 10-11.)

Tutkimuksessani halusin päästä näkemään kotikäyntipuheen taakse ja suhtautumisessa puheaineistoon sekä analyysissä olen nojannut sosiaaliseen konstruktionismiin sekä diskurssianalyttiseen aineiston hahmottamisen tapaan. Sosiaalisen konstruktionismin käsite viittaa siihen, miten sosiaalinen todellisuus tulee luoduksi ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Kyse on arkisten käytäntöjen tarkastelusta siten, että tutkitaan miten niissä tulkitaan sosiaalista todellisuutta ja samalla pidetään yllä ja muokataan sitä. Sosiaalisten instituutioiden katsotaan pysyvän koossa tällaisen jatkuvan uudelleen rakentumisen kautta. (Jokinen, Suoninen & Wahlsröm 2000, 16, 17.) Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa valitaan tutkimuskohteeksi (kielelliset) käytännöt ja merkitysten suhde merkityksiä rakentaviin käytäntöihin. Tutkimuskohteena ovat ne

kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat. Tutkimuksen tehtävänä ei ole jäljittää esimerkiksi kielenkäytöstä irrallisiksi oletettuja mentaalisia prosesseja, objektiivisia faktoja, universaaleja lainalaisuuksia tai syy-seuraus-suhteita. (Jokinen 1999, 41- 50.)

Jokisen mukaan ”kieli ja kielelliset merkitsijät eivät ole todellisuuden kuvia, mutta ne eivät ole myöskään riippumattomia ei-lingvistikisestä todellisuudesta. Niiden voisi pikemminkin sanoa olevan erottamattomia ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.” (emt., 40.) Sosiaalisen konstruktionismin ja diskurssianalyttisen lähestymistavan käyttö kotikäyntejä tarkastelevan tutkimuksen lähtökohtana on auttanut näkemään tutkimuskohdetta sellaisesta perspektiivistä, josta puhetta kotikäynneistä voidaan tulkita muutoinkin kuin vain todellisuuden kuvana; puheeseen voi suhtautua kotikäynneille merkityksiä tuottavana ja siten todellisuutta eli tässä tutkimuksessa sosiaalityötä kotikäyntien osalta rakentavana.

Aineiston sisältämien viestien kuvailu ja selittäminen - ja se miten tuo kuvailu ja selittäminen rakentaa sosiaalista todellisuutta - on diskurssianalyysin keskeinen kiinnostuksen alue. Se, missä määrin voisi yksityisesti arvioida aineistojen sisältämien kuvausten ja selitysten olevan totuudenmukaisia, kohtuullisia tai loogisia, pyritään rajaamaan analyysin ulkopuolelle. Diskurssianalyysissä vältetäänkin yleistäviä selittäviä teorioita. (Juhila & Suoninen 1999, 248.)

Tutkielmassani en ole täysin välttynyt muodostamasta eräänlaista mallia ja myös jonkinlaisia yleistyksiä kotikäynneistä. Ne ovat kuitenkin muodostuneet yksittäisen haastatteluaineiston perusteella; toisessa sosiaalitoimistossa eri aikana muita sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla olisin voinut saada aikaan toisenlaisia luonnehdintoja kotikäynneistä.

Diskurssianalyttiseen analysointitapaan nojautuessa tutkijan itse keräämää haastatteluaineistoa voidaan pitää ’ei-luonnollisena’ aineistotyyppinä. Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan mukaan ’ei-luonnollinen’ aineistokin ”voi palvella kiinnostavana tutkimusaineistona sen kartoittamisessa, millaiset kulttuuriset tulkintaresurssit ovat toimijoille mahdollisia kulloinkin tutkittavien teemojen yhteydessä”. (Juhila & Suoninen 1999, 237-8.) Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden tulkintaresursseina

voidaan tässä tutkimuksessa pitää esimerkiksi lastensuojelun asiantuntijuutta, jonka kautta sosiaalityöntekijöiden voi nähdä puhuvan kotikäynneistä. Myös tutkijalla on aina käytössään monenlaisia tulkintaresursseja. Juhila kirjoittaa, että aineiston voi saada puhumaan monilla kielillä. Aineisto ei vain puhu tutkijalle vaan tutkija puhuttaa sitä valitsemansa lähestymistavan kautta. (Juhila 1999, 213.)

Jokisen ja Juhilan mukaan aineiston kontekstualisoiminen osaksi jotakin laajempaa kokonaisuutta luo haastattelupuheelle ja sen analyysille tietyt kehykset, mutta kehysten sisäisiä tapahtumia on analysoitava aineistosta itsestään välttämättä päättämistä ulkopuolisista jäsenyksistä käsin. Tällöin vältetään vastauksien etsintä organisaation toimintatavoista ja historiallisesti muotoutuneista tehtävistä. (Jokinen & Juhila 1999, 62.) Kuitenkin jos sosiaalityötä pidetään ongelmatyönä, kiinnostavaa on, miten organisaation lähtökohdat, yleiset tavoitteet ja lainsäädännölliset tehtävät, kietoutuvat osaksi työn käytäntöjä (Jokinen & Juhila & Pösö, 1995, 15).

Analysoitaessa haastatteluaineistoa diskurssianalyttisesti painotetaan universaalien yleistyksien sijaan tilanteisuutta ja tilanteisesti käytettäviä kulttuurisia tulkintaresursseja. (Jokinen & Juhila 1999, 62.) Toisaalta vaikka diskurssianalyysin analyysivaiheessa keskitytään yksityiskohtiin, myös yhteiskunnalliset instituutiot nähdään osana vuorovaikutusta. Ero Suonisen mukaan toimijoita ja heidän puheitaan voidaankin tulkita institutionaalisten roolien kautta. (Suoninen 1999, 20). Mielenkiintoni on kohdistunut siihen, miten sosiaalityöntekijät haastattelutilanteessa tuottivat kotikäynneille merkityksiä tietyn sosiaalitoimiston työ- ja organisaatiokulttuurin toimijoina ja edustajina. Näen, että sosiaalityöntekijöiden puhetta kotikäynneistä väistämättä leimaa heidän toimenkuvansa ja työpaikkakonteksti, että sosiaalitoimiston organisaatiokulttuurin jaettu todellisuus elää sosiaalityöntekijöiden puheessa ja kotikäynnit saavat merkityksiään sieltä lähtien. Tässä palataan myös siihen, miten haastateltavat eli sosiaalityöntekijät osoittivat kompetenssiaan sosiaalityön organisaation toimijoina.

Vaikka tutkimukseni on tietyn sosiaalityön työkäytännön tutkimista, olen pyrkinyt katsomaan toimintatapojen ja käytäntöjen taa ja koettanut välttää nimeämistä merkityksiä suoraviivaisesti kotikäynneistä kertovasta haastattelupuheesta. Olen pyrkinyt toteuttamaan kvalitatiivisen tutkimuksen ihannetta; tulkitsemaan tutkittavaa kohdetta kaksi kertaa, eli tulkitsemaan ensin sitä, mistä sosiaalityöntekijät missäkin kohtaa puhuvat

(ns. ensimmäisen asteen tulkinnat) ja toiseksi tulkitsemaan tästä puheesta merkityksiä kotikäynneille (ks. Suoranta & Eskola 1998, 149). Periaatteessa tekemäni tulkintani ovat olleet sosiaalityöntekijöiden tekemien tulkintojen tulkitsemista, eli siten toisen ja kolmannen asteen tulkintoja.

2.3. Omasta positioistani

Tutkijalla on erilaisia vaihtoehtoja suhtautua aineistoonsa. Kirsi Juhila (1999, 212) on määritellyt tutkijan erilaisiksi vaihtoehtoisiksi positioiksi diskurssianalyttisessä tutkimuksessa analyytikon, tulkitsijan, asianajajan ja keskustelijan. Vaikka näen työni lähtökohdiltaan, en tutkimustavan tiukassa merkityksessä, diskurssianalyttiseksi, olen tunnistanut oman positioni Juhilan jaotteluista tulkitsijaksi. Tulkitsija näkee todellisuuden eri versioiden syntyvän ihmisten keskinäisessä toiminnassa ja tutkijana hän on yksi toimintaan osallistujista. Tulkitsevan analysoijan positiossa keskeistä on tutkijan ja tutkittavan välinen vuorovaikutussuhde. Vuorovaikutuksellinen suhde on erityisen selvä, jos kyseessä tutkijan itsensä tekemän haastatteluaineisto, sillä kysymystensä ja oman fyysisen läsnäolonsa kautta tutkija on paitsi aineiston analysoija, myös yksi sen tuottajista. (Juhila 1999, 212-3, 230.) Haastattelun temaarunko (liite1) ohjasi haastattelukeskustelujani sosiaalityöntekijöiden kanssa ja heijasteli omia subjektiivisia näkemyksiäni, esioletuksiani aiheesta. Tietyillä sanavalinnoilla, tavoillani esittää kysymyksiä haastattelutilanteessa olin tuottamassa tietynlaista puhetta ja tietynlaista aineistoa.

Diskurssianalyttistä tutkimusta voi tehdä useilla eri tavoilla. Analyttinen diskurssianalyysi erottuu pyrkimyksenä tiukkaan aineistolähtöisyyteen, jolloin tutkijan tavoitteena on olla mahdollisimman avoin aineistolle ja sieltä löytyville jäsenyksille (1999, 86). Vasta aineiston analyysin jälkeen otetaan kantaa eri ilmiöiden suhteiden rakentumiseen (emt.).

Tulkitsijan positiossa tutkimusaineisto näyttäytyy tutkijalle mahdollisuuksien maailmana. Tulkitsija nojaa tutkimuksessaan vahvasti aineistoon ja etsii analyysin vihjeitä sieltä. (Juhila 1999, 213.) Tutkijana olen konstruoinut aineistosta esiin tulkintoja ja ottanut samalla itselleni määrittelyvallan niiden suhteen, kuten tulkitsija tekee tulkitsijan positiossa. (ks. Juhila 1999, 228). Kotikäyntien merkityksiä tutkiessani olen käyttänyt

edellä mainittuja diskurssianalyysin keinoja; pyrkinyt aineistolähtöisyyteen ja varonut jäsentämästä aineistoa etukäteen lukkoon lyödyistä ulkoisista jäsennyksistä käsin.

Vaikka olen lähtenyt analysoimaan aineistoa siitä itsestään lähtien, olen kuitenkin väkisin tulkinnut sitä myös esiyymmärryksestäni käsin, oman arkielämäni, kokemusteni ja käsitysteni kautta (ks. emt. 213). Omat subjektiiviset näkemykseni sosiaalityöstä ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, mitä olen aineistosta valinnut tarkemman analysoinnin kohteeksi. Se, että olen toiminut sosiaalityöntekijänä ja minulla on sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti, on osaltaan vaikuttanut tutkimus- ja tulkintatapoihini. Tietämykseni sosiaalityöstä on huomaamattanikin ohjannut työn kulkua ja tehtyjä valintoja. Merja Borgman (1998, 35) on tutkinut sitä, miten sosiaalialan ammatilliset tulkinnat rakentuvat ja kirjoittaa kokeneensa sosiaalialan työkokemuksen tuoneen hänelle hiljaista tietoa tutkimuskohteestaan. Polanyin (1966) käyttöön ottamalla termillä hiljainen tieto tarkoitetaan Borgmanin mukaan tietoa, joka näkyy asioiden tulkitsemisessa ja tietämisessä ilman, että osataan selittää miksi jokin asia tiedetään (emt.). Oman alan työkäytäntöjä tutkittaessa hiljaisen tiedon merkitystä ei voikaan mielestäni sivuuttaa. Välillä on ollut hankalaakin taiteilla tutkijan ja tulevan sosiaalityöntekijän roolin välillä, mutta olen koettanut käyttää esiyymmärrystäni myös hyväkseni tulkitessani sosiaalityöntekijöiden puhetta.

3. KOTI

Koti on käsitteenä laaja-alainen ja epämääräinen (Karisto & Vilkkonen, 2000, 209), siitä on vaikea saada otetta. Kotia tuskin voikaan selittää kattavasti ainakaan yhden tieteenalan näkökulmasta. Tässä luvussa valotan koti-käsitteen moniulotteisuutta ja monimerkityksisyyttä sosiologisten tutkimusten kautta. Avaamalla kotia käsitteenä pohjustan myöhempiä aineistolähtöisiä kotikäyntien tarkastelua.

Asunnoista tehdään ja tulee koteja ja ihmiset antavat kodilleen erilaisia merkityksiä. Koti, mitä merkityksiä sille kulloinkin annamme, on tavalla tai toisella jatkuvasti läsnä jokapäiväisessä arjessamme (Vilkkonen 1998, 27). Kodista kirjoitettaessa on monessa kohtaa kyse perheestä ja perhe-elämästä ja vaarana on, että puhe kodista etäännyy siellä asuvista ihmisistä. Vaikka lähdän ensisijaisesti kartoittamaan kirjoituksia kodista ja kodin

elämästä, pyrin olemaan unohtamatta kodin tekijöitä ja toimijoita; siellä asuvia ihmisiä. Kartoitan kodille annettuja merkityksiä, joiden kautta arkista kotielämää voi jäsentää ja sen järjestymisen ja järjestämisen tapoja ymmärtää.

Tarkoitukseni on saada kotia käsitteenä paremmin haltuun. Moneen suuntaan aukeavan ja monella tapaa ymmärrettävän käsitteen vangitseminen on mahdotonta, ja paljon jää väkisin tarkastelun ulkopuolelle. Koti yhtä aikaa kiehtovan monipuolisena käsitteenä ja arkisena itsestäänselvyyttenä on kuitenkin haastava tutkimuskohde, jota on mahdotonta selittää tyhjäksi – jo siksikin, että viime kädessä jokaisella on oma käsityksensä siitä, mitä ja millainen se on.

3.1. Asunto, talo, koti – käsitteiden määrittelyä

Koteja perustetaan konkreettisiin tiloihin, asuntoihin. Materiaaliset asunnot, joista tehdään koteja, on tilallisesti suunniteltu refleктоimaan todellisia ja ideaaleja kotitalouden jäsenten välisiä suhteita sekä vaikuttamaan niihin (Bowlby ym.1997, 346). Kirsi Saarikangas näkee tilan ja sosiaaliset suhteet yhteydessä toisiinsa. Hän on tutkinut jälleenrakennuskauden suomalaisia omakotitaloja ja näkee standardisoidun asunnon sekä fyysisenä tilana että asukkaidensa arkielämän paikkana.

Saarikankaan mukaan asunto on yhtä aikaa äärimmäisen yksityinen ja henkilökohtainen sekä yleinen, samanlainen kuin muilla. Asunto on sosiaalisten suhteiden ja vallan verkosto ja samalla äärimmäisen henkilökohtainen tila. Asunnossa kohtaavat ihmisen yksityinen arkielämä ja yleiset kulttuuriset normit, henkilökohtainen ja yleinen. (Saarikangas 1993, 38-9) Asunto on kulttuurin määrittämä kokonaisuus, jonka asukkaat, kodin jäsenet ovat jatkuvasti yhteydessä laajempaan sosiaaliseen ja symboliseen järjestykseen, sosiaalisiin sopimuksiin ja käytäntöihin ensiksikin perheessä, kodissa ja laajemmin sosiaalisten järjestelmien tasolla (emt. 1993, 342).

Asunnon tilajärjestelyt määräävät osaltaan kodin sosiaalisia suhteita. Se, millaiseksi asunto on suunniteltu ja rakennettu, tuottaa ja ylläpitää kulttuurisesti luonnollisena pidettyjä sosiaalisia suhteita ja sukupuolieroa. Toisaalta näkemykset sukupuolesta ja perheestä ovat keskeisiä valmiin asunnon tilojen jäsentämisen ja käytön periaatteita. Saarikangas näkee asunnon kulttuurisena järjestelmänä ja prosessina, jossa asukkaiden

välisiä sosiaalisia suhteita jäsenetään tilajärjestelyillä, huoneiden nimeämisellä ja asukkaiden liikkeillä tilassa. (Saarikangas 1993, 339, 345.)

Suomessa vakiintui toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakennuskauden aikana asuntomalli, joka koostuu keittiöstä, olohuoneesta ja makuuhuoneesta sekä peseytymis- ja varastotiloista. Jälleenrakennuskauden tyyppitalon malli kertoo siitä, millaisia sosiaalisia suhteita kodissa on ajateltu vallitsevan. Tyyppimallilla viestitettiin ydinperheen ideaalista, ajatuksesta kodista, jonka tilat on toiminnallisesti eriytetty ja joka tarjoaa jäsenilleen heille luonnollisiksi katsottujen roolien tarvitsemat tilat. Tähän kotiin ei ollut suunniteltu tilaa tuottavan työn tekemiselle vaan tilat oli tarkoitettu uusintamisen ja kuluttamisen tehtäviä varten. (emt.)

Asunto ei kuitenkaan pelkästään vaikuta ihmisen arkielämän jäsentymiseen vaan tilanjäsentelyn merkitykset ovat aina kulttuurisia ja toteutuvat laajemmassa historiallisessa ja sosiaalisessa yhteydessä. (Saarikangas 1993, 40.)

Konkreettisimmillaan koti sijaitsee tietyssä rakennuksessa, talossa, asunnossa. Kodin mieltäminen taloksi tai asunnoksi viittaa myös kodin taloudellisiin ja juridisiin merkityksiin. Anneli Junton mukaan nykyajan Suomessa asunto on kallis, pitkäikäinen ja paikkaan sidottu, koti maksaa vuosi vuodelta enemmän (Junto 2001, 4). Puhuttaessa kodin omistajuudesta ja kodista taloudellisessa merkityksessä (huom. suomen kielessä omakotitalo, Saarikangas 1993) koti ja talo saavat selkeästi synonyymiset merkitykset (Dovey 1985, 33), mutta muutoin kodin tai talon omistaminen voi merkitä eri asioita.

Riitta Granfelt tekee erottelua talon, asunnon ja kodin välillä. Talo ja asunto ovat fyysisiä tiloja, spatiaalisia käsitteitä. Ne ovat fyysisiä esineitä, jotka voidaan rakentaa, vuokrata, omistaa, kalustaa. Koti tehdään, perustetaan, luodaan. (Granfelt 1998, 47-8, 103.)

Rykwertin mukaan talossa on reunat, seinät, ovet ja katot, mutta kodin ei tarvitse olla rakennus vaan koti voi olla missä tahansa, kodin voi tehdä minne tahansa (Rykwert 1993, 50). Sosiaalisessa merkityksessään koti onkin jotakin elettyä ja koettua. Koti voi olla tapa suhtautua ympäristöön paikasta riippumatta. Kodin tunnun voi saada aikaan tietty ilmiö tai asia, jonka on tottunut liittämään kotiympäristöön ja jonka voi kokea paikasta riippumatta. Koti voi olla myös suhde ihmisen ja hänelle tärkeän asian tai toiminnan,

harrastuksen välillä, jolloin irrottaudutaan täysin kodin ymmärtämisestä konkreettisena paikkana. (Dovey 1985, 38, 89.)

Kodin ja asunnon eroja voi lähestyä myös niiden negatiivien kautta.

Asunnottomuudesta ja kodittomuudesta on kirjoittanut Riitta Granfelt (1998).

Asunnottomuudella tarkoitetaan yleensä konkreettista oman tilan puutetta, kun taas kodittomuus ymmärretään laajemmin, subjektiiviseen hyvinvointiin liittyväksi.

Kodittomuus on käsitteenä monimerkityksinen ja laadullisempi kuin asunnottomuus.

Asunnottomuus on objektiivisesti todettavissa, kodittomuus koetaan henkilökohtaisesti.

(Granfelt 1998, 47). Kun kodittomuus ymmärretään mielen sisäisenä tilana, sitä voi

tuntea olematta välttämättä asunnoton. Ilman kotia voi olla, jos ei ole fyysistä

asuinpaikkaa, mutta ilman kotia voi kokea olevansa myös silloin, jos paikka jossa asuu ei tunnu kodilta (Dovey 1985, 33-4.)

3.2. Koti koetaan, eletään, tehdään

Koti voidaan ymmärtää jonkinlaisena suhteena ihmisten ja heidän ympäristönsä välillä.

Koti on tällöin emotionaalisperustainen ja merkityksellinen suhde asukkaiden ja asuttujen paikkojen välillä. (Dovey 1985, 33,34.) Kodista voidaan käyttää nimitystä ”lived space”,

jolle suomen kielessä on käytössä vastine elämistila. Käsitteellisellä tilalla tarkoitetaan

objektiivista tilaa, jota konkreetti talo edustaa. Elämistila taas on merkityksellinen

tilallinen kokemus siitä, mistä fenomenologit käyttävät nimitystä ”being-in-the-world”.

(Dovey 1985, 35.) Maritta Törrösen mukaan ”elämistila muodostuu siitä tilasta, jossa ihmiset elävät, ja heidän keskinäisestä vuorovaikutuksellisesta toiminnastaan” (2000, 266).

Dovey (1985) on eritellyt ominaisuuksia, joita kodilla on kun se ymmärretään suhteena

johonkin merkitykselliseen. Hänen mukaansa koti on ensinnäkin monimutkainen

järjestyneiden suhteiden järjestelmä; kotiympäristössä kehittyy tilallisia, ajallisia ja

sosiokulttuurisia järjestyksiä, tapoja kokea ja käyttäytyä. Toiseksi koti on identiteetti, se

on identifioitumista ja olemista sidoksissa siihen paikkaan, jota asumme. Kolmanneksi

koti voidaan Doveyn mukaan ymmärtää yhteytenä; yhteytenä ihmisiin, paikkaan,

menneisyyteen ja tulevaisuuteen. (Dovey 1985, 39- 43.) Myös Mary Douglas näkee

kodin tilana, joka sijaitsee jossakin, mutta ei välttämättä vain yhdessä paikassa. Jotta

jokin tila muuttuisi kodiksi, täytyy se ottaa hallintaa. Koti ei kuitenkaan ole pelkkää tilaa vaan sitä määrittää myös aika; ihmiset hahmottavat elämänsä kodissa tilassa ja ajassa. (1993, 263-4.)

Kodin tunnun voidaan nähdä kehittyvän ensinnäkin tietyn tilallisen järjestyksen kokemisesta. Koti on turvallinen keskus, josta on vertikaalisesti ja horisontaalisesti pääsy ulkomaailmaan, mutta samalla se on erilaisten sisäisten järjestysten läpäisemä ja siten erillään ympäristöstään. Toisaalta vaikka koti on selkeästi erotettavissa ympäristöstään, se on samalla voimakkaasti suuntautunut siinä. Koti on rajoin merkitty alue, jonka fyysiset ja symboliset rajat varmistavat, että asukkaat voivat kontrolloida pääsyä sen sisäpuolelle sekä käyttäytymistä sen sisäpuolella. Kotona oleminen on tietämistä missä on. Koti voidaan ymmärtää myös laajempaa alueena ja keskuksena, esimerkiksi kotikaupunkina suhteessa suurempaan ja vieraampaan ympäristöön. (Dovey 1985, 35, 36).

Kodissa on oma ajallinen orientaationsa. Kodin menneisyyden läpikotainen tuntemus luo kodin tuntua ja vahvistaa sitä. Kodissa eletään päivästä päivään kunnes se on ympäristönä tiedostamaton, itsestään selvä. Kotiympäristö on ennustettavissa ja rutiinikäyttäytyminen siellä pysyy samana. Tämän takia kotona voi rentoutua, muualla joutuu olemaan valpas ja sopeutumiskykyinen. (Dovey 1985, 37.)

Doveyn mukaan koti voidaan ymmärtää myös sosiokulttuurisena järjestyksenä. Ajallinen ja tilallinen järjestys manifestoituvat ensisijaisesti sosiokulttuurisissa muodoissa. Ilmiöt kodeissa ovat yhtä aikaa tilallisia, ajallisia ja sosiokulttuurisia. Kulttuuriset uskomukset ja sosiaaliset käytännöt näyttäytyvät järjestyksenä, jonka puitteissa kotien tietyt ajalliset ja tilalliset ilmiöt tietyssä sosiokulttuurisessa kontekstissa esiintyvät. (emt., 38.)

Koti tarkoittaa identifioitumista paikkaan, jossa asumme. Koti voidaankin ymmärtää myös identiteettinä, jolloin korostuu sen emotionaalinen ja affektiivinen puoli. Kodin ymmärtäminen identiteetiksi viittaa ihmisen ja paikan väliseen suhteeseen, jossa paikka ottaa identiteetin asujaltaan ja jossa asukas ottaa identiteetin paikalta. Identiteetti muodostuu siitä, keitä me olemme kotona ja miten me olemme kotona. (emt., 40.)

Dovey näkee kodin myös yhteytenä ihmisiin, yhteytenä paikkaan, yhteytenä menneisyyteen ja yhteytenä tulevaisuuteen. Koti kytkee ihmiset menneisyyteen muistoilla

ja tuottaa jatkuvuuden tunteen. Koti orientoi tulevaisuuteen ja tarjoaa mahdollisuuden tehdä valintoja ja muuttaa asioita. Koti myös liittyy fyysiseen paikkaan, johon juurtumalla ihminen voi omaksua oman erityislaatuisen identiteetin. Lisäksi koti tuottaa yhteyttä sosiaaliseen maailmaan sekä sosiokulttuuristen toimintatapojen kautta että symboloimalla ja heijastelemalla jäsenensä identiteettiä. (emt., 43-4.)

Ihmisillä vaikuttaisi olevan taipumus järjestää ja organisoida elämää fyysisessä kotiympäristössä tietyillä tavoilla. Douglasin mukaan koti voidaan nähdä jonkinlaisena etnisenä tilana, jota voidaan nimittää eräänlaiseksi muistikoneeksi. Nimityksellä muistikone Douglas tarkoittaa kodin kykyä muistaa esimerkiksi kylmät talvet, jotta seuraavia varten voitaisi varautua varastoimalla ylimääräisiä peitteitä. Jotta varastointi olisi toimivaa ja samalla kodin asukkaiden hyvinvoinnista huolehtiminen onnistuisi, tarvitaan suunnittelua, varastojen jatkuvaa täyttämistä ja kodin tilallista eriyttämistä. Douglas puhuu vapaamatkustajaongelmasta, jolla hän tarkoittaa kodin varastojen käytön ongelmaa; miten jakaa varastoja oikeudenmukaisesti jotta niistä saatava hyöty jakautuisi kaikille kodin jäsenille. (emt. 268-9.)

Vastakohtana kodille Douglas esittää hotellin, jossa tulevaisuuden suunnittelu noudattaa kustannustehokkuuden kriteeriä toisin kuin kotona, jossa kodin tarpeisiin käytettäviä varoja ei voida suunnitella ja ennakoida tarkasti vaikkapa vuoden ajalle. Koti onkin markkinakriteerillä arvioiden heikko instituutio, mutta toisella tapaa hyvin tehokas; kodissa tehdään vaatimuksia halutuista resursseista ja parhain menestys on niillä vaatimuksilla, josta koituisi kaikille hyvää; itsekkäät vaatimukset eivät usein menesty. Teoriassa resurssien tasapuolisen jakautumisen varmistaa reiluus, mutta käytännössä kyse on jokaisen jäsenen resurssien käytön valvomisesta. Douglas puhuu koordinoinnista, jolla hän tarkoittaa kotona tapahtuvaa yhteisen hyvän toteutumista. Koordinointia on työn koordinoiminen toiminnallisesti, esimerkiksi jos keittiössä tehdään yhtä asiaa, voidaan siellä tehdä samalla jotain muutakin. Tällä tavoin koordinoimalla työtä kodilla on Douglasin mukaan taipumusta kehittää yksinkertaisia työnjakoja iän ja sukupuolen mukaan. (Douglas 1993, 271-4.)

Koordinointi kodissa saavutetaan myös hallitsemalla resursseihin pääsyä rotaatiolla, jolla esimerkiksi varmistetaan että kukin pääsee vuorollaan kylpyhuoneeseen, ettei kenelläkään ole monopoliasemaa jonkin huoneen tai tavaran käyttöön saati kodin

sotkemiseen. Kolmas koordinoititapa on käyttää synkronointia ja järjestystä; hyödykkeiden saamisessa noudatetaan tiettyä järjestystä, ja sijoittuminen kodin eri järjestyksiin (esimerkiksi ikäjärjestykseen) tuo hyödykkeiden jakamiseen reilua. Kukaan ei saa ottaa etukäteen tai salassa herkkuja jotka on tarkoitettu kaikille, kaikki jakaminen on näkyvää, mutta Douglasin mukaan reiluus itsessään ei ole tarkoitus vaan kodin jäsenten toiminnoilla on monia tarkoituksia. Kodin jäseniltä kuitenkin odotetaan toimintojen synkronointia; jos joku ei ole lounasaikaan kotona, on muiden oikeus tietää missä hän on ollut. (emt., 274-7.)

Douglas kirjoittaa yleisesti huomattua, että pääasiallinen teko jonka kodin jäsenet voivat yhteisen hyvän eteen tehdä on olla fyysisesti läsnä kokoontumisissa. Yksi pahimmista teoista mitä kotona voi tehdä on olla fyysisesti läsnä, mutta jättäytyä ulkopuoliseksi kodin monista koordinoinneista, esimerkiksi kotiintulo ilman tervehdystä katsotaan loukkaukseksi. Yksi tärkeä tapa kokoontua kodissa on yhteiset ateriat, joilla voidaan päättää ja neuvotella yhteisistä asioista, käsitellä kodin ulkopuolelta tulleita asioita, pyytää ja antaa lupia tehdä poikkeuksia kodin säännöistä. (emt., 275-6.)

Douglasin tapa määritellä kotia avaa mielestäni uuden tavan nähdä koti omalla logiikallaan toimivana ”itsejärjestäytyvänä systeeminä”. Koti ei kuitenkaan vain ”toimi” vaan kotia tehdään, toiminta kodissa aikaan saadaan toimijoiden yksittäisillä teoilla, kuten Pirjo Korvela on tuonut esille (Korvela 2001, 7). Jokapäiväisessä kodin elämässä näkyvää kodin tekemistä on esimerkiksi konkreettinen järjestyksen ylläpito. Järjestys samoin kuin epäjärjestys ovat kuitenkin suhteellisia ja kulttuurisia käsitteitä, ei ole olemassa absoluuttista likaa. Kodissa järjestyksen ohella puhtauden on nähty liittyvän ympäristön, kodin hallintaan. (Jokinen 1996, 96; Saarikangas 1993, 356.) Osa kodin tilojen siistinä pitämistä on lasten aiheuttaman epäjärjestyksen poistamista. Lapsiperheiden kodeissa arki varmasti onkin pitkälti paikkojen järjestyksessä pitämistä. Kotiin saatetaan myös kutsua rajatummin vierailijoita, jos kodin sotkuisuus ei ole hallittavissa. Epäjärjestystä näkevät tällöin vain läheiset ystävät ja perheet, jotka itse elävät samanlaisessa tilanteessa ja tietävät miltä lapsiperheen koti voi näyttää (Munro ja Madigan 1993, 33). Kykenemättömyys pitää kotia siistinä voidaan kokea myös ahdistavana, ja naiset, joiden tehtäväksi järjestyksen ylläpito on katsottu, voivat tuntea epäjärjestyksen voimakkaasti myös omassa ruumiissaan (Jokinen 1996, 96).

3.3. Kodin sukupuolittuneet merkitykset ja kodin tilojen käyttö

Perhe-elämän tullessa intiimimmäksi naiset ottivat kodin tilat hallintaansa tai oikeastaan koti osoitettiin heidän paikakseen. Kotia on määritelty pitkälti kodin aikuisten eläjien, naisen ja miehen kautta ja koti näyttäytyy vahvasti varsinkin naisen ja naisen toiminnan määrittämänä alueena miehen jäädessä taka-alalle. Koti onkin nähty naisen työpaikaksi ja naisia on jopa koulutettu työskentelemään kotitaloudessa. Kotia on pidetty ja pidetään yhä lasten kasvattamisen, hoivan paikkana. Naiset ovat olleet ensisijaisesti äitejä ja vaimoja ja näitä rooleja on toteutettu kodin tiloissa. Kodista on tullut erityinen, tärkeä paikka, vaikka toisaalta se naisen paikkana, yksityisenä alueena on ollut jotakin vähemmän suhteessa miehen hallitsemaan julkiseen, tuottavaan elämänalaan. Kodeissa tehtävää työtä ei ole katsottu oikeaksi työksi eikä sitä ole arvostettu. (Bowlby ym. 345; Jokinen 1996, 99; Saarikangas 1993, 360, 365) Vaikka miesten on todettu osallistuvan yhä enemmän kotitöihin, on päävastuu kodin arjen pyörittämisestä yhä naisilla (Huttunen 1999, 176). Naiset tekevät suurimman osan kodin töistä ja he myös vakiinnuttavat kodin rytmin ja rutiinin. (Munro ja Madigan 1993, 40).

Naisille kodin rakentaminen on selvä tavoite. (Jokinen 1996, 92, 93.) Naisten myös odotetaan järjestävän, 'tekevän kodin', valitsevan huonekalut ja tarvittavat kodinhoidon ja vapaa-ajan välineet, sisustavan ja suunnittelevan kodin järjestystä (Bowlby ym. 346). Vaikuttaisi siis siltä, että naiset pitkälti määräävät kodin tiloista, että koti jollakin tapaa kuuluu naisille. Kuitenkin naisten oma kodin tilojen käyttö Munron ja Madiganin mukaan on alisteista muiden kodin jäsenten rutiineille (emt. 41) eli naiset joutuvat laatimaan rutiinit ja aikataulut toisten ehdoilla ja vastatessaan kodin toimivuudesta kokonaisuudessaan he usein myös tinkivät omista tarpeistaan.

Kotona keittiö on nähty naisen valtakunnaksi. Keittiö on tärkeä tila kodissa koska työskennellään ja mahdollisuuksien mukaan hoidetaan sosiaalisia suhteita. Asuntojen rakennustavan muuttuessa tämän vuosisadan aikana koti on tilallisesti eriytetty niin, että useimmissa kodeissa keittiö on olohuoneesta erillinen huoneensa, ja sen on katsottu olevan sitä yksityisemmän tilan. Keittiötä pidetään taka-alana, jossa pitäisi voida toimia piilossa julkiselta katseelta. (Saarikangas 1993, 320; Munro ja Madigan 1993, 41)

Miehen suhteesta kotiin on kirjoitettu vähän. Perinteisesti mies onkin nähty julkisten tilojen kautta, jopa vieraana omassa kodissaan (Saarikangas, 1993, 342, 348). Miehen rooli kotona on jäänyt marginaaliseksi ainakin siksi, ettei hänellä ole ollut kotona luontevaa tekemistä ja kodin kannalta olennaisten tehtävien myötä syntyvää asemaa kuten naisella. Matti Kortteisen mukaan työläisperheen mies ei katso kotitöiden kuuluvan hänelle ja kokee kotitöihin tarttumisen alentavaksi. Samalla hän syrjäytyy kodin elämästä ja suuntautuu pois kodin arjesta esimerkiksi televisiota katselemalla. (Kortteinen 1982, 182.) Nykyään kodin elämässä yhä keskeisempi merkitys on vapaa-ajalla kotitöiden sijaan, mikä näkyy esimerkiksi siten, että olohuoneesta on tullut tärkeä huone, joka halutaan sisustaa mahdollisimman viihtyisäksi (Munro ja Madigan 1993,42). Kodin huoneista olohuone on edustanut kodin miehisintä aluetta ja samalla perheen yhdessäolon ja levon aluetta (Saarikangas 1993, 363).

Sen lisäksi, että kodin tilojen käytön voidaan nähdä jakautuvan kulttuurisesti omaksuttujen sukupuoliroolien mukaisesti, kodin tiloja jaetaan myös perheen jäsenten kesken tietoisesti. Kodin tilojen jakamiseen eri kodin jäsenten käyttöön vaikuttaa myös ideologia perheen yhteisyydestä (togetherness). Toisaalta yhdessäolon lisäksi kotona kaivataan myös omaa henkilökohtaista yksityisyyttä. Vastakkain voivat oletettavasti helposti joutua vanhempien toiveet perheen yhtenäisyydestä eli toisin sanoen toive viettää aikaa yhdessä yhteisessä kodin tilassa ja varttuvien lasten tarve ja vaatimukset saada omaa tilaa omaan käyttöön; kodin tilojen käytöstä joudutaan neuvottelemaan kodin jäsenten kesken. Munron ja Madiganin mukaan vanhemmat ovat kuitenkin niitä, jotka asettavat ehdot sille milloin lapset voivat olla heidän yksityisessä tilassaan, mitä he siellä tekevät ja ketä he saavat kutsua sinne. Vanhemmat kuitenkin huomaavat helposti lastensa yksityisen tilan tarpeen, koettavat järjestää sitä heille ja näkevät sen puutteen tiloiltaan riittämättömissä kodeissa ongelmallisena. (emt.35-37.)

Tutkimusten mukaan yksityisyydellä kodissa on erilaiset merkityksensä kodin eri jäsenille (Munro & Madigan, 1993, 43). Yksityisyyden kodissa on todettu olevan jotain mistä neuvotellaan ja johon vaikuttaa koti fyysisenä asuntona tilamahdollisuuksineen sekä kodin sosiaaliset roolit, jotka antavat naisten, miesten ja lasten yksityisyydelle erilaisia mahdollisuuksia. Munron ja Madiganin tutkimuksen mukaan lapsille sallitaan kodissa suurempi yksityisyys kuin vanhemmille, mikä kuulostaa yllättävältä. Kodin jäsenten yksityisyyteen vaikuttaa myös se, minkä 'ikäisestä' perheestä, kodista on

kysymys. Kun kodissa on pieniä lapsia, heillä ei useinkaan ole omaa huonetta, mutta heille voidaan antaa leikkimiseen omaa tilaa, jossa saa olla myös sotkua. Vanhemmat lapset kaipaavat ja vaativat enemmän yksityisyyttä kuin nuoremmat ja heille saatetaankin järjestää kodissa omaa tilaa. (emt. 32-35.)

Naisilla on oman yksityisyytensä suhteen usein vähäiset odotukset vaikka kodin yksityisyyttä suhteessa ulkomaailmaan halutaankin varjella. Naiset jopa tuntevat syyllisyyttä havaitessaan kaipaavansa omaa tilaa ja pitävät sitä itsekkyytenä. Kun nainen kodissaan on ensisijaisesti äiti, hän jollakin tapaa on yhtä kodin kanssa, hän on koti, eikä tarvitse omaa huonetta, omaa tilaa. (emt. 37, 42; Jokinen 1996, 93.)

Entä mikä on miehen yksityistä tilaa kotona? Miehen omana tilana näyttäytyy usein kodin yhteydessä oleva autotalli, mutta sisällä kodissa miehellä ei perinteisesti ole ollut luontevaa paikkaa. Jos miehen rooli kodissa ja kodin arjessa jää marginaaliseksi, voiko hänellä olla kodissa omaa yksityiseksi koettua tilaa? Yksityisyyden tunteen saavuttamiseen kotona ei ylipäätään kuitenkaan välttämättä tarvita konkreettista omaa tilaa; yksityisyyttä voidaan luoda myös monilla muilla tavoilla kuten psykologisin keinoin tai ajan myötä rakentuvilla toiminnoilla (Rapaport 1977, 289-90 Kurosen 1999, 138 mukaan). Kodissa tunnetta omasta yksityisyydestä voi varmaan tuoda myös jokin oma harrastus, jonka pariin voi vetäytyä olemaan itseksensä, kuten kitaransoitto, tietokonepeli, päiväkirja. Tällöin palataan ajatukseen kodista suhteena johonkin itselle merkitykselliseen, mahdollisuudesta mielessä koettuun kotiin silloin kun konkreettisen kodin elämä ajaa hakemaan henkilökohtaisempaa oman tilan tuntua. (ks. Granfelt 1998, 105.)

3.4. Koti perheen paikkana

Kodit ovat tärkeiden ihmissuhteiden ympäristöjä. Sosiologisissa teksteissä kodin merkitykset vaikuttavat kietoutuvan huomaamatta, mutta itsepintaisesti perheeseen ja erityisesti ydinperheen elämään ja arkeen. Yksinelävien ihmisten kotielämästä tai uusperheiden tai yksinhuoltajaperheiden kodeista on kirjoitettu vähemmän. Vaikka koteja ovat myös ei-perheellisten ihmisten kodit, yhdistetään koti ensisijaisesti nimenomaan ydinperheeseen. (Bowlby ym. 1997, 344.) Kodin ja perheen käsitteet ovat myös monissa teksteissä sekoittuneet ja niitä on käytetty synonyymisesti. Mary Richmond on

kirjoittanut sosiaalityön yhteyksistä ihmiselämän keskeisiin sosiaalisiin instituutioihin, joista yksi on koti. Ihmisten hän mainitsee asuvan konkreettisissa kodeissa, mutta ennen muuta hän viittaa kodilla perheeseen. (Richmond 1922, 175-194.) Kodista Richmond kirjoittaa instituutiona, johon sosiaalityöntekijöiden huomion tulisi kiinnittyä ei niinkään instituutiona sinänsä, vaan instituutiona yksilöä ja yhteiskuntaa varten.

Sosiaalityöntekijöiden on opittava havainnoimaan palvelujen tarpeessa olevien kotien mahdollisia voimavaroja sekä oletettavia heikkouden lähteitä. (emt., 179.)

Kodin idean isän, äidin ja lasten muodostamana ydinperheen paikkana on katsottu syntyneen 1800-luvun lopulla teollistumisen ja kaupungistumisen myötä kodin ja työpaikan eriytyessä omiksi alueiksi. Työpaikalle on perinteisesti sijoitettu tuotanto ja kodin tiloihin uusintaminen ja kulutus perheen tehtävinä. Samalla kodista on tullut erityinen, merkityksellinen tila, jonka yksityisyyttä ja intiimiyttä on alettu korostaa. (Saarikangas 1993, 343.) Koti- konkreettinen tai kokemuksellinen- näyttäytyykin perheen yksityiseksi ja puuttumiselta suojaavana paikkana.

Nykyaikaisen kodin syntyessä on syntynyt raja myös kodin ja yhteiskunnan välille ja ydinperhe on vahvistunut ja suojautunut ulkoiselta puuttumiselta. Kotia on luonnehdittu pakopaikaksi julkisesta maailmasta ja palkkatyöstä, se on nähty satamana sydämettömässä maailmassa ja paikkana, jonne kaivataan (Bowlby ym. 1997, 343, 347). Leena Eräsaaren mukaan kotiin näyttäisi liittyvän enemmän positiivisia kuin negatiivisia mielikuvia (1995, 152). Kotiin liitetyt positiiviset assosiaatiot kertovat kodin merkitsevän lämpöä, rakkautta, perhe-elämää ja mukavuutta niin miehille kuin naisillekin (Munro & Madigan 1993, 30). Koti on nähty viihtymisen, rentoutumisen ja hyvän olon paikkana, ja kodin on katsottu merkitsevän ihmisille sellaisia asioita, joiden kautta he voivat määrittää itseään, tulkita kokemuksiaan ja oikeuttaa tekojaan (Allan 1985, 56). Ideaalikotia on pidetty ehjän ydinperheen kotina, paikkana parisuhteelle ja lasten onnelliselle kasvulle.

Gwendolyn Wright kirjoittaa mallikodista - kodin ja perheen tavoitellusta yhdistelmästä. Hänen mukaansa mallikoti toimii voimallisena ideologiana yhteiskunnassa ollessaan niin tuttu ja itsestään selvä, niin haluttava ja saavutettavissa. Kodin ideaali on olemassa yksilöllisenä käsitteenä sekä kulttuurisena normina. Elämään unelmakodissa liittyy odotuksia perhe-elämän toimivuudesta. Odotuksista tietoisina kodin jäsenet voivat ylläpitää mukavan kodin kulissia, jonka taalla mahdollinen henkinen ja fyysinen väkivalta

piiloutuu. Kun kotinäyttämöllä kaikki näyttää olevan kunnossa, oletetaan perhe-elämän toimivan, vaikka todellisuus voi olla aivan jotain muuta. (Wright 1993, 213-9.) Perhe ja koti konstruoidaankin kulttuurissamme hyvyiden tyyssijoiksi, joissa tehdään kuitenkin myös paljon pahaa (Karisto & Vilkkonen, 2000, 211).

Vaikka arkisella kotielämällä on positiivinen lataus, voi kodin arki olla myös rikkinäisyyttä, velkaa ja vankeutta (Virtanen 1991, 38). Silva Tedren mukaan ”kodin myönteinen mielikuva on niin syvä, että vastakkaisten assosiaatioiden - turvattomuuden, väkivallan, avuttomuuden, riippuvaisuuden, ulkopuolisuuden, yksinäisyyden jne.- ilmaiseminen on vaikeaa ”(1998, 404). Koti on siis muutakin kuin onnena; koti voi olla ristiriitaisuuden, riitojen, ahdistuksen, epäjärjestyksen paikka. Koti myös usein tulee näkyväksi ainoastaan taitekohdissaan ja murtuessaan, arjen perustan kyseenalaistuessa. (Karisto & Vilkkonen 2000, 209; Vilkkonen 2000, 214)

3.5. Kodin elämään puuttumisesta

Koti voi olla jopa vaarallinen paikka jäsenilleen. Missä määrin ihmiset saavat tehdä kodissa toisilleen pahoja asioita ennen kuin siihen puututaan? Vaikka kodin elämään vaikutetaan esimerkiksi asunto- ja perhepolitiikalla, kotia toisaalta pidetään yksityisenä alueena (Saarikangas 1993, 342). Kotia on kiivaasti myös puolustettu, ja kotiin konkreettisesti tunkeutuvia ulkopuolisia, kuten poliiseja ja sosiaalityöntekijöitä on voitu väkivaltaisestikin vastustaa. Viranomaisten puuttumista kodin yksityiseen elämään on arvosteltu ja julkinen keskustelu on syyttänyt sosiaalityötä liian hanakasta kodin ovien sisäpuolelle tunkeutumisesta. (Vilkkonen & Karisto 2000, 210.)

Kodin yksityisyys on perheenjäsenille usein kyseenalaistamatonta, se on perusturvaa antava tekijä, jonka vaarantuminen koetaan uhkaavana. Doveyn mukaan Altman näkee yksityisyyden dialektisena rajan kontrollointimekanismina. Yksityisyys, myös kodin yksityisyys, on dialektinen toisiin yhteydessä olemisen ja ei-yhteydessä olemisen prosessi. Yksityisyyden mekanismit määrittävät itsen rajat. Kun ihminen hallitsee niiden rajojen läpäisyä, yksilöllisyyden tunne kehittyy. (Altman Doveyn 1985, 47 mukaan.)

Marjo Kuronen kirjoittaa Amos Rapaportin määritelleen yksityisyyden ei-toivotun vuorovaikutuksen välttämiseksi ihmisten kanssa. Ihmiset käyttävät erilaisia sääntöjä ja

symboleita vetääkseen rajan yksityisen ja julkisen, meidän ja muiden välillä ja ei-haluttua vuorovaikutusta voidaan säädellä monin tavoin. (Rapaport 1977, 289-90 Kurosen 1999, 138 mukaan). Graham Allan puolestaan on tarkastellut sitä, miten ihmiset pitävät yllä ja kontrolloivat rajoja kodin ja ulkopuolisen maailman välillä sekä määrittelevät kuka kuuluu ”sisäpiiriin” ja kuka on ulkopuolinen. Kurosen mukaan Allan näkee rajojen asettamisen olevan esimerkiksi sosiaaliluokkaan ja sukupuoleen sidottua. (Allan 1989 Kurosen 1999, 146 mukaan).

Kotikäyntejä terveydenhoitajien ja kättilöiden työssä Suomessa ja Skotlannissa tutkineen Marjo Kurosen (1999, 137) mukaan koti nähdään kulttuurisesti voimakkaasti yksityisyyden alueena, jonne ulkopuolisilla ei ilman lupaa ole pääsyä. Kurosen mukaan näyttäisi siltä, että Suomessa kodin yksityisyys ja oikeus rajoittaa ulkopuolisten pääsyä kotiin on vahva kulttuurinen normi (Kuronen 1999, 149).

Kotia perhe-elämän paikkana käsitelleissä tutkimuksissa on tuotu esille, miten odotukset onnellisesta kotielämästä voivat jäädä kodin arjessa kauaksi toteutumisestaan. Kodin seinien sisäpuolelle on todettu piilottuvan myös ahdistusta, ristiriitoja ja suoranaista pahaa. Kodin elämän koskemattomuus kyseenalaistuu ja kotikäynti saa oikeutuksensa viimekädessä jonkun hyvinvoinnin vaarantuessa omassa kodissaan. Kodin ja yhteiskunnan rajat kuitenkin eivät ole osoittautuneet pysyviksi ja muuttumattomiksi (Bowlby ym. 347) ja asiakkaan kodin elämään yhteiskunnan taholta puututaan viime kädessä kun jonkun hyvinvointi siellä vakavasti vaarantuu. Lastensuojelutyössä perheen asioihin puuttuminen on tullut mahdolliseksi lasten laiminlyöntitapauksissa (Vilkko & Karisto 2000, 210). Äärimmäisenä tapana puuttua kodin elämään ja kauimmaisena kodin ihannekuvista näyttäytyykin lapsen huostaanotto, puolustuskyvyttömän ihmisen omasta kodista turvaan vieminen, kun elämä siellä on muuttunut sietämättömäksi.

3.6. Sosiaalityön asiakkaan koti

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on sosiaalityön asiakkaan koti. Sosiologisen kotikeskustelun valossa kotikäynnin voi nähdä menemisenä asiakkaan fyysiseen kotiin, asuntoon, jonka asiakas on vuokrannut tai omistaa. Asiakkaan koti on juridisesti asiakkaan yksityisaluetta, jossa asiakas tiettyyn rajaan saakka voi tehdä mitä haluaa. Kun ymmärretään koti kokemuksellisessa mielessä, voidaan sanoa sosiaalityöntekijän

kotikäynnillä astuvan ulkopuolisena asiakkaan henkilökohtaiselle ja omalle alueelle. Oletettavasti asiakkaan kotiin menemisen tilanteet ovat sosiaalityössä hyvin erilaisia ja myös näyttäytyvät eri tavoin sosiaalityöntekijälle ja asiakkaalle.

Kodista on kirjoitettu paikkana, jossa on taipumus syntyä erilaisia arkielämän järjestämisen tapoja. Kodin ja kodin elämän on toisaalta nähty muotoutuvan jokaisessa kodissa omanlaisekseen, mutta toisaalta tutkimusten perusteella voidaan todeta, että kodeissa pitkälti toimitaan ja oletetaan muidenkin toimivan kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti tyypillisten mallien, sääntöjen ja roolien mukaan. Kotikäynnillä sosiaalityöntekijä arvioi asiakkaan kotia suhteessa ammatillisiin ja henkilökohtaisiin käsityksiinsä normaalista kodista ja kotielämästä.

Sosiaalityön asiakkaan koti pitää sisällään myös ihmissuhteet, jos kyseessä on perhe. Kotikäynneissä on kyse asiakkaiden kodeista, mutta myös asiakkaista kodeissaan eli useimmiten perheestä ja perheenjäsenistä ja heidän elämästään. Kotikäynnillä sosiaalityöntekijä näkee asiakasperheen kotielämää ja tulee myös määrittäneeksi sitä jollakin tavalla.

Oletan kotikäynnin tarkoituksen orientoivan sitä miten sosiaalityöntekijä asiakkaan kotiin suhtautuu ja sitä määrittää; lastensuojeluasiakkaiden koteihin mennään näkemään asiakasperheen elämää, vammaisasiakkaiden luo arvioimaan kodin konkreettista toimivuutta jne. Asiakkaan koti voi olla ei-toimiva, kaoottinenkin ja arkielämä siellä voi olla järjestynyt huolestuttavalla ja jopa puuttumista vaativalla tavalla. Kotikäynnillä asiakkaan kodista tulee sosiaalityön kohde, mutta samalla se on sosiaalityön toteuttamisen paikka.

4. AINEISTON PAIKANTAMINEN JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

4.1. Kotikäynti ja sosiaalityö

Kodin tematiikkaan tutustuminen antoi perspektiiviä kotikäyntien tarkasteluun. Ei kuitenkaan ollut ongelmattomaa aloittaa aineiston perusteellisempaa käsittelyä ilman kotikäyntejä koskevaa pohjatutkimusta, ja lopullisen tutkimustehtävän rajaaminen osoittautui vaikeaksi. Aineiston käsittelyn alkuvaiheessa luin haastattelumateriaalia lukuisia kertoja läpi pitäen mielessä kysymyksiä: mitä tässä sanotaan kotikäynneistä ja miten kotikäynneistä puhutaan. Merkitsin ensin erityyppisistä kotikäynneistä kertovat puheosuudet. Mielestäni olennaista kotikäynneistä kertovien puheosien kohdalle merkitsin koodimerkkejä alustavien jäsenysten mukaisesti.

Aineistoa pyöriteltyäni ja luettuani lukuisista mahdollisista näkökulmista mitkään vaihtoehtoiset tavat jäsentää aineistoa eivät toimineet; ne eivät *tuntuneet* hyviltä. Lopulta tajusin, mikä oli minulta oli jäänyt huomaamatta itse asiassa aineiston keruusta saakka: miten voisinkaan tutkia 'vain' kotikäyntien merkityksiä sosiaalityössä kun kotikäyntejä omana ilmiönään erillään käytännön sosiaalityöstä ei ole olemassakaan? Päädyin siihen, ettei kotikäynteihin liittyviä merkityksiä ole hedelmällistä tarkastella kytkemättä niitä sosiaalityön käytäntöjen ja asiakastyön tarkasteluun. **Tutkiessani kotikäyntejä en tutki vain kotikäyntejä, vaan myös käytännön sosiaalityötä sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Kotikäyntipuhe on siis puhetta asiakkaiden kodeista ja väistämättä myös sosiaalityöstä.**

Kun puhutaan kotikäynneistä, puhutaan samalla myös sosiaalityön työkäytännöistä, sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta sekä asiakkaiden tilanteen tulkitsemiseen, asiakkuuden ja asiakkaan tuen tarpeen arviointiin liittyvistä asioista. Mukaan tulevat muut viranomais- ja asiantuntijatahot, verkostotyö ja sosiaalityöntekijän rooli koordinoijana, tiedon kokoojana. Kotikäyntien yhteydessä puhutaan myös tuesta ja kontrollista, sosiaalityöhön perinteisesti liitetystä peruselementeistä. Eli kotikäynneistä puhuttaessa puhutaan pitkälti sosiaalityöstä ylipäättään. Puhutaan myös sosiaalityöntekijän työn arjesta, siitä miten kotikäynnit liittyvät aikaresursseihin, jaksamiseen, työn mielekkyyteen.

Näihin sisältöihin ja puheeseen kotikäynneistä liittyivät kuvaukset siitä, millaisia kotikäyntejä tehdään, miten asiakkaiden koteja havainnoidaan, miten kodeissa toimitaan, millaisia tilanteita kotikäynneillä oli ollut. Haastattelupuheen kautta rakentui kuva erilaisista kotikäynneistä erilaisina sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisina ja esille tuli kotikäyntien kirjo moninaisempana kuin olin etukäteen oletanut.

Kotikäynnit suhteutuivat laajempaan sosiaalityökontekstiin ja aineiston ”kulttuurinen paikka” selkeni (ks. Alasuutari 1999, 88). ”Kulttuurisen paikan” eli käytännön sosiaalityön kentän voi nähdä antavan analyysille kehykset ja raamittavan siten koko tutkimusta. Sen selvittäminen, mistä haastatteluissa puhuttiin ja miten aineiston puitteissa saattoi kotikäyntejä tarkastella, oli myös tutkimustehtävän rajaamista aineiston ehdoilla.

4.2. Tutkimustehtävä

Tässä tutkielmassa tarkastelen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kotikäynneistä ja asiakkaiden kodeista sosiaalityössä. Kysyn, millaista kuvaa sosiaalityöntekijät tuottivat haastattelupuheessa kotikäynneistä osana käytännön sosiaalityötä ja millaisina asiakkaiden kodit näyttäytyivät kotikäyntipuheessa.

Ensiksikin tarkastelen, millainen kuva kotikäynneistä sosiaalityössä haastattelupuheen perusteella hahmottui ja millaisia syitä ja perusteluja kotikäynneille esitettiin. Erittelen, millaisia kotikäyntejä sosiaalityöntekijät olivat tehneet ja teen tyypittelyä kotikäynneistä. Varsinaisista kotikäyntitilanteista voin kirjoittaa vain sosiaalityöntekijöiden tulkintojen kautta.

Toisena päätehtävänä kysyn, miten asiakkaan kotia kerrottiin kotikäynnillä havainnoidun ja määritellyn ja miten asiakkaan tilannetta voi sosiaalityöntekijöiden mukaan tulkita kodin perusteella. Tarkastelen, millaisena asiakkaan koti sosiaalityöntekijöiden kotikäyntipuheessa nähtiin.

Kolmantena päätehtävänä tarkastelen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kotikäynneistä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisen tapana. Kyselen, mitä kotikäynti merkitsee asiakkaan tilanteen ja asiakkuuden ymmärtämisen sekä sosiaalityöntekijä-asiakassuhteen kannalta.

Tutkimuksessani tarkastelun **kohteena ovat kaikki mahdolliset kotikäynnit**, joista sosiaalityöntekijät puhuivat. Tarkastelen kotikäynntejä **sosiaalityöntekijän näkökulmasta**, sillä haluan keskittyä ensisijaisesti siihen, miten sosiaalityöntekijät näkevät kotikäynnit omassa työssään.

5. KOTIKÄYNTI

5.1. Kotikäynnin määrittelyä

Määrittelen kotikäynnin toiminnaksi ja tapahtumaksi, jolla tarkoitetaan sekä asiakkaan kotiin menemistä että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tapaamista asiakkaan kotona. Kotikäynti on eräs työtapa sosiaalityössä ja puhetta 'kotikäynneistä' voi pitää ammatillisena puhetapana, jonka käyttö saa kotikäynnit näyttämään sosiaalityön käytäntöihin liittyvältä itsestäänselvyydeltä. Tutkimusta suunnitellessani en problematisoinut kotikäynti-käsitettä vaan käytin sitä itsekin haastatteluissa ja alustavassa tutkimussuunnitelmassa itsestään selvänä nimityksenä asiakkaan kotiin menemiselle ja asiakkaan kohtaamiselle kodin kontekstissa.

Kotikäynti- nimityksen mieltää helposti yksipuoliseksi toiminnaksi. 'Käynti' sanana viittaa pistäytymiseen, lyhyeen vierailuun jonkun luona. Käynti on ammattilaisen toimintaa, joka kohdistuu asiakkaan kotiin. Kotikäynti sosiaalityössä on tapahtuma, jossa sosiaalityöntekijä käy asiakkaan luona tietyssä sosiaalityön tarkoituksessa. Kotikäynti lukee kalenterissa, kotikäynnille lähdetään toimistosta, kotikäynti on osa sosiaalityöntekijän päiväohjelmaa.

Rojek, Peacock ja Collins (1988) kirjoittavat siitä, miten sosiaalityön instituutioissa vallitsevat piilevinä omat kulttuuriset uskomukset ja normit, joilla on vaikutuksensa sosiaalityöntekijöihin. Nämä uskomukset ja käyttäytymisnormit pitävät sisällään tiedon, myytit ja legendat, joihin jokainen työtään harjoittava sosiaalityöntekijä törmää sosiaalityön toimintaympäristöissä. Tietoperusta, myytit ja legendat luodaan ja välitetään toimistokulttuurin ja asiantuntijaryhmien kautta kielellisesti. Kieli tekee mahdolliseksi merkitysten välittämisen ja mahdollistaa sosiaalityöntekijöille todellisuuden ymmärtämisen ja kokemusten yhteisen jakamisen. Uusi sosiaalityöntekijä törmää tietoon,

merkityksiin ja symboleihin, joiden kautta yksittäisen sosiaalityöntekijän oletetaan tuntevan itsensä ja toimistoympäristön, jossa hän toimii vuorovaikutuksessa. Aloittelevien sosiaalityöntekijöiden kieli ja käyttäytyminen kehittyikin sosiaalityön toimistokulttuurissa ja alkaa vähitellen heijastaa joitakin sen perusilmiöitä. (Rojek, Peacock & Collins 1988, 37)

Rojek et. al. näkevät vaaransa siinä, että sosiaalityöntekijät omaksuvat sosiaalitoimistokulttuurissa jaetun kielen ja terminologian. Toimistoapparaatti ja kieli filteroituvat näennäisen vaarattomasti ja mutta salakavalasti uusien tulokkaiden ajatteluun ja kieleen; he 'laativat asiakirjoja', tekevät 'kotikäyntejä'. He käyttävät kotikäynti-termiä, josta tulee pikakirjoituskieltä tarkoittamaan ihmisten tapaamista heidän kodeissaan. Tällaiset lingvistiset välineet etäännyttävät työntekijät asiakkaista ja kasvokkaiset ihmisten väliset kontaktit alkavat muistuttaa esineiden välisiä kontakteja, kun terminologia ja kieli asettavat kilven työntekijän ja asiakkaan välille. (emt. 38, 39.)

Olisiko ollut syytä problematisoida kotikäynti-termi ja sen sijaan kirjoittaa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kotona tapahtuvasta kohtaamisesta tai tapaamisesta? Onko kotikäyntinimityksen käytössä vaarana hukata jotain olennaista, kun kyse on ihmisistä ja inhimillisestä toiminnasta? Varmaankin toisaalta on, mutta toisaalta pidän tärkeänä avata kotikäyntiä ensin sellaisena kuin siitä haastatteluissa puhuttiin.

"...se on osa meidän työtä, eikä kukaan sitä, se on niin itsestään selvä osa tiedäksä meidän työtä et ei sit niinku, ihmiset käy kotikäynneillä, työntekijät ja työtoverit ja yleensähan positiivisia, mukavia kokemuksia ja sitte toisinaan on kurja mennä ja tuntuu vaikealta mennä..." (stt7)

Kotikäyntiä käytettiin haastatteluissa ilmaisemaan monentyypisiä asiakkaiden koteihin menemisiä ja kotikäynteinä puhuttiin hyvin monenlaisista sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisista erilaisissa sosiaalityöntekijän kodiksi määrittelemissä tiloissa. Kotikäynneiksi nimettiin haastatteluissa esimerkiksi asiakkaan kotona pidettävät palaverit, joissa kokoontuu useita eri asiantuntijatahoja. Kotikäynti oli saattanut olla myös vierailu päihdeongelmaisen asiakkaan luona asuntolassa. Kotikäynteinä sosiaalityöntekijät mainitsivat myös nuoriso- tai lastenkodeissa asuvien asiakkaiden luo tehdyt kotikäynnit. Eräänlaisena kotikäyntinä eräs sosiaalityöntekijä näki myös käynnin asunnottoman luona, oli asunnoton asiakas missä vain. Tässä voidaan mielestäni palata

ajatukseen kodista mielen kotina, subjektiivisena kokemuksena, joka ihmisellä voi olla vaikka konkreettinen koti puuttuisikin. Kotikäyntinä voisi mieltää käynnin asiakkaan luona paikoissa, jotka sosiaalityöntekijä määrittelee asiakkaan kodiksi, mihin ei välttämättä vaikuta se, että asiakkaan asuminen on väliaikaista ja asunto vailla ulkoisia kodin tunnuksia.

5.1.2. Kotikäynti vai asiakkaan kotona tehtävää työtä

Kotikäyntejä tekevät muutkin asiantuntija- ja viranomaistahot kuin sosiaalityöntekijät. Ihmisiä kodeissaan tapaavat työnsä puitteissa terveydenhoitajat, lääkärit, poliisit ja monien muiden ammattien edustajat. On myös ammattiryhmiä, joiden työ painottuu asiakkaiden kodeissa tehtävään työhön. Kunnallisessa kotipalvelutyössä kotona tehtävä työ on varsin konkreettista; siivousta, tiskausta, pyykinpesua, kaupassakäyntiä, lapsiperheissä myös lastenhoitoa. Tosin Silva Tedren mukaan perheissä tehtävään kotipalvelutyöhön kuuluu nykyään yhä enemmän myös ohjausta ja neuvontaa (1998, 410). Mirja Satkan (1994, 329) mukaan tehostetussa perhetyössä kodinhoitajan työ on lähentynyt lastensuojelutyötä, ja samoin Ansa Leinonen arvioi kotipalvelun perhetyön tulleen sisällöltään lähemmäksi sosiaalityötä (1999, 1). Tehostetulla perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelun avohuollon työmuotona tehtävää perhetyöntekijän työtä, jossa tukeminen tapahtuu pääsääntöisesti sosiaalitoimiston asiakasperheiden kotona tai perheen maaperällä (Niemi 1995, 13, 20). Eräs tehostetun perhetyön muoto on ensi- ja turvakotien liiton kehittämä ALVARI-työ, jota haastattelemani sosiaalityöntekijätkin olivat olleet koordinoimassa asiakkaiden lapsiperheiden koteihin.

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kotona kohtaamiset perustuvat kuitenkin lähes pelkästään puhumiselle, keskustelulle, eikä sosiaalityöntekijä tee kotona yleensä konkreettisia askareita. Hannele Forsbergin mukaan toiminnalliset ja käytännölliset auttamisen tavat eivät hänen havainnoimissaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kotitapaamisissa olleet sosiaalityöntekijän itsensä työsuorituksia, sosiaalityöntekijät vetivät rajan konkreettisiin auttamistapoihin; ne eivät kuuluneet heidän asiantuntijakäsityksensä mukaan heidän työskentelytapoihinsa (Forsberg 1998, 152-3). Toiminnallisen aspektin puuttumista kotikäynneillä korostivat myös haastattelemani sosiaalityöntekijät. Heidän mukaansa ”se raja menee ihan siinä konkreettisessa työssä että ei niinku siihen lähde”. Vaikka kotikäynnillä oli saatettu kattaa kahvipöytää tai pukea

lapsia, oli tällöin toimittu enemmänkin huomaavaisen kanssaihmissen kuin sosiaalityöntekijän roolissa.

Haastattelun alussa kartoitin, kuinka monta kotikäyntiä sosiaalityöntekijä oli tehnyt viimeisimmän kuukauden aikana. Tehtyjen kotikäyntien määrät vaihtelivat melkoisesti. Kotikäyntejä oli enimmillään ollut viisitoista ja yksi sosiaalityöntekijä ei ollut tehnyt yhtään kotikäyntiä viimeisen kuukauden aikana. Useimmilla sosiaalityöntekijöillä kotikäyntejä oli ollut kolmesta kuuteen. Luvut eivät ole keskenään kuitenkaan vertailukelpoisia johtuen sosiaalityöntekijöiden erilaisista toimenkuvista; vammaispalvelun sosiaalityössä kotikäyntejä tehtiin jaksottaisesti, jolloin niitä oli saattanut olla runsaasti lyhyellä aikavälillä.

Kotikäyntimääristä voi kuitenkin tulkita, että sosiaalityöntekijät tapasivat asiakkaitaan pääsääntöisesti virastokontekstissa. Koti ei olekaan yleinen sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tapaamisen ja sosiaalityön tekemisen paikka suomalaisessa sosiaalitoimiston sosiaalityössä. Hannele Forsberg toteaa tutkimuksessaan sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden tehneen työtä pääasiallisesti virastokontekstissa, kun taas perhetukikeskusten työntekijöiden työhön kotikäynnit kuuluivat keskeisenä osana (Forsberg 1998, 145-6). Vaikka sosiaalityö Suomessa näyttäytyy virastokeskeisenä, Tarja Heino kirjoittaa, että kotikäynnille lähteminen on sosiaalityössä ikään kuin itsestäänselvyys ja tietyissä tilanteissa toimintasääntö (Heino 1997, 344), ja myös haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden mukaan kotikäynnit kuuluvat olennaisesti käytännön sosiaalityöhön.

3.2. Kotikäynnit osa ammatillista sosiaalityötä

Sosiaalityöntekijät puhuivat kotikäynneistä monenlaisiin sosiaalityön työkäytäntöihin ja sosiaalityölle lastensuojelulaissa määriteltyihin tehtäviin liittyen. Tarkastelemalla sitä, minkälaisiin työkäytäntöihin tai tilanteisiin kotikäynnit haastatteluissa liitettiin, hahmottuu myös millaisia kotikäyntejä sosiaalityöntekijät olivat tehneet. Seuraavassa haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä tuo esille työkäytäntöjä ja tilanteita, joihin kotikäynnit hänen työssään kuuluvat.

T.M: Voisitko vähän yksilöidä niitä syitä että mikä saa lähtemään kotiin, mitä perusteluja niille kotikäynneille löytyy?

stt: No niinkun mä tossa jo sanoin **niin lastensuojelun avohuollon työssä silloin kun on kyse perhetyöstä oli se kotipalvelun perhetyötä tai alvarityötä** niin kyllä siihen työkäytäntöön kuuluu se että on ainakin se **alotuspalaveri** siellä kotona ja yleensä myöskin sitten **tarkistuspalaverit ja lopetuspalaverit** niin se on luonteva paikka että se on siellä kotona koska se työskentely tapahtuu siellä kotona. Ja tota **oikeudelle annettavissa selvityksissä** (lapsen huoltajuuteen liittyvät selvitykset) kuuluu myöskin ihan siihen toimintatapaan että käydään molempien vanhempien kotona sillä lailla että siellä paikalla on sitten lapsi tai lapset ja sit on tietysti ihan **tämmöset kriisitilanteet, lastensuojelun kriisitilanteet** jossa on pakko ja välttämätöntä lähtee sillä hetkellä jos tulee **lastensuojeluilmoitus** ja arvioidaan että se tilanne vaatii sitä että se on **heti tarkistettava** tai jos ei ookkaan heti tarkistettava mut et joka tapauksessa sovitaan että **käydään kattomassa mikä tilanne on vaikka sit vähä myöhemmin.** ” (stt7)

Kotikäyntejä tehdään sosiaalityöntekijän mukaan ensinnäkin lastensuojelun avohuollon perhetyöhön (kotipalvelun perhetyöhön tai ALVARI- perhetyöhön) liittyen. Katkelmassa sosiaalityöntekijä selittää, että koti on luonteva paikka tavata perhetyön asiakas, koska perhetyöntekijä työskentelee siellä. Kotikäynti näyttäytyy myös oikeudelle annettavien lapsen huolto- ja tapaamisoikeusselvityksiin kuuluvana toimintatapana. Välttämätöntä kotiin lähteminen on ollut lastensuojelun kriisitilanteissa, joista toimistoon on tullut lastensuojeluilmoitus. Tällöin tilanne on kuitenkin ensin arvioitu; kotiin on lähdetty heti tai tilanne on käyty katsomassa myöhemmin.

Seuraavaan olen merkinnyt monessako haastattelussa mainittiin kyseinen työkäytäntö tai tilanne, johon kotikäynti oli liittynyt:

- lapsiperhe- ja lastensuojelutyö: avohuollon tukitoimet, perhetyö, ALVARI- työ (työn aloitus-, seuranta ja lopetuspalaverit) (kaikki haastattelut)
- lastensuojeluilmoitus: (kaikki haastattelut)
- kotikäynnit sijaisperheissä, joihin lapsia sijoitettu: 5
- huoltoriita-asioissa oikeudelta selvityspyyntö: 3
- vammaispalvelussa (palvelusuunnitelman laadinta): 3 (kaikki vammaispalvelutyötä tekevät työntekijät)
- kotikäynnit perheissä, joista lapset sijoitettu: 1
- asunnonvaihtopuolto: 1
- yhteydenpito tukiasunnossa asuvan nuoren kanssa: 1
- vammaispalvelutyössä asunnonmuutostyöt: 1

- palaveri mielenterveysongelman asiakkaan kotona: 1

Listasta näkyy, että useimmissa haastatteluissa puhuttiin lastensuojelun avohuoltoon kuuluvista sekä lastensuojeluilmoitusten perusteella tehtävistä kotikäynneistä.

Sijaisperhekotikäynneistä eli käynneistä perheisiin, joihin huostaan otettuja lapsia oli sijoitettu, puhuttiin puolella haastatteluista, mutta puhe kotikäynneistä sijaisperheisiin jäi haastatteluissa vähäiseksi.

Kenen kanssa kotikäynnille

Sosiaalityöntekijät olivat tehneet kotikäyntejä usein pareittain, perhetyöntekijän kanssa tai jonkun yhteistyötahon edustajan kanssa. Seuraavassa esimerkkikatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo kattavasti yhteistyötahoista, joiden kanssa on tehnyt tai näkee mahdollisena tehdä kotikäyntejä. Puheesta on luettavissa myös, miten erilaisia kotikäyntejä sosiaalityöntekijät tekevät ja miten monia tarkoituksia kotikäynneillä voi olla:

Stt8: Siihen mä vielä palaisin että kenen kanssa tehhään kotikäyntejä...mehän ei tosiaan välttämättä oteta aina täältä sitä **toista sosiaalityöntekijää**, mä oon käynny monta kertaa **kotipalvelun perhetyöntekijän** kanssa ja yks oli tämmönen vanhuspariskunta jossa mä kävin **kotipalvelun vanhustyöntekijän** kanssa, kun se mummo oli semmonen että se karkotti pahoja henkiä ja laski koko ajan vettä ja niin edelleen ja ne vietiin sitten tuonne Kangasvuoren sairaalaan suoraan ambulanssilla. Sitten voi olla meillä **psykologi** joka on tässä talossa, **terveyskeskuspsykologi**, sitten ollaan **koulukuraattorin** kans monasti kun on sen ikäisiä lapsia perheessä, **terveydenhoitajan** kanssa olin viimeksi siellä missä oli epäiltiin sitä autismia. Sitten vois **periaatteessa** tehdä esimerkiks **puheterapeutin** kans, no siellä minä en oo hänen kanssaan käynny. No sitten oon joskus ollu **pelastakaa lapset ry:n työntekijä**, kun on ollu tukiperheasia tai semmonen kesäperheasia ja sitten joskus on **sijaishuoltoyksikön työntekijä** jolla on toimisto tuolla, keskitetty palvelu tuolla kaupungilla, sitten oon nuorten tukiasunnoissa on ollu **nuorten palvelukeskuksen työntekijöitä**, sitten voi olla **ulkomaalaistoimiston työntekijä**, jos on esimerkiks maahanmuuttajaperhe ja se on muutoin vielä kirjoilla ulkomaalaistoimistossa joka hoitaa sen tietyn ajan mut on siirtymässä tänne alueelle se perhe, sieltä voi olla työntekijä. Sitten voi olla **perheneuvolan työntekijä** työparina, ja täällä perheessä missä tuota niin isä kielsi vasta tulemasta ja kuitenkin aion minäkin joskus mennä jos tarvii, niin oli mukana tuo kriisiryhmän mikä on **Kyllössä semmonen psykiatrinen erityisvastaanotto** eli me sanotaan sitä kriisivastaanotoksi, sen lääkäri ja psykologi oli ja meiltä kaksi sossua. No sitten on **poliisi** ollu työparina tai se oikeestaan on ollu kolmantena siinä, sitten joskus voi olla **opettaja**, **Mobilen työntekijät** ja **Mobilen työntekijäthän** ovat sitten hoitaneet pyydetysti esimerkiks virka-ajan ulkopuolella että ne on illalla vielä käyneet tsekkaamassa niitä tilanteita kun on ollu vakava huoli et lapsi on ollu yksin (...) Ja **nuorisokodin**

ohjaaja tai lastenkodinohjaaja, heidän kanssaan oon käynyt kotikäynnillä, että näin paljon työpareja ja teoriassa voitais nyt käyttää hyväksi mikä on tämä **päihdetiimi**, oot varmaan kuullu, niin sehän on halukas tulemaan mutta mulla ei oo nyt ollu tässä semmosia huumenuoria jossa ne ois voinu olla, **mutta näin monien kans voidaan tehdä kotikäyntejä.** (stt8)

Sosiaalityöntekijät tekivät kotikäyntejä lukuisten yhteistyötahojen kanssa, mutta yleensä kotikäynnille oli menty toisen sosiaalityöntekijän kanssa:

”No yleensä mä meen sinne toisen sosiaalityöntekijän kanssa, se on se yleisin tapa, vaikka mä äsken litanian sulle kerroin näitä muita mahdollisuuksia.” (stt8)

Parin kanssa kotikäynnille kerrottiin mentävän ensinnäkin siitä syystä, että lastensuojelutyötä tehdään lastensuojeluasetuksen velvoittamana parityönä. Toisena perusteluna esiintyi sekä työntekijän turvallisuus että asiakkaan oikeusturva:

T.M: Mä oon ymmärtäny että ainakin lastensuojelun kotikäyntejä teette pareittain... stt: Pääsääntöisesti ja se on hirveen hyväkin et tehään *pareittain koska tuota siinä voi aina tulla semmonen tilanne sitten kun toisen kotiin mennään että, et tuota kun ei tiijä että mitä on ootettavissa* niin silloin on hyvä että siinä on kahet silmät ja kahet korvat kuuntelemassa, sit se on tavallaan työntekijän turva ja se on asiakkaan oikeusturvan kannalta hyvä että, että siinä on työntekijä... (stt10)

Esimerkkikatkelmassa sosiaalityöntekijä vaikuttaisi viittaavan siihen, miten tapahtumat asiakkaan kotona eivät ole sosiaalityöntekijän odotettavissa eivätkä hallittavissa, että asiakkaan kotona sosiaalityöntekijä on tavallaan asiakkaan ehdoilla. Jos sosiaalityöntekijä on kotikäynnillä yksin, voi tilanne muuttua vaaralliseksi jos asiakas on esimerkiksi väkivaltainen. Asiakkaan koti näyttäytyi haastatteluissa siis myös potentiaalista uhkaa sisältävänä paikkana.

Kotikäyntipuheen lastensuojelupainotteisuus

Hannele Forsbergin (1998) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät liittivät kotikäynnit erityisesti lastensuojeluun ja oma oletuksenikin oli, että kotikäyntejä tehtäisiin erityisesti lastensuojelutyössä. Viimeisimmän kuukauden aikana haastattelemani sosiaalityöntekijät olivat tehneet kotikäyntejä eniten lastenperheisiin, vammaispalvelutyössä sosiaalityöntekijät olivat tehneet kotikäyntejä myös vammaisten asiakkaitten luo. Yksinasuvien ei-vammaispalvelun asiakkaiden luo kotikäyntejä ei ollut juurikaan tehty.

Työkäytäntöjä ja tilanteita, jotka vaativat tai joihin kuuluu kotikäyntejä, liittyi sosiaalityöntekijöiden mielestä nimenomaan lapsiperhetyöhön ja lastensuojelutyöhön.

”...mutta joitakin kotikäyntejä on mielenterveysongelmaisten tai semmosten luo joissa mä käyn yksin, mutta, mä niinku puhunkin tässä koko ajan nyt lastensuojelun kotikäynneistä lähes niinku yheksänkymmentäyheksän prosenttisesti mitä meillä tulee vastaan, koska minulla ei juuri muita asiakkaita ole. Et mulla on jotain huumenuoria mutta minulla ei ole niinku vakavia päihdeongelmaisia eikä mielenterveysongelmaisia koska minun on pitänyt priorisoida ne asiat ja valitettavasti se minun aika ei riitä heille et ne kyllä käy sitte toimistosihteerillä, että mulla on se 17- koodi melkein kaikissa niissä asiakkuuksissa, eli se oli se lastensuojelun koodi jos muistat.” (stt8)

Esimerkkikatkelmassa sosiaalityöntekijä tuo esille, miten hän on jo valmiiksi rajannut haastattelupuheensa koskemaan ainoastaan lastensuojelun kotikäyntejä ja perustelee valintaansa sillä, että siten hänen puheensa kuvastaa sitä tilannetta, joka hänellä työnsä suhteen tällä hetkellä on; painopiste on lastensuojelutyössä ja kotikäyntejä hän kertoo tekevänsä lähes ainoastaan lastensuojeluasiakkaiden luo.

T.M: Mistä sä luulet että johtuu että yksinasuvien ihmisten luo ei tunne tarvetta mennä?
stt: No kyllähän tää meidän työ on painottunu sillai että lastensuojeluasiat menee aina kaiken muun edelle sillai että niitä nyt kuitenkin sillai jotenkin...tärkeempi nyt ehkä on semmonen väärä sana mut semmosina niinku kiireellisempinä ja että kyllähän siihen työhön selvästi panostetaan enempi ku joihinki yksinäisten murheisiin.” (stt6)

Sosiaalityöntekijä tuo esille näkemystään siitä, miten sosiaalityössä panostetaan lastensuojelutyöhön enemmän kuin yksinäisten ihmisten kanssa tehtävään työhön ja selittää sitä kautta kotikäyntien lastensuojelutyöpainotteisuutta. Haastattelujen aikana Jyväskylässä tehtiin vielä ns. yhdennettyä sosiaalityötä eli sama sosiaalityöntekijä työskenteli sekä lastensuojeluasiakkaiden että yksinelävien asiakkaiden työntekijänä. Kenties yhdenneyssä sosiaalityössä painopiste oli lapsiperheiden ja lastensuojeluasiakkaiden kanssa tehtävässä työssä ja yksinelävät jäivät vähemmälle panostukselle, jolloin heidän luokseen tehtiin myös vähemmän kotikäyntejä. Haastattelujen jälkeen vuonna 2000 Jyväskylän aluetoimistojen sosiaalityö eriytyi ja lastensuojeluasiakkaat, aikuisasiakkaat sekä vammaisasiakkaat saivat omat työntekijänsä. Tällöin sosiaalityön tekemisen käytännötkin ovat voineet muuttua.

Haastatteluissa kotikäynnit esitettiin tavoitelluksi osaksi tiiviimpää asiakastyötä nimenomaan perheiden kanssa:

T.M: Miten toistuvasti tai satunnaisesti sää käyt perheitten luona kotikäynnillä?
 stt: No kyllä niitä aina tulee, että oikeestaan että mitä semmonen niinku pidempi asiakassuhde ja mitä varmemmin se liittyy näihin lastensuojelukysymyksiin niin sitä tavallaan niinku säännöllisemmin käydään kotona et ei siinä, joskus saattaa olla että montakin kuukautta taukoo mut et tavallaan se yhteydenpito näihin perheisiin on sen verran tiivistä että et kotikäynnit on vaan yks osa sitä, että hyvin paljon tavataan täällä toimistossa taikka sitten joku, palaverissa jonkun yhteistyötahon luona esimerkiks perheneuvolassa näitä samoja ihmisiä, et joka tapauksessa se yhteydenpito on tiivistä. (stt10)

Asiakkaan tapaaminen säännöllisesti kotona ei sen sijaan aina ollut onnistunut:

T.M: No tapaako joitakin asiakkaista toistuvasti kotona tai niinku useammin kotona kuin toimistolla, onko semmosia?

stt: No tuota, kyllähän sitä joittenkin kohalla on jopa semmosta suunnitelmaa tehty että käyään tietyin väliajoin mut et se jonkun aikaa sitä pystyy noudattamaan mutta sitten se siihen, se lopahtaa, se jotenkin, syntyy semmonen mahoton tilanne että se ei onnistu, se ei kerta kaikkiaan onnistu että mut et esimerkiks perhetyön piirissä olevien asiakkaitten kohalla niin pari kertaa vuoressa pietään palavereita tai vähintään kerran vuodessa...että se on niinku semmonen tietyllä tavalla sovittu juttu..." (stt10)

Sosiaalityöntekijä kertoo katkelmassa, miten joidenkin (lastensuojelun) asiakkaiden kohdalla tehdään suunnitelmaa, jonka mukaan kotona tavattaisiin tietyin väliajoin, mutta sosiaalityöntekijä kuvailee syntyvän mahdottoman tilanteen, että suunnitelman mukainen kotona käynti ei onnistu. En haastattelutilanteessa osannut lähtenyt avaamaan sitä, mikä ”mahdoton ” tilanne voisi olla, mutta katkelma antaa viitettä siitä, että kotikäynti ei kuitenkaan normalisoidu säännölliseksi sosiaalityön tekemisen tavaksi lastensuojelussa eikä koti helposti vakiinnu asiakkaiden tapaamisen paikaksi.

5.2.1. Sovitut kotikäynnit

Sosiaalityöntekijöiden mukaan he useimmiten menevät kotikäynnille sovitusti eli asiakas tietää etukäteen siitä, että kotiin ollaan tulossa.

T.M: No miten sä sovit asiakkaan kanssa tästä kotikäynnistä?

Stt: No kotikäynnistähän me sovitaan joko niin et se sovitaan jo tässä hänen asiakaskäynnillään että vaikka se seuraava kerta on se että mä tulen käymään taikka sitten useimmiten ehkä kuitenkin että soitetaan et sopisko sulle et nyt ollaan tulossa tai sit laitetaan kirje, et ihan näillä tyyleillä että toki sit harvemmin tehään niin et mennään sopimatta ihan kokeileen vaan että onko kotona. (stt3)

Haastattelukatkelmassa puhutaan kotikäyntien sopimisen tavoista. Sosiaalityöntekijän mukaan kotikäynnistä on voitu sopia edellisellä tapaamisella toimistossa, mutta useimmiten sosiaalityöntekijä on ottanut yhteyttä asiakkaaseen arvioidessaan kotikäynnin tarpeelliseksi. Sopimatta tehtyjä kotikäyntejä sosiaalityöntekijän mukaan tehdään myös, mutta harvemmin.

Stt: No aika useinhan se alote tulee kuitenkin täältä meidän puolelta et on yleensä niinku mulla on työskentelytapana se että mä haluaisin niitten perheitten joitten kanssa tiiviimmin työskentelen niin joissa on muutakin kuin pelkkä raha-asian hoito niin ainakin nähdä sen edes kerran et missä perhe asuu ja miten perhe elää ja voi, et kyllä se tulee se alote useimmiten tältä puolelta. Sit se alotteen tekijä saattaa niinku se että se tältä puolelta asiakkaalle esitetään niin olla toki joku muukin että tulee huoli koulusta, tulee huoli neuvolasta, päiväkodista joka johtaa siihen että täältä puolelta esitetään että tultas käymään et sopiiko se, mutta kyllähän on niitäkin tilanteita toki, toki mut vähempi niitä missä asiakas ihan pyytää et voisit tulla kotiinkin, voisit tulla käymään.” (stt3)

Sosiaalityöntekijän mukaan kotikäyntiä voidaan esittää asiakkaalle (asiakasperheelle) myös silloin, kun on tullut huolta (perheen lapsesta) koulusta, neuvolasta tai päiväkodista. Kotikäynti kuuluu sosiaalityöntekijän mukaan hänen työskentelytapansa ja kotikäynti näyttäytyy osana niiden perheiden asiakkuutta, joiden kanssa sosiaalityöntekijä tiiviimmin työskentelee. Asiakkaat olivat harvemmin itse pyytäneet sosiaalityöntekijää kotiin käymään.

Sovittuina kotikäynteinä puhuttiin kotikäynneistä, joista asiakas oli tiennyt etukäteen. ”Sopiminen” oli käytännössä kuitenkin saattanut tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä oli ilmoittanut asiakkaalle kotikäynnistä kirjeessä ja kotiin oli menty, vaikka asiakkaalta ei olisi saatu myöntävää vastausta kotiin menemiselle. Haastatteluissa tuotiin esille kotikäynnistä päättäminen myös asiakasperheen kanssa työskentelevien asiantuntijoiden yhteisissä verkostokokouksissa. Voisi puhua siis *asiakkaalle ilmoitetuista* kotikäynneistä, sillä kotikäynnit näyttäytyvät asiakkaalle esitettävänä ja asiakkaan kerrottiin niihin yleensä suostuvan:

T.M: Kieltäytyykö asiakkaat miten usein näistä kotikäynneistä?

stt8: Erittäin harvoin, et niitä on ollu ihan muutamia vaan niinku työuran aikana.

Asiakkaat kieltäytyivät kotikäynneistä sosiaalityöntekijöiden mukaan harvoin, mikä käytännössä tarkoittaisi, että sosiaalityöntekijät tekevät yleensä kotikäynnit jotka

arvioivat tarpeelliseksi. Haastatteluissa tuotiin kuitenkin esille, että asiakas viime kädessä voi päättää siitä, tavataanko toimistolla vai kotona, ellei kysymyksessä ole kotikäyntiä edellyttävä lastensuojelutilanne. On mielenkiintoista, että haastattelupuheessa korostui, että asiakas voi valita tapaamispaikan, mutta sosiaalityöntekijän esittäessä kotikäyntiä asiakas oli vain harvoin siitä kieltäytynyt.

Kotikäyntejä, joissa kohtaaminen ei ollut sisältänyt välttämättä minkään tietyn ongelman tai huolen käsittelyä vaan oli ollut yleisluonteisempi nimitän jatkossa kyläilykäynneiksi. Kyläilykäynteinä näyttäytyivät esimerkiksi uusiin asiakasperheisiin tehdyt tutustumiskäynnit tai tutun asiakkaan luo tehdyt kotikäynnit.

Sosiaalityöntekijät toivat esille, miten sovituilla kotikäynneillä huomiota oli kiinnitetty kodin arjen toimintoihin ja keskustelut kotikäynneillä olivat liittyneet siihen, miten asiakas tai perhe pärjää jokapäiväisessä elämässä.

T.M: ”Minkälaisia asioita kotikäynneillä sitte käydään läpi, et se tietysti se riippuu asiakkaasta ja tilanteesta...

Stt10: ”Niin no nimenomaan kyllähän sitä niinku sitä perheen arkielämää, päivärytmiä, nuoren kohalla kotiintuloaikoja ja pienemmän kohalla nukkumaanmenoajoja, ja ihan sitä päivärytmiäkii käyään läpi ja kuka tekkee mitäkin ja, sen hetkistä elämäntilannetta ja et siinä käyään oikeestaan niinku sitä että mitä ne vanhemmat tekee lasten kanssa mut sit voijaan käyä myöski sitä että mitä ne vanhemmat on suunnitellu oman elämänsä varalle, että kyllä sitä arkipäivän tsekkaamista oikeestaan meillä on ja sitte ihan niitten pohjalta niin sit pitäs sitä semmosta yhteenvetoo niinku saaha mietittyä et mitä niinku apuja tähän perheeseen mahdollisesti tarvittais vai tarvitaanko mittään ja pärjääkö ne omillaan, että, tietysti jos on tietyn ilmotuksen perusteella joku käynti niin niin aika paljonhan se se pyörii sitten siinä että sitä juomista on ollu ja lapset ollu jossakin heitteillä niin mitä siihen tilanteeseen liitty ja kuinka usein sitä juomista on ollu ja sitä voijaan käyvä niinku paljo enemmän läpi jotain yksittäistä tilannetta ja vähä ehkä laajentaa sitä, mutta tuota, kyllä näillä niinku normaaleilla kotikäynneillä niin ihan sitä sitä jokapäiväistä elämää tsekataan.”

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä tekee eron normaaleihin kotikäynteihin eli ”kyläilykäynteihin” ja ilmoituksen perusteella tehtäviin tarkastusmielessä tehtyihin kotikäynteihin. Se, mitä kotona on selvitetty ja kartoitettu on sosiaalityöntekijän mukaan ollut erilaista riippuen kotikäyntien luonteesta; sosiaalityöntekijän normaaleiksi nimittämällä kotikäynneillä oli puhuttu erilaisista asiakasperheen elämänrytmiin ja arjen järjestämisen tapoihin liittyvistä tavoista. Asiakkaiden elämäntilannetta ja tulevaisuuden suunnitelmia oli selvitetty laajemmin. Ilmoituksen perusteella tehtävillä kotikäynneillä tietoa katsotaan tarvittavan ilmoituksen aiheuttaneesta tilanteesta, jota käydään

kotikäynnillä ensisijaisesti läpi. Palaan jatkossa ilmoituksen perusteella tehtyihin kotikäynteihin ja viimeisessä luvussa käsittelen tarkemmin kyläilykäyntejä vierailutyylisinä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisina.

Kotikäyntejä oli tehty myös muiden, aiemmin mainittujen, asiantuntijatahojen kanssa. Kotikäyntejä toisten asiantuntijatahojen kanssa oli tehty selkeästi tiettyä tarkoitusta varten, kuten asiakkaan palvelun tarpeen arvioimiseksi ja erilaisten sopimusten tekemiseksi. Kotikäynnillä asiakkaan tilannetta ja toimintavaihtoehtoja oli käyty ammattilaisten ja asiakkaan kanssa yhdessä läpi. Tällaisia kotikäyntejä nimitän *neuvonpitokäynneiksi*. Neuvonpitokäynneillä sosiaalityöntekijä oli ollut usein kohtaamista koordinoiva henkilö. Tällaisia käyntejä olivat olleet esimerkiksi avohuollon tukitoimien suunnittelu-, arviointi- ja lopettamiskäynnit.

”Lastensuojelun esimerkiks avohuollon työskentelyssä silloin kun on esimerkiks perhetyötä tai alvarityötä niin siihen työskentelyyn liittyy se että esimerkiks aina kun aloitetaan se työskentely niin se alotetaan yleensä aina kotikäynnillä että se on ihan semmonen toimintamuoto, tapa meillä ja yleensä sitten ne seurantapalaverit on aina siellä kotona enemmänkin kuin täällä toimistolla, et se tuntuu jotenkin luontevammalta ympäristöltä koska se työ tapahtuu siellä kotona ja tietysti niissä tilanteissa myöskin perhetyöntekijä on siellä paikalla niin ne on yleensä sit niitä päiviä kun hän muutoinkin työskentelee siellä perheessä.” (stt7)

Katkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo palavereista perhetyön asiakkaiden kodeissa. Sosiaalityöntekijän mielestä kotona tapaaminen on perhetyössä ensinnäkin toimiston yleinen käytäntö. Toiseksi asiakkaan ja perhetyöntekijän tapaaminen kotona on luontevinta, koska perhetyö tapahtuu asiakkaan kodissa. Näyttää siltä, että kotikäyntiä suositaan tilanteissa, joissa asiakkaan asiakkuus on selkeästi kytköksissä kotiin ja kodin elämään; perhetyön asiakkailta asiakkuus on syntynyt juuri kotona ilmenevien ongelmien ja hankaluuksien takia.

5.2.2. Ilmoittamatta tehdyt kotikäynnit

Kotikäyntejä oli tehty myös ilmoittamatta asiakkaalle etukäteen. Ilmoittamatta tehtävillä kotikäynneillä tarkoitan ensinnäkin kiireellisiä, akuutteja kotikäyntejä, joissa kyse oli ollut yleensä lastensuojeluilmoituksen motivoineista kotikäynneistä. Ilmoittamattomille

akuuteille kotikäynneille oli sosiaalityöntekijöiden mukaan lähdetty välittömästi, jos oli saatu ulkopuolinen ilmoitus jonkun (lapsen) hyvinvointia uhkaavasta tilanteesta kotona.

”Ja tietysti silloinhan me mennään ilmoittamatta ja sopimatta etukäteen mitä et jos tänne tulee ihan selkee ilmoitus siitä et vaikka naapuri on yhteydessä, kertoo että nyt siellä on juotu päiväkausia ja edelleen juodaan ja lapset itkee ja huutaa niin kyllä me käydään silloin kattomassa se heti tilanne eikä ilmoitella että nyt me ollaan tulossa vaan sit me mennään, et tämmösis akuuteissa lastensuojelutilanteissa kun tulee ilmoitus niin kyllä mennään ilmoittamatta.” (stt3)

Ilmoittamatta oli tehty kotikäyntejä myös silloin, kun sosiaalityöntekijä oli tarvinnut lisänäyttöä huostaanottoa varten. Tällaisista ”tsekkaus” -tarkoituksessa tehdyistä kotikäynneistä sosiaalityöntekijät puhuivat vähemmän. Seuraavassa on esimerkki siitä, mitkä voivat olla lastensuojeluasiakkaan kohdalla niitä tekijöitä, jotka saavat sosiaalityöntekijän harkitsemaan kotiin menemistä asiakkaalle ilmoittamatta:

T.M: Meetkö koskaan kotikäynnille ilmoittamatta siitä tai sopimatta vaikka nyt ei ois mitään lastensuojeluilmoitusta tullu mutta jos ois semmonen epäily tai huoli et siellä on jatkunu tilanne huonona ja halutaan mennä tsekkaamaan, että teet sä tämmösiä kotikäyntejä?

Stt: Oikeestaan aika harvoin että nyt yhen tämmösen yksinhuoltajaäidin kohalla niin se on se tilanne että ollaan mietitty että lähetäänkö kotikäynnille ilmoittamatta siitä etukäteen, et sitä nyt mietitään koska hän ei niinku, toistuvista pyynnöistä huolimatta hän ei oo tullu toimistolle ja meillä on se epäily että hän ryyppää, ei tietysti sillä tavalla että oli ihan rapakunnossa mutta kuitenkin käyttää sitä alkoholia ja laps ei oo ollu päivähoitossa et se tilanne on aika epämääräinen, ja hänellä on, me yritettiin kerran kotikäyntiä mut hän ei avannu ovee ja kuitenkin meille tuli tieto siitä että oli kotona...” (stt10)

Puheesta on erotettavissa tekijöitä, jotka tuodaan esille ilmoittamattoman kotikäynnin perusteiksi: asiakas ei ole tullut toimistolle järjestettyihin tapaamisiin, vaikka häntä toistuvasti on pyydetty, eli hän on kieltäytynyt yhteistyöstä. Sosiaalityöntekijällä on epäily asiakasäidin alkoholin käytöstä ja tieto siitä, että lapsi ei ole ollut päivähoitossa. Taustalla on myös epäonnistunut kotikäynti, jolloin äiti ei ollut päästänyt sosiaalityöntekijöitä kotiin, vaikka oletettavasti oli ollut kotona. Kotikäyntiä ollaan harkitsemassa myös siksi, että asiakkaan tilanne tuntuu sosiaalityöntekijästä epämääräiseltä. Haastattelukatkelmasta saa viitettä siitä, millaisia prosesseja lastensuojelutyössä pitää olla ennen kuin sosiaalityöntekijä lähtee asiakkaan kotiin ilmoittamatta. Ilmoittamattoman kotikäynnin tarpeen arviointi näyttää koostuvan monesta eri tekijästä ja eikä asiakkaan kotiin lähdetä ilmoittamatta heppoisin perustein.

Katkelmasta on luettavissa myös miten kotikäynnille meneminen on otettu harkintaan, kun asiakkaan tilanteesta ei olla saatu selvyyttä ja kun asiakas on osoittanut haluttomuuttaan yhteistyöhön. Tällöin kotikäynti näyttäytyy keinona saada *selvyyttä epämääräiseen tilanteeseen* ja tapana yrittää *kohdata yhteistyöhaluton asiakas*.

T.M: Joo. Miten paljo te teette tällasia yllättäviä kotikäyntejä sitte?

Stt3: No kyllä niitä jonkin verran tehään et joskus tehään myöski ihan siinä ihan puhtaasti semmoses kontrollimielessä et käyään kattomassa et et mikä tilanne on jos on meillä semmonen perhe missä on niinku esimerkiks huostaanoton uhka ja meidän täytyy saaha lisää tietoo ja enempi tietoo siitä perheestä niin kyl me mennään yllättävissäki tilanteissa. Sit jos on esimerkiks perhe missä vanhemmilla on päihteiden käyttöä ja siitä tulee jatkuvasti viestiä meille joka suunnalta mut tavallaan ei perhe jää niin sanotusti kiinni missään vaiheessa niin kyl me tehään semmosiin perheisiin yllättäviä kotikäyntejä, saatetaan mennä maanantaiamuna tai perjantai-iltapäivä ja kattoo et onks mikä siellä tilanne on, että tehdään me niitäki et se on meidän kuitenkin yks työväline niissä tilanteissa kun me yritetään niinku ettii sitä tavallansa sitä sillon kun joudutaan ettimään semmosis just kiikun kaakun tilanteissa niitä syitä et et missä perheen kanssa mennään niin kyllä me joudutaan niit tekemään semmosii yllättäviäki, jonkun verran niit tehään.

T.M: Eli siellä kuitenkin taustalla on vahva epäily et jotakin on pielessä...

Stt3: Kyllä, kyllä se sillon on kun sovitus...mennään sillä lailla että ei ilmoiteta niin kyllä meillä sillon yleensä on se epäily siitä että jotakin on hyvin... jotku asiat on huonosti ja meidän täytyy siitä saaha kerätä enempi tietoo...muutenhan me pyritään siihen et ne on se on sillä lailla sovittuja kuitenkin meidän kotikäynnit että... ” (stt3)

Sosiaalityöntekijä puhuu kotikäynneistä, joiden tekemistä olivat edeltäneet epäilykset ja ulkopuolisilta tahoilta saadut viestit huolestuttavasta tilanteesta kotona. Yllättäen tehtävillä kotikäynneillä halutaan saada *varmuutta ja näyttöä* huolestuttavasta tilanteesta kotona esimerkiksi todennäköiseltä näyttävän huostaanoton perusteeksi. Puheessa toimenpiteiden kohteena, epäilyksen alaisena ja kiinni jäävänä on perhe, josta pitää saada tietoa kotikäynnin avulla. Ilmoittamatta tehty kotikäynti näyttäytyy tässä haastattelukatkelmassa *työvälineenä, joka otetaan käyttöön ”kiikun kaakun” –tilanteissa*.

5.2.3. Ilmoitus velvoittaa ja oikeuttaa kotikäynnin

Sosiaalityöntekijöillä on laillinen velvoite mennä kotikäynnille tilanteissa, joissa lapsen hyvinvoinnin epäillään tai tiedetään kotona vakavasti vaarantuneen. Lastensuojelutyön tehtävä on lainsäädännöllisesti määritelty ja sen tarkoitusta, tavoitteita ja sisältöä on kuvattu lainsäädännössä. Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaalityöntekijän tarkistamaan lastensuojeluilmoituksen paikkaansa pitävyys ja tilanteet kodeissa, joita ilmoitukset

koskevat. Ilmoituksen perusteella saadaan tietoa tai ryhdytään epäilemään, että asiakkaan kodissa on tapahtunut tai tapahtumassa jotain pahaa, johon pitää puuttua. Jos saatu ilmoitus tulkitaan tarpeeksi huolestuttavaksi ja lapsen hyvinvoinnin epäillään vakavasti vaarantuneen, on asiakkaan kotiin meneminen välttämätöntä mahdollisimman pian.

T.M: Keneltä näitä ilmoituksia tulee?

Stt: Niitä voi tulla mistä vaan. Niitä voi tulla muilta viranomaisilta, niitä voi tulla naapureilta, sukulaisilta, periaatteessa keneltä vaan, niitä voi tulla nimeltä, niitä voi tulla nimettöminä et myö ei aina ees tiedetä et kuka ilmottaa, mutta *lastensuojelulaki sanoo et jokainen ilmotus on tutkittava et myö ei niinku voija mitään sivuuttaa sillä tavalla et kattoo et no nyt on niin hullu ilmotus et ei voi pitää paikkaansa et meidän on niinku pakko tutkia joka ilmotus. Mut et siinä täytyy sitte harkita että minkälainen se ilmotus on että et vaatiiko se heti toimenpiteitä vai voijaanko sitä kattoo vaikka seuraavana päivänä tai myöhemmin. (stt2)*

Sosiaalityöntekijä kertoo, miten lastensuojeluilmoitus voi tulla muilta viranomaisilta, tai naapurilta tai sukulaisilta, nimellä tai nimettömänä. Se, että myös ”hullu” ilmoitus pitää tarkistaa, tarkoittaa, että saatetaan kotikäynnille lähteä sellaistenkin ihmisten kotiin, joilla ei lopulta ole mitään tekemistä ilmoituksen kanssa.

T.M: No miten sit tosiaan tämmösissä pakkotilanteissa jos on tullu jotain vaikka lastensuojeluilmoituksia niin tota minkälaisia kokemuksia sulla sit on niistä. ..et mitä sieltä kotoo, minkälaisia tilanteita sieltä löytää?

stt: No siellähän on, monenlaisii tilanteitahan niitä on on et tietysti ehkä sellanen hyvin tavallinen tilanne on se että mennään tämmöses, mennään nyt esimerkiks kotikäynnille että naapuri ilmottaa et siellä on vanhemmat päihtyneenä ja kukaan ei pidä lapsista huolta, mennään poliisin kanssa kotikäynnille... (stt3)

Sosiaalityöntekijä kuvaa hyvin tavalliseksi tilannetta, jossa vanhempien päihteiden käytöstä ja lasten hoidon laiminlyönnistä on tullut ilmoitus naapureilta. Katja Forssenin mukaan lastensuojelun asiakkuuden yleisimpänä syynä ovat vanhempien päihteiden käyttö ja tästä johtuvat lasten hoitoon liittyvät ongelmat (Forssen 1993, 94, 173), eli näyttäisi siltä, että *ilmoituksen perusteella tehtävien kotikäyntien syyt heijastavat lastensuojeluasiakkuuden syitä ylipäätään*. Lastensuojeluilmoituksen motivoima kotikäynti voi olla myös lastensuojeluasiakkuuden aloittava tapahtuma.

Juhilan ja Jokisen mukaan lastensuojelutyötä voi pitää erikoistuneena ongelmatyönä. Sosiaalityössä asiakkaat ja työntekijät asettavat kohtaamisten alkuvaiheessa erilaisia tehtäväksiantoja kohtaamisilleen, ja erikoistuneessa ongelmatyössä sosiaalityöntekijä

rakentaa kohtaamiselle tiettyjä tehtäviä. Kohtaamiseen liittyy tietty velvoittavuus: sekä työntekijän että asiakkaan on selvitettävä asiaa joko lastensuojeluilmoituksen tai lasten hyvinvointia koskevan huolen johdosta. Velvoittavuus koskee enemmän työntekijää, koska hän edustaa kohtaamisessa sitä organisaatiota, jonka tehtävää lainsäädäntö määrittää. Tilanteet ovat kuitenkin myös asiakkaalle velvoittavia. (Juhila & Pösö 2000, 58.)

Lastensuojelussa käytännöllisenä periaatteena on ollut, että lastensuojeluilmoitus selvitetään sitä koskevan perheen kanssa. Tämä tarkoittaa yleensä vanhempien tai vanhemman tapaamista tai haastattelua, mutta muunlaisiakin käytäntöjä on, esimerkiksi ilmoituksen taustan ja paikkansapitävyyden tarkistaminen muilta viranomaisilta. Asiakkaat voivat olla saapumatta tapaamiseen, mutta toimiessaan niin heillä on tieto siitä, että asian käsittely jatkuu ja heidän osallisuuttaan tarvitaan tavalla tai toisella ja että heidän osallistumattomuudestaan voi tulla heidän etujensa vastaista. (emt.)

Kotikäynnit näyttäisivät kuuluvan olennaisesti Juhilan ja Pösön lastensuojelun erikoistuneeksi ongelmatyöksi määrittelemään sosiaalityöhön. Lastensuojeluilmoituksen sisältöjä on käsitelty kotikäynnillä ja kotikäynnin voi rinnastaa toimistokontekstissa järjestettävään lastensuojeluilmoitusta koskevaan tapaamiseen. Tällöin kotikäynnistä kieltäytyminen pahentaa tilannetta, sillä ”ihmiset tietää, että eteenpäin ei päästä muuta kuin sillä yhteistyön tekemisellä”.

Sosiaalityöntekijän arvioitavissa on, miten kiireellisesti lastensuojeluilmoitus vaatii kotikäyntiä:

”...et tääkin edellinen lastensuojeluilmoitus se mikä oli niin siitäkin on kauan kun se on tullu se lastensuojeluilmoitus ja sitte niinku katottiin se että ei tässä sillai hätää oo että etittiin rauhassa kalenterista tilaa sitte.” (stt6)

Katkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo pitkän aikaa sitten tulleesta lastensuojeluilmoituksesta, joka oli toimistolla arvioitu siten, ettei siinä ollut ”sillai hätää”. Tällainenkin vähemmän huolestuttava ilmoitus oli selvitetty kotikäynnillä, mutta kotikäynnin järjestämisellä ei ollut arvioitu olevan kiirettä. Herää kysymys, mikä merkitys on kotikäynnillä, joka tehdään lastensuojeluilmoituksen perusteella pitkänkin ajan kuluttua ilmoituksen saapumisesta.

Ilmoitus on toiminut sosiaalityöntekijöiden mukaan kotikäyntitilanteessa myös asiakkaan kotiin pääsemistä perustelevana tekijänä. Ilmoituksen avulla asiakkaan kanssa voidaan myös päästä yhteisymmärrykseen kotikäynnin välttämättömyydestä; kotiin menemistä ei sosiaalityöntekijöiden mukaan ole juurikaan vastusteltu, kun kotikäynnillä on vedottu sosiaalityöntekijän laissa säädettyyn tehtävään tarkistaa ilmoituksen aiheellisuus:

”...et useimmiten ne on kyllä käyny sillä tavalla että ne on jotenkin kääntyny tai ainakin tässä viime aikoina voi aatella näin että, et ne on kääntyny kuitenkin sit semmoseks myönteiseks asiaks että ei kauheeta huutamista tai semmosta palautetta oo tullu et miks työ tänne tulette, koska sitä yrittää aina selittää että me tän lain pohjalta tullaan tarkastamaan, meille on tullu ilmoitus ja meiän täytyy tää asia tarkistaa niin kyllä ihmiset sen lopulta ymmärtää.” (stt10)

5.2.4. Kotikäynnit pikkupakkona lastensuojelussa

Perhetyöntekijöiden työmuotoja tarkastelleessa selvitystutkimuksessa on käsitelty perhetyön roolia huostaanoton uhkan tilanteissa. Perhetyötä tarjotaan lastensuojelun asiakkaille vapaaehtoisena tukimuotona, mistä heillä on periaatteessa mahdollisuus kieltäytyä, mutta sen seurauksena heitä uhkaa lapsen huostaanotto. Perhetyöntekijät kutsuvat tilannetta pienen pakon tai pienen vapaaehtoisen pakon tilanteeksi. (Berg, Heino & Hurtig 2000, 33.) Myös sosiaalityöntekijän kotikäynnillä näytti olevan roolinsa tällaisessa pienen pakon tilanteessa.

T.M: Miten sä niinkun lastensuojelun perheillä että onks niillä hirveesti varaakaan kieltäytyä näistä kotikäynneistä kun he niin harvoin kieltäytyy, kun mieltii tätä valtakysymystäkii, se tietää oman asemansa et...

stt: Niin, kyllä varmaan on semmonenkii niinku asetelma siinä ja kun huostaanottohan edellyttää niitä kolmea asiaa että sijaishuolto on lapsen edun mukasta ja toisena että lapsen kasvu ja kehitys on vakavasti vaarantunu ja kolme, että ne avohuollon tukitoimet ei oo ollu riittäviä tai mahdollisia. Että tuota, jotkut on, harvat kieltäytyy systemaattisesti kaikesta, mutta kyllä niinkun tuuaan julki että tuota niitä avohuollon tukitoimia, se on vaihtoehtona että teiän täytyy ottaa vastaan niitä avohuollon tukitoimia ja siinä on ne kotikäynnit yksi, ja perhetyö ja alvari ja avohuollon sijotus ja harrastuksiin tukeminen ja tällaset keinot. Kyllä ne tiukassa paikassa tuuaan esille, että meidän on päästävä sinne kotiin ja avohuollon juttuja edellytetään. (stt8)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä tuo kotikäynnit ensin esille yhtenä lastensuojelutyössä käytettävänä avohuollon tukitoimena. Millä tavalla kotikäynti voi olla tukitoimi? Sosiaalityöntekijä kertoo, miten 'tiukassa paikassa' lastensuojelun asiakkaille

ilmaistaan, että kotiin on päästävä. Mitä sosiaalityöntekijä 'tiukassa paikassa' – ilmauksella tarkoittaa, jää hämäräksi, mutta katkelma herättää kysymyksen; käytetäänkö kotikäyntiä lastensuojelussa eräänä tapana ilmaista asiakkaalle lujempaa puuttumista tilanteeseen tai pyritäänkö kotikäynnillä *sitouttamaan* asiakasta lastensuojelun asiakkuuteen ja työskentelylle määriteltyihin tavoitteisiin?

Tarkastusluonteisesti tehtyjen kotikäyntien tarkoituksena oli ollut ennalta tiedetyn huolenaiheen käsittely tai varmuuden saaminen epäilyksille huolestuttavasta tilanteesta kotona.

T.M: Mites lapset kotikäynnillä, miten sä oot niihin kontaktissa, minkälainen rooli heillä on siinä kotikäynnin aikana?

stt: No se vähä semmonen hankala minusta toisaalta että, toisaalta *lasten takiahan sinne mennään, että lapsista useimmiten on just huoli et sen takiahan näitä kotikäyntejä tehdään* mut sitte ne on niinku siinä tilanteessa jotenkin niinku minusta kurjia et kun *kyselee ja koettaa saada selvää että onko teillä päihteiden käyttöä, väkivaltaa suurin piirtein ja tämmösiä asioita ja sit et ne lapset on siinä kuuntelemassa...niinkun semmosia asioita mitkä ei niinku jos ainakii pienempiä niin ei niitten tarteiskaa kaikkee kuunnella.*

Sosiaalityöntekijä puhuu haastattelukatkelmassa siitä, miten kotikäynnille mennään toisaalta lasten ja lapsia koskevan huolen takia, mutta miten kotikäyntitilannetta määrittää huolen aiheen selvittely vanhempien kanssa. Asiat, joita joudutaan kyselemään, voivat olla vaikeitakin ja sellaisia, joita lasten ei haluta kuulevan.

5.2.5. Pakolla asiakkaan kotiin

Jos huoli lapsen tai aikuisen hyvinvoinnista oli ollut riittävän suuri tai jos sosiaalityöntekijällä oli ollut tietoa akuutista huolestuttavasta tilanteesta kotona, oli asiakkaan kotiin menty halusi asiakas sitä tai ei. Jos kotona oli todella tapahtunut tai tapahtumassa jotakin lapsen hyvinvointia vaarantavaa, oli sosiaalityöntekijän pitänyt päästä hakemaan lapsi pois. Ilmoituksen perusteella tehtävästä tarkistuskäynnistä katson tulevan pakkokäynti sillä hetkellä, kun asiakas ei halua päästää sosiaalityöntekijää kotiinsa.

Asiakkaiden kotien elämään pakolla puuttuminen nousi haastatteluissa yllättävän vahvasti esille ja sen kautta kotikäynteihin liittyvät negatiiviset puolet; ilmoittamattomat

kotikäynnit, apuvoimien kanssa pakolla menemiset, lapsen kiireelliset huostaanotot – vaikka samalla haluttiin korostaa sitä, että varsinaisia pakolla asiakkaan kotiin menemisiä ja todella dramaattisia kotikäyntitilanteita oli harvoin. Kotikäyntien näyttäytyessä pakkona lapsen (harvemmin aikuisen) hyvinvoinnin tarkistaminen oli mennyt kodin yksityisyyden kunnioituksen edelle. Uhkaavissa tilanteissa sosiaalityöntekijät olivat menneet asiakkaan kotiin poliisien avustamana. Pakkoluonteisista kotikäynneistä puhuessaan sosiaalityöntekijät väläyttivät ehkä dramaattisimpia puolia sosiaalityöntekijän työssä, ja haastateltavissa oli kotikäyntitilanteessa asiakkaan taholta sekä henkistä että fyysistä uhkaa kokeneita työntekijöitä.

Pakkoluonteisilla kotikäynneillä sosiaalityöntekijän tehtävänä näyttäytyi kodin kaoottisen tilanteen kartoittaminen ja tarvittaviin toimenpiteisiin ryhtyminen.

”...mut et jos ilmoitus tulee niin myös sinne mennään ja yritetään tavottaa sieltä kotoa vanhemmat tai ainakin toinen vanhempi ja tietenkin lapset ja kattoo missä kunnossa ne vanhemmat on, että onks ne semmoses kunnossa että lapsia voi sinne jättää. Ja niitä tilanteita on nyt sitten ollu vaihtelevasti, et on ollu tilanteita että vanhemmat ei kerta kaikkiaan kykene, on joko niin humalassa molemmat että ja muuta ryyppyporukkaa vielä siellä että silloin meiän on niinku pakko viedä lapset ja useimmitenhan se tilanne on niin että ei vanhemmat sitä ymmärrä eikä ne haluis niinku suostua siihen että lapset heiltä viedään kun omasta mielestään he kykenee varsin hyvin hoitamaan. Mut sitten on ollu myös tilanteita että et siellä on ollukin sitte vanhempi kunnossa et jotain häikkää on tapahtunu mut se on tavallaan jo tapahtunu ja ei lapsilla oo mitään hätää et lapset voi jäähä, et niitä on monenlaisia tilanteita ollu.” (stt2)

Sosiaalityöntekijä kertoo, miten on akuutilla kotikäynnillä arvioinut vanhempien kuntoa ja kykyä huolehtia lapsesta sekä sitä, onko ilmoituksen aiheuttanut tilanne kotona jo ohi. Jos vanhemmat on arvioitu kykenemättömiksi huolehtimaan lapsista, on lasten kotoa pois vieminen, kiireellinen huostaanotto, todettu tarpeelliseksi. Jos ilmoituksen perusteella uhkaavalta näyttänyt tilanne on ollut ohi, ei toimenpiteisiin olla ryhdytty. Näytön puuttuessa ei interventioon ole ollut perusteitakaan. Lasten vieminen kodista näyttäytyy mahdolliselta vaihtoehdolta vain tilanteissa, joissa vanhempien kykenemättömyys lapsesta huolehtimiseen tai vanhempien lapsen hyvinvointia vaarantava toiminta kodissa on voitu *todistaa*.

”...ja siellä todella sit on se tilanne et siellä on vanhemmat ihan umpijuovuksissa niin eihän me semmoses tilanteessa paljo voida työskennellä muuta kuin turvata se et lasten asiat tulee hoidettua ja sillä lailla kuntoon se että heistä vastaa joku aikuinen tai sit heidät sijoitetaan ja sithän se varsinainen työskentely alkaa sit vasta kun vanhemmat on siinä

kunnossa et heidän kanssaan voi keskustella, mut että kyllä monenlaista vastassa on on et sitte tietysti semmoset ihmiset joilla on mielenterveysongelmii niin sielläkii voi olla monenlaista vastassa, voi olla että joudutaan ohjaamaan sit lääkäriin tai pyytämään heti lääkäri siihen paikalle ja ohjaamaan ihmistä hoitoon ja niinku monenlaisii et yleensä semmoses tilanteessa jos jotakin hyvin ikävää on ja me mennään ilmoituksen perusteella niin kauheen paljo sen varsinaisen perheen kanssa ei päästä työskentelemään vaan meidän täytyy joku semmonen toimenpide tehdä ja sitte jatkaa sitä työskentelyä vasta sen jälkeen, et *kyllä kotikäynnit on osittain ne semmoset kotikäynnit johon mennään ilmottamatta niin ja jonka perustana on joku ilmoitus niin kyllähän ne aikamoista semmosta kriisityötä on.* (stt3)

Kotikäynti näyttäytyy lastensuojeluilmoituksen paikkaansa pitävyyden tarkistamisena ja pakkoluonteiselle kotikäynnille mennessään sosiaalityöntekijän on oltava toimintavalmiudessa mahdollisen intervention, kiireellisen huostaanoton varalle. Akuutit pakkoluonteiset kotikäynnit olivat sisältäneet *vaikeiden tilanteiden purkamista ja selvittelyä asiakkaiden kanssa välittömästi tapahtuneen jälkeen*, ja sosiaalityö oli kotikäynnillä ollut *turvattomien kotona olevien ihmisten (lasten) hyvinvoinnin tarkistamista ja varmistamista.*

5.3. Monenlaisia kotikäyntejä

Sosiaalityöntekijät olivat tehneet kotikäyntejä monista eri syistä sovitusti ja ilmoittamatta. Kotikäynnistä puhuttiin yhtenä sosiaalityön työvälineenä; kotikäynti oli keino saada selvyyttä asiakkaan tilanteesta, tapa sopia tukimuodoista, huolestumisen osoittamisen tapa. Kotikäynnit näyttäytyvät sosiaalityöntekijöiden työssä pääsääntöisesti *lastensuojelutyöhön* kuuluvina ja luonteiltaan hyvin *erilaisina*, kyläilyä muistuttavina, palaverityyppisinä, tarkastuskäynteinä ja ääripäässä pakkoluonteisina akuutteina hätätilanteina. Seuraavassa taulukossa olen pyrkinyt esittämään kokonaiskuvaa kotikäynneistä aiemmin esittämieni jaotteluiden mukaisesti. Taulukko on väistämättä pelkistävä, mutta sen tarkoitus on selkiyttää sitä, missä tarkoituksessa sovittuja ja ilmoittamattomia kotikäyntejä oli tehty. Tyypittely perustuu siihen, millaisia kotikäynnit ovat olleet asiakkaan *kodin* kannalta; kotikäyntityyppien välillä voisi nähdä jatkumon, jonka toisessa päässä kyläilykäynnit edustavat hienovaraisinta kodin elämään menemistä, neuvonpitokäynnit usean ammattilaisen päästämistä kodin tilaan, tarkastuskäynnit selvempää kontrolliotetta ja toisessa ääripäässä pakkokäynnit merkitsevät asiakkaan tahdosta riippumatonta puuttumista kodin elämään.

Tekemääni jaottelua käytän jatkossa näkökulman siirtyessä asiakkaan kotiin sekä tarkastellessani kotikäyntiä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisena.

	Sovitut kotikäynnit - asiakas tietää	Ilmoittamattomat kotikäynnit - asiakas ei tiedä
Kyläilykäynnit	tutustuminen, asioiden hoito asiakkaan tilanteen ja tarpeiden kartoittaminen ja arviointi	Tavoite, ei mainintoja
Neuvon- Pitokäynnit	useita ammattilaisia paikalla ennalta sovitun asian käsittely	Ei mainintoja
Tarkastuskäynnit	huolenaiheen/ilmoituksen käsittely, pikkupakko	epäilyksille varmuutta, todisteita interventiota varten
Pakkokäynnit	Ei mainintoja	akuuttien tilanteiden selvittäminen asiakkaan hyvinvoinnin turvaaminen

6. ASIAKKAAN KOTI

6.1. Asiakkaan koti kotikäynnin kohteena

Kotikäynnillä on perinteisesti hankittu tietoa lastensuojelutyössä perheenjäsenten elämänolosuhteista ja keskinäisistä suhteista, on havainnoitu kodin ilmapiiriä ja tehty tulkintoja asiakkaan ongelmista. Kotikäynti on tällöin korostunut asiantuntijan tiedonkeruun apuvälineenä; asiantuntija menee asiakkaan kotiin ja tekee havaintoja, joita käyttää asiakkaan ongelman määrittämisessä. (Forsberg 1998, 140-1)

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa kotikäyntien kodin näkemistä ei esitetty ensisijaiseksi syyksi lähteä kotikäynnille. Kotikäyntejä perusteltiin ja oli perusteltu asiakkaille usein muista syistä, joita kuvasin edellisessä luvussa. Kuitenkin yksi keskeinen peruste kotikäynnille oli asiakkaan kodin näkeminen:

”Taikka sitten sovitusti joskushan me halutaan nähdä se ympäristö vaikka että missä se asiakas, lapsiperhe elää että se on helpompi jotenkin mieltää sit se kokonaistilanne kun on nähnyt sen.” (stt1)

Sosiaalityöntekijän arvioitavissa on, milloin hän tarvitsee sellaista tietoa asiakkaan elämästä, mitä olettaa saavansa kotikäynnillä. Mitään yleispätevää listaa siitä, missä tilanteissa asiakkaan koti pitää nähdä tai mihin milloinkin kiinnitetään huomiota, sosiaalityöntekijöillä ei ollut käytössä. Haastatteluissa tuli esille, että koteja oli havainnoitu hyvin *asiakas-, tapaus- ja tilannekohtaisesti*.

”... että kauheen vaikee niinku täsmällisesti sanoo että se on vähä niinku tapauskohtaisesti että mihin siellä perheessä kiinnittää huomiota että se riippuu tavallaan siitä perheen tilanteesta, taustasta, minkä tyyppisistä ongelmista on kyse että et se varmaan ohjaa kuitenkin sitä mihin siellä kotona kiinnittää huomiota.” (stt4)

Sosiaalityöntekijä tuo esille, miten se, mihin kotona kiinnitetään huomiota, riippuu perheen tilanteesta, taustasta ja ongelmien luonteesta. Kodin ja asiakkaiden elämän havainnointia ohjaa kulloinenkin kotikäynnin syy. Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen perusteella asiakkaan kotia ”luetaankin” hyvin tilannekohtaisesti.

Pelkkä asiakkaan kodin näkeminen ei kotikäynneillä kuitenkaan ole kyseessä vaan kyse on siitä, millaista tietoa kotikäynneiltä voidaan asiakkaan tilanteesta saada:

”Sit mun mielestä niinkun kotikäynnillä kuitenkin saa kerralla paljon semmosta tietoa mitä ei tulis ehkä täällä toimistokäynnillä, elikkä me itekin nähään et se on hyvä työväline tehdä niitä kotikäyntejä, pyritään ehkä itekin tietosesti tekemään kuitenkin.” (stt1)

Tom Arnkilin ja Esa Erikssonin (1996) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden työstä lasten, nuorten ja lapsiperheiden kanssa kerrotaan asiakastapauksesta, jossa lastensuojelutyössä olleen perheen tilanteesta haluttiin lisää tietoa kotikäynnin avulla. Ennen kotikäyntiä sosiaalityöntekijät olivat aiempien tietojen valossa ennakoineet asiakasperheen kodin olevan virikeköyhän, mutta koti oli osoittautunut viihtyisäksi ja kodikkaaksi ja lapsella oli ollut siellä runsaasti omia välineitä. Sosiaalityöntekijöiden ennakoinnit olivat menneet pieleen, mutta he olivat saaneet mielestään tärkeää informaatioita perheen tilanteesta. (Arnkil & Eriksson 1996, 85) Toteuttamissani haastatteluissa tuli ilmi, että sosiaalityöntekijöillä oli ollut yleensä ennen kotikäyntiä jonkinlainen käsitys siitä, millainen asiakkaan tilanne on, mutta kodissa asiakkaan tilanne olikin saattanut asettua uuteen valoon:

T.M: No, miten sä koet asiakkaan siellä kotona, näet sä hänet vähän erilaisena kun täällä toimistossa vai miten sä koet sen?

stt: No kyllä hän erilaisena tietysti näyttäytyy koska siinä silloin eteen tulee myöskin se ympäristö missä hän elää ja asuu ja minkälaista siellä kotona on että sillä lailla se kotikäyntitilanne kuitenkin kertoo siitä ihmisestä enempi kun mitä kertoo täällä tämä pelkkä asiointi että on niitä tilanteita tietysti jossa niinku joskus kotikäynnillä yllättyy kun menee ensimmäistä kertaa et tuntuu että hetkinen tää ihminen, tämmönen kotikos sillä nyt olikin, että sekä puolin ja toisin niinku yllättyy, et sillai yllättyy et ihmettelee että hyvänen aika, enpä ois voinu kuvitellakaan että tämmönen koti taikka sitte yllättyy ihan sillä lailla niinku positiivisesti tavallaan siitä että asiakas on saattanu täällä toimistolla kuukausikaupalla kertoo siitä miten jaksamaton ja väsynyt on ja miten mikään ei suju ja näin ja sitte menee kotiin ja sit yhtäkkiä huomaaki että asiat kotona kuitenkin ihan toisin että ja semmosta ainakin ulkoista jaksamista löytyy hy vinkin paljon ja et kyllä se koti kuitenkin sillä lailla paljon kertoo.” (stt3)

Sosiaalityöntekijä kertoo miten kotikäynti voi avata asiakkaan elämän uudella ja yllättävällä tavalla ja miten koti voi olla myös ristiriidassa sen käsityksen kanssa, mikä työntekijälle on asiakkaasta toimistotapaamisten perusteella syntynyt. Kotikäynnillä oli saattanut hetkessä saada asiakkaan tilanteesta selville jotain uutta ja olennaista, mitä ei toimistotapaamisissa ollut tullut esille.

6.2. Sosiaalityöntekijän katse kodin fyysisissä puitteissa

Toisen ihmisen kotiin mentäessä havainnoidaan kotiympäristöä yleensä jotenkin. Kotikäynti ja asiakkaan kodin näkeminen voi olla välttämätön silloin, kun tuen tarve on koskee asiakkaan konkreettista kotona selviytymistä kuten esimerkiksi vammaispalvelun sosiaalityössä. Konkreettista apuvälineiden tarvetta ja kodin fyysistä toimivuutta suhteessa asiakkaan kuntoon ja toimintakykyyn on hankala kartoittaa näkemättä asiakkaan kotia. Tällöin kotikäynnin perustelu on selkeä ja sekä asiakas että sosiaalityöntekijä tietävät, missä tarkoituksessa kotia havainnoidaan.

Sosiaalityöntekijät kertoivat haastatteluissa kiinnittäneensä huomiota asiakkaiden kodeissa fyysisten puitteitten kertovuuteen. Huomio oli usein kiinnittynyt poikkeaviin seikkoihin kodissa:

T.M: ”Entä sit kodin fyysiset puitteet, kiinnittykö huomio johonkin siellä ?”
stt: ”Tietysti sit jos on esimerkiks jotenkin erityisen, erityisen epäsiistiä tai semmosia merkkejä siitä elämäntavasta jotka niinku viestii sitä, sitä että on syytä huoleen, tottakai ja tietysti myöskin siihen että joskus käy kodeissa jossa, johon on muutettu jo hyvän aikaa sitten mutta ei oo esimerkiks lainkaan asettauduttu sinne kotiin et siellä on muuttolaatikat ynnä muut että ei oo tavallaan rakennettukaan sitä kotia ja tottakai se koti ympäristönä viestii paljon siitä elämäntilanteesta ja elämänhallinnasta. ” (stt7)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo ensin huomion kotikäynnillä kiinnittyvän huolestuttaviin merkkeihin kodissa. Merkinä huolta herättävästä elämäntavasta voi hänen mukaansa olla erityisen epäsiisti koti. Haastattelukatkelmassa tulee esille, miten sosiaalityöntekijän mielestä koti viestii asiakkaan elämäntavasta, elämäntilanteesta ja elämänhallinnasta. Huomio kotikäynnillä kiinnittyy työntekijän mukaan siihen, onko uutta asuntoa muuton jälkeen laitettu kodiksi. Sosiaalityöntekijä puhuu kodin ”rakentamisesta” tarkoittaen asunnon järjestämistä kodiksi, missä palataan ajatukseen kodin tekemisestä ja kodinomaisuuden luomisesta.

Seuraavassa katkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo, mikä hänet saa lähtemään sovituille kotikäynneille lapsiperheisiin:

”Mun mielestä on välillä ihan hyvä nähdä niinku se koti, tavallaan ne olosuhteet missä se perhe asuu, koska myös koti kertoo siitä perheestä ja se kertoo niistä ihmisistä et se

tavallaan niinku se kertoo sen että...onks ne panostanu, onks ne jotenkin panostanu siihen kotiin, onks se viihtysä, *onks se koti vai onks se vaan joku kämppä* missä asutaan missä on tuoli ja pöytä ja ei mitään muuta, et kyllä sekin kertoo niitten ihmisten elämästä. Ja etenkin lapsiperheitten kohalla ku ihan sillä silmälläki kattoo että, että niinku miettii minkälaista niillä lapsilla on asua täällä, et näkyyks siellä leluja vai onks se joku semmonen askeettinen koti missä niinku ei oo mitään lapsen kannalta kivaa.” (stt2)

Sosiaalityöntekijä kertoo kotikäynnillä näkevänsä, miten asiakkaat ovat kotiin panostaneet ja tehneet asunnosta kotia, mikä puolestaan kertoo jotain perheestä ja perheen arkielämästä.

Anni Vilkkonen (1998), joka on analysoinut elämänkertoja kodin merkitysten näkökulmasta, löytää naiskirjoittajan kodin kuvauksista seuraavat tekijät, joista koti koostuu: asumismuodon määrittäminen, asuinolojen ja asumistilan riittävyys, huomion kiinnittäminen asunnon toimivuuteen, sisustukseen ja viihtyisyyteen, suhde asumisen pysyvyyteen ja tilan hallintaan sekä kokemus kuulumisesta johonkin yhteisöön ja paikkaan (Vilkkonen 1998, 52). Haastattelukatkelmista voi nähdä joitain kulttuurisesti määräytyviä kodinomaisuuden kriteerejä, joihin sosiaalityöntekijät kertoivat kiinnittäneensä huomiota; kodin kodinomaisuus, viihtyisyys, kodin tilan haltuunotto ja kodin laittaminen pysyvää asumista varten. Lapsiperheiden luo tehtävistä kotikäynneistä puhuttaessa esille tuli, miten kotia oli katsottu nimenomaan lapsen näkökulmasta ja arvioitu, minkälaista lapsen elämä oli kyseisessä kodissa. Havainnointia oli ohjannut lastensuojelutyöntekijän ammatillinen ote:

T.M: Mihin sä kiinnität huomiota asiakkaan kodissa, miten sä havainnoit?

stt: No riippuu vähän kotikäynnin laadusta, että joskus mä oon jopa aukassu jääkaappia ja kattonu mitä siellä on ja laskenut kaljapullot mutta ne on semmosia poikkeustapauksia, et yleensä niinku semmonen tavallaan yleissilmäys jotenkin että jotenkin tavallaan siihen, ehkä kodin varustetasoon jos aattelee että on kyse lapsiperheestä, että tota niin onko se lapsen kannalta tarkoituksenmukainen ja hyvä, että sitähan sitä kattoo, pääasiassa mä katon sitä siellä kotikäynneillä nykyisin että tavallaan miltä se niinku vois lapsen näkökulmasta näyttää, et onko kunnollinen sänky ja onko tarvittavat varusteet, että niitä mä yleensä katon. (stt9)

Missä määrin sosiaalityöntekijät havainnoivat asiakkaan kodin fyysisiä puitteita ammatillisella otteella, missä määrin ei-ammattillisesti? Seuraavassa katkelmassa näkyy asiakkaan kodin ammatillinen havainnointi lapsen näkökulmasta sekä se, miten sosiaalityöntekijä oli kiinnittänyt huomiota kodin sisustamiseen ehkä enemmän yksityishenkilönä:

”...niin niin mä muistan tämmösen kodin tää on nyt tässä kun me käytiin ihan hiljattain tämmösen yksinhuoltajaisän kanssa joka oli eronnu ja pienen lapsen kanssa muuttanu asumaan ja haluttiin käyä niinku tosiaan sit siellä kotikäynnillä ja mietin sitä että mitenhän tää on pystynyt järjestämään kun on eronnu että että on varmaan niukkaa ja miten se on osannu pienen lapsen ottaa huomioon ja näin niin, me mentiin sinne kotiin niin se oli täydellinen yllätys että se oli niin hienosti sisustettu ja niin hienolla maulla ja mä aattelin että ei mulla itellänikää oo niin hienosti, hienot kalusteet ja niinku ihmetytti tavallaan juuri eronnu et miten, miten näin nopeesti pystynyt kalustamaan ja kaikki tavallaan viimesen päälle oli, röyhelöverhoja ja röyhelöpäiväpeitteet ja sit mä aattelin et täällä on ihan kun nainen täällä asus että ei tää miehen kodilta vaikuta et tavallaan niinku et siinä paljo tuli sitä keskustelua kyllä niinku kodista ja sisustamisesta...” (stt4)

Sosiaalityöntekijä kertoo katkelmassa kotikäynnistä, jonka oli motivoinut halu nähdä miten miehen pienen lapsen yksinhuoltajuus oli toteutunut. Ennen kotikäyntiä sosiaalityöntekijä kertoo miettineensä, miten isä on pystynyt järjestämään kodin taloudellisesti niukassa tilanteessa ja ottamaan pienen lapsen tarpeet huomioon. Mies ja hienosti sisustetuksi osoittautunut koti olivat sosiaalityöntekijän mielestä ihmeteltävä yhtälö.

Kodin havainnoinnissa osuutensa lienee myös kodin fyysisten puitteiden vertaamisella perheen taloudelliseen tilanteeseen. Esimerkkikatkelman sosiaalityöntekijä olikin ihmetellyt hienoa sisustusta suhteessa ennalta tiedettyyn asiakkaan tiukkaan taloudelliseen tilanteeseen. Mistä olivat asiakkaan resurssit sisustukseen peräisin, ei haastattelussa selvinnyt.

Kodin fyysisten tilojen ja varustetason havainnointi liittyi olennaisesti lapsen huoltoriita-asioihin, eli kotikäynti oli välttämätön, jos oikeudelta oli tullut selvityspyyntö lapsen huoltajuudesta, jolloin sosiaalityöntekijän tehtävänä on tarkistaa huoltajuudesta riitautuneiden vanhempien kotiolosuhteet:

T.M: Minkä verran kotikäynnillä on puhetta sit ihan siitä asiakkaan kodista, tai minkä verran se jutustelu siinä liikkuu muuallakin kuin niissä käsiteltävissä asioissa?

stt: No tota, jos aattelee kotikäyntiä esimerkiks joka liittyy käräjäoikeuden selvityspyyntöön jolloin meidän tehtävänäkin on tavallaan tarkistaa ne fyysiset puitteet missä se vanhempi asuu niin silloinhan se käydään vähän tarkemmin läpi sitten että minkälainen se on se koti ja kuin monta huonetta...

T.M: Sillä tavalla kierretään...

stt: Vaikka kierretäänkin, käydään yleensä kattoon lapsen huonetta ja käyvään sitä juttelemassa lapsen kanssa, on luontevaa että se on siellä lapsen huoneessa se keskustelu ja sillä lailla, että et tarkemmin käydään sitä fyysisenä tilana läpi, kun tavallisella kotikäynnillä sitä, mut jotenkin on luontevaa aina tavallaan kun siellä on lapsia niin käydä niinku lapsen kanssa yhdessä kattoon myöskin sitä se lapsen huone ja yleensä lapset haluaa näyttää myöskin oman huoneensa, omat tavaransa.”

(stt7)

Sosiaalityöntekijä tuo esille, miten kodin fyysisiä puitteita käydään tarkemmin läpi huoltajuusselvityksiin liittyvillä kotikäynneillä kuin tavallisilla kotikäynneillä.

Sosiaalityöntekijä tarkoittanee tavallisilla kotikäynneillä sovittuja kotikäyntejä lapsiperheiden luo. Koskensalo-Kurjen tutkimuksessa sosiaalityöntekijät olivat kertoneet muodostavansa käsityksensä arvioitavina olevista vanhemmista erilaisten keskustelujen lisäksi tekemiensä kotikäyntien perusteella. Kotikäynnit olivat yksi sosiaalityöntekijöiden käyttämä keino silloin, kun sosiaalityöntekijöiden oli muodostettava avioero- ja lastensuojelutilanteessa toimenpiteiden ja päätösten perusteeksi käsitys arvioitavasta vanhemmasta (Koskensalo- Kurki 1991, 59, 62.)

Haastatteluosuudesta tulee esiin, miten sosiaalityöntekijän mukaan lapsiperheiden kotona on luontevaa käydä katsomassa lapsen kanssa hänen huonettaan. Forsssenin (1993, 18) mukaan lapsen etu on lastensuojelutyön keskiössä, mutta sosiaalityöntekijät työskentelevät vain harvoin itse lapsen kanssa. Hannele Forsbergin mukaan lapset 'subjekteina' puuttuvat sosiaalitoimistoista, lapsista ja lasten asioista puhuvat aikuiset (Forsberg 1994, 104). Kotikäynnin aikana sosiaalityöntekijä vaikuttaa voivan tutustua paremmin lapseen, lapsen elämään fyysisiin puitteisiin kotona sekä kodin elämään lapsen näkökulmasta kuin toimistokontekstissa olisi mahdollista.

6.3. Asiakkaan kodin järjestyksiä ja arkielämää arvioimassa

T.M: Miten sä havainnoit sitä asiakkaan kotia, mihin siellä kiinnität huomiota?

stt6: No tietysti ihan tämmönen niinku siisteys et ku on hirveen erilaisia et jotku on niinku tiptop ja kalustettu tyylihuonekaluilla ja komeita tauluja seinillä ja näin ja sitte jotku on että on kaikki ihan tavarat missä sattuu ja sitte niin ja sitte jotenkin, kyllähän sitä näkee tai sillai kyllä mä katon just sitä että minkä tyyllisillä tavaroilla ne on kalustanu sitä ja tämmösiin kiinnittää huomiota tietysti tai huomaan havainnoivani aina semmosia että missä on sänky, et mikä minusta on ollu yllättävää se että hirveen usein on niinku et se vanhempien sänky on olohuoneen nurkassa (aijaa) ja tämmösiä et ei niitä niinku kauheen tietosesti eikä niistä sen kummempia johtopäätöksiä tee mut tälleen kun aattelee niin huomaa sen että se on minua hämmästyttäny että se on niin yleistä.

Haastattelukatkelmasta on luettavissa, miten vanhemmat näyttäisivät tarjoavan yksityisyyttä lapsille omasta yksityisyydestään tinkimällä, mitä aiemmin olen käsitellyt sosiologisen kotitutkimuksen yhteydessä. Seuraavassa katkelmassa sama sosiaalityöntekijä kertoo miten hän tulkitsee perheiden nukkumisjärjestelyt:

”...kyllä sitä paljolti mietin että onks niillä lapsilla niinku et onks ne nyt sit kingejä siellä ja sitte että just että en mä tiiä, siis ei se yhtään parempi vaihtoehto oo se jos lasten sänky ois olohuoneen nurkassa mutta se jotenkin se asetelma se jotenkin tuntuu kummalliselta että niinku vanhemmat joustaa tai sillai että lapset pistetään sillai etusijalle että vanhemmat antaa niinku niitten olle herroja...” (stt6)

Sosiaalityöntekijän mielestä se, että lapsilla on oma sänky ja vanhemmat nukkuvat olohuoneen nurkassa kertoo oudosta asetelmasta perheessä; lapset ovat niitä jotka määräävät ja vanhemmat sallivat sen.

Seuraavassa pitkäkössä haastattelukatkelmassa kokenut sosiaalityöntekijä kertoo hyvin perusteellisesti ja lukemattomia lastensuojelun asiakkaiden koteja nähneenä siitä, mihin hän kotikäynneillä kiinnittää huomiota ja mitä asiakkaan kotona käyminen hänen mukaansa voi asiakkaasta kertoa:

TM: Mihin kiinnität huomiota kotikäynnin aikana, miten havainnoit kotia?

Stt8: Se riippuu varmaan ihan siitä minkä tapauksen vuoksi on lähetetty sinne kodin, että siellähän näkee sen kodin, mitä se kertoo niistä aikuisista ja mikä siellä on se lapsen tilanne niissä puitteissa, ja sitten mikä se on se vuorovaikutus siellä kun kattoo miten ne vanhemmat ja lapset kommunikoi keskenään, onko rajoja, onko rajottomuutta, lapset päättää asioista jotka kuuluisivat aikuisille eli roolit on menny sekaisin, miten lapsen perushoito on turvattu, saako se ruokaa, käytetäänkö sitä rangaistuksena että jos oot tehny sitä niin et saa muutamaan päivään ruokaa, onko sillä vaatteita...(…) Onko riittävän lämmintä, tämmönenkin on tullu jossakin kodissa, siellä oli neljätoista astetta lämmintä ja se oli kanssa rangaistuskeino että sitä, niitä yläkerran huoneita ei lämmitetty kun en ei ollu osannu käyttäytyä sitten äidin ja isäpuolen toiveiden mukkaan. Siisteys, jos siellä on kauheen sekasta, seinät on kakassa ja siellä ei oo moneen vuoteen siivottu, mitä se kertoo, joissakin kodeissa on puolikymmentä muovikassillista väkevämpiä pulloja, sitten on ollu oisko viidenkorin systeemi ollu jotain itse keitettyjä juttuja siellä kodin eteisessä, joissakin kodeissa on niin sankka tupakansavu, että eihän sinne tahdo nähdä mennäkään. Sitten joku koti voi olla askeettinen, eli monilla näillä paluumuuttajilla etenkin pakolaisilla, mitä kauempaa se pakolaisperhe tulee niin, ehkä siellä ei jotenkin kunnioiteta niitä lapsen oikeuksia elikkä siellä saattaa olla että siellä ei ole mitään leluja, voi olla kolme lasta ja siellä kodissa ei mikään viittaa siihen että siinä perheessä asuu lapsia. Eli onko lapselle virikkeitä, leluja, käydäänkö kirjastossa, onko siellä kirjoja vai onko se vaan, ehkä on saatu hankittua työttömyyskorvauksella se joku playstation jota ne pelata rutkuttaa koko ajan, se on aika yksipuolista, ja onko TV huutamassa ylimmäisenä kun sinne mennään, huomaa että lapset on levottomia, siellä ei oo koskaan hiljaista siellä kodissa ja onko telkkari lapsenvahtina, katotaanko niitä telkkarin mäiskeohjelmia ihan pienemmätkin että, on tapauksia että vanhemmat nukkuu aamusella niin myöhään että lapset herää ensimmäisinä, ja kattovat niitä ohjelmia. Viimeks tässä oli yks semmonen että kaks vuotias lapsi oli yksin, heräsi ja äiti nukku ja se oli käyny laittamassa nuo hellan levyt päälle ja siinä hellan päällä olikin semmonen leipäkori joka rupes savuamaan ja siellä tuli tulipalo, elikkä ne oli vaarassa saaha semmosen savumyrkytyksen ja jopa kuolla, äiti on mielenterveysongelmainen. Sit tässä on yks pakolaisperhe niinku sanoin että se koti on hirveen siisti ja steriili, mutta ne lelut on kellarissa ja tuota ja sieltä kellarista haetaan sitten joku lelu, en tiiä montako niitä leluja on yhteensä kolmella lapsella, jos joku lapsi haluaa sillä leikkiä, sit kun se ei leiki se viiiään sinne takasin. No sit on tämmösiä itselläni ollut että onko vauva lian keskellä, jaloissa, semmonen pieni joka ei vielä oo muuta kuin makaa siinä lattialla, yhdessä perheessä oli, tää äiti oli oikein eläinrakas ja hänellä oli

lukuisia, yli puolenkymmentä isoa koiraa semmosta saksanpaimenkoiraa ja se lapsi oli siellä lattialla, ne koirat huiskutti sen, paukutti hännällä sen lapsen kasvoja ja se oli ihan siellä karvoissa...(...) No joissakin kodeissa on sitten lukittu näitä paikkoja niin kun täällä autismiepäilyperheessä elikkä kun se kun lapsi on pomo niin siinä oli kaikkia tämmösiä viritelmiä miten se ei pääse avaamaan hellan luukkua, sit tää lapsen sängyssä oli kaikkia tavaroita hän vaati et kun se menee nukkuun niin siellä kaikki semmoset parin metrin kokoset traktorit, tuolit kaikki lastataan hänen sänkyynsä yöllä, valojen pitää palaa yöllä, jos hän herää yöllä ja ne on sammutettu hän nousee laittamaan valot. Ja lapsella ei ole omaa tilaa, esimerkiksi kouluikäisellä ei ole rauhaa tehdä läksyjä, no silloin voijaan kirjoittaa vaikka asuntopuolto ja puoltaa isompaan (...) Ja sit on tämmönen että näkykö siellä ruokaa elikkä kun avataan jääkaappi jos meille jotain tarjotaan niin ne voi olla hyvinkin tyhjiä ne jääkaapit, siellä ei oo muuta kuin ne valot niin sanotusti. Ja sitte tähän tietokonepelien pelaamiseen mä ainakin kiinnitän huomiota semmosilla isommilla pojilla...(...) Mut tietysti keskustellaan tästä ruuastaki että onko se vaan tämmöstä roskaruokaa ja karkkeja ja limpparia ja sipsejä joissa on niitä lisäaineita (...). Sitte sekin että onko se vanhempi tai vanhemmat kotona silloin kun sovitaan, sekin kertoo siitä että, esimerkiksi monta kertaa mennään niin ei niitä näy mailla ei halmeilla, ei pysty niinku sitoutuun siihen aikaan. Ja joissakin kodeissa on sitte tämä tässä missä on ne lelut kellarissa niin ne lapset tosiaan istuu niissä tuoleissa kun ne tulee koulusta ja katsovat lautasantennia, sieltä lähettimestä katsovat niitä ohjelmia. Mitä vanhempi puhuu siellä kotikäynnillä, mitä se tekee, mitä näemme, mitä se merkitsee lapsen kannalta, se puhe ja tekeminen että minkälainen se lapsen olo on siellä näiden vanhempien kanssa. Ja sit mikä on vanhempien päivärytmi, että joskushan vanhemmat on nousemassa ylös vasta kello kakstoista, jotku masentuneet makaa siellä sängyssä kaiket päivää ja yöllähän ne tietysti valvoo ja sit ne valittaa sitä kun eivät saa yöllä nukutuksi ja sitten ne ovat taas seuraavana päivänä väsyneitä. Ja siinä herää kysymys että mikä se on lasten tilanne, kuinka paljon ne on yksin keskenään, ja jotkut lapsethan, tai monetkin lähtee itse kouluun, vanhemmat nukkuu kahteentoista, eppuluokkalainenkii voi lähtee, itse huolehtii kouluun lähtemisestä, heräämisestä, aamupalasta, syö mitä syö, vanhemmat jää nukkumaan. (stt 8)

Sosiaalityöntekijä on kohdannut kotikäynneillä monenlaisia arkielämän järjestyksiä ja elämäntapoja ja kertoo tekemistään havainnoista ja tulkinnoista, joita on tehnyt asiakkaan kodin arjesta ja elämästä asiakasperheen *lapsen kannalta*. Se, mitä kaikkea sosiaalityöntekijät kotikäynnillä voivat nähdä, näyttäytyy esimerkkikatkelmassa järkyttävinäkin kuvauksina. Katkelma kertoo, miten paljon kotikäynnit voivat asiakkaan elämästä valaista, miten moneen asiaan sosiaalityöntekijä voi kiinnittää huomiota ja miten sosiaalityöntekijä tekee havaintoja ammatillisella asenteella muuttaen ne asiakkaan tilannetta koskeviksi tulkinnoiksi.

Seuraavassa haastattelukatkelmassa näkyy, miten sosiaalityöntekijä korostaa vuorovaikutussuhteita ja perhe-elämää havainnoinnin kohteena kotikäynnillä ja tuo esille sitä, miten kotia fyysisenä ympäristönä ei ensisijaisesti tarkkailla vaan sitä tulee havainnoitua ennemminkin ”väkisin”, tahattomasti:

T.M: ”Joo, millasiin asioihin sä kotikäynnin aikana kiinnität sit huomiota esimerkiksi nyt perheissä?”

stt3: ”No kyllä kai se, ei ehkä niinkään siihen että minkäslaista, minkäslaista, vaikka ihmiset aina luulee että nyt se kattoo kaappeihin (naurua) ei siis siihen niinkään et minkälaista siellä kotona on *mut enempihin niihin ihmissuhteisiin* et miten siellä kotona toimitaan ja ollaan et miten siinä perheen sisällä lapset saa olla, missä niitten paikka on, miten aikuiset on vuorovaikutussuhteessa heihin päin, *mut toki eihän näistä*

reunaehdoista pääse mihinkään, et kyllähän ihmisten kodit kertoo hyvin paljon heistä et on koteja jotka on ihan täydes kaaoksessa ja sit on koteja jotka on hyvin niinku tiptop ja sillä lailla, et kyllä niistä ulkoisistakin merkeistä jotakin saa että jos on semmonen koti missä on kaikki tavarat vedetty kaapeista lattialle ja joissa ei oo kahteen vuoteen siivottu ja jos tiedetään että siel perheessä kuitenkin elää niinku koululaisii ja aikuisia ja päiväkotikiikisiä niin kyllähän se jotain kertoo siitä et jos on semmosta vanhemmilla vaikka väsymistä ja jaksamattomuutta niin näkyyhän se myös siinä väkisin myöskin siinä ulkoisesti siinä kodissa et mitä jaksaa ja mitä ei, onko siellä kahen viikon tiskit ja kolmen viikon ruuat pöydällä et onko niitä jaksettu edes nostaa jääkaappiin, et semmosii merkkejä joita väkisinkin tulee katottua et miten asiat on mutta ei niinkään sitte se et ei me sillä lailla syynätä että kuinka siistii on ja kuin hienoo teillä on ja vaan ennemminkin sitä että miten se perhe siinä kokonaisuutena elää ja toimii siinä ympäristössä.” (stt3)

Sosiaalityöntekijän mukaan ihmisten kodit kertovat heistä hyvin paljon, mutta hän haluaa antaa fyysisten puitteiden havainnoinnille vähäisemmän painoarvon kuin perheen ihmissuhteille, joiden huomiointia pitää tärkeämpänä. Työntekijä välttää antamasta kuvaa, että kodin siisteyttä arvosteltaisiin tai kotia ”syynättäisiin” kotikäynnillä ja vaikuttaa pyrkivän välttämään tuomitsevaa ja arvostelevaa asennetta asiakkaitten koteihin.

Haastattelukatkelmasta tulee myös esille, miten sosiaalityöntekijä ”lukee” asiakkaan kotia. Kahden viikon tiskit ja kolmen viikon ruuat pöydällä kertovat asiakkaan jaksamisen ja voimavarojen puutteesta. Katja Forssenin tutkimuksen (1993, 101) mukaan sosiaalityöntekijät ovat nähneet kodin siivottomuuden ja lasten hoidon laiminlyönnin merkeiksi lastensuojeluasiakkaiden avuttomuudesta.

Kodin havainnointi ja kodista saatava asiakasta koskeva tieto kotikäynneillä näyttäisi tärkeältä niiden asiakasryhmien kohdalla, jotka sosiaalityössä eivät osaa ilmaista epäkohtia arkielämässään ja tuen tarvettaan verbaalisesti. Kodin näkeminen on voinut valaista sairauden kuvaa ja asiakkaan elämäntodellisuutta. Seuraavassa haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo, miten oli kokenut käynnin mielenterveysongelmaisen ihmisen kotona:

”Kyllähän niinku siitä ihmisestäkii antaa jonkinlaisen kuvan että minkälainen hänen kotinsa on, mä oon käyny jossain jonkun mielenterveysongelmaisen ihmisen kotona niin se oli tosi riisuttu koti, sänky ja pöytä, ei mattoa lattialla ei mitään, et kertoo varmaan jotain siitä ihmisestäkii.” (stt1)

6.4. Kotikäyntitilanteiden kyseenalainen luonnollisuus

Marjo Kuronen on tutkinut terveydenhuollon ammattilaisten kotikäyntejä Skotlannissa ja Suomessa. Hänen mukaansa yksi syy terveydenhuollon ammattilaisten, terveydenhoitajien ja kättilöiden kotikäynteihin on se, että he voivat kotona nähdä koko perheen omassa ympäristössään, paikassa, jossa perheasetelma on heidän mukaansa luonnollisimmillaan ja jossa he voivat havainnoida asiakkaita sellaisina kuin he todella ovat. (Kuronen 1999, 153, 154.) Sosiaalityöntekijöiden vanhemmuuskäsityksiä tutkittaessa on myös todettu, että kotikäynnit antavat sosiaalityöntekijöiden mukaan mahdollisuuden tarkkailla asiakasperheen toimintaa mahdollisimman luonnollisissa oloissa. (Koskensalo-Kurki 1991, 60).

Myös perhetukikeskusten sosiaalityöntekijöitä haastatellut Hannele Forsberg kirjoittaa, että kodissa tehtävää työtä oli perusteltu ajatuksella siitä, että perheenjäsenten suhteet ovat kotiympäristössä aidoimmillaan (Forsberg 1998, 142). Viitalan mukaan kotipalvelun sisällön kehittämisprojektiin osallistuneet kotipalvelun ohjaushenkilöt olivat katsoneet kotikäyntien edesauttavan asiakkaan palvelutarpeen kartoitusta ja selvittelyä. Viitalan mukaan kotikäyntiä on pidetty hyvänä ja luotettavana keinona saada objektiivinen kuva asiakkaan tarpeista. (Viitala 1990, 31-2.)

”...et me halutaan niinku myös nähdä vanhemmat ja lapset yhdessä siellä kotona, heille tutussa ympäristössä et se kertoo siitä heidän välisestä vuorovaikutuksesta et minkälaista se on...useimmiten se voi olla silleen luonnollinen tilanne että mää saatan pyytää jotain lasta että hei missäs sun huone on...et se on niinku silleen luonnollisempi tilanne, et siinä saattaa sit sen lapsenki kanssa tulla sen perheen asioista juttua.” (stt2)

Sosiaalityöntekijä kertoo, että kotikäynnillä halutaan nähdä vanhemmat ja lapset yhdessä ja erikseen tutussa ympäristössään, jolloin saadaan tietoa vanhempien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta ja elämästä kodissa. Perhe-elämän, vanhempien ja lasten vuorovaikutuksen sekä lasten elinolosuhteiden näkeminen ja havainnointi perheen luonnollisessa ympäristössä tuotettiin sosiaalityöntekijöiden puheessa yhdeksi perusteluksi kotikäynneille lapsiperheisiin.

Asiakkaiden tapaaminen kotona on perustunut paljolti oletukselle siitä, että kodin ulkopuolella ihmiset esittävät itseään ja salaavat todellisen minänsä julkisten kasvojensa taa. Asiantuntijat haluavat tietää, mikä perheessä todella on tilanne. Voidaan kuitenkin

väittää, että myös kodissa ihmiset esittävät itseään, ettei ole olemassakaan autenttista minää. (Kuronen 1999, 157.) Doveyn (199, 47) mukaan koti heijastaa sitä, millaisena haluamme itsemme havaittavan. Kotia myös järjestetään vastaamaan odotuksia, joita erilaisilla kotiin tulevilla ammattilaisilla kuten lääkäreillä ja sosiaalityöntekijöillä on havaittu olevan (Chapman 199, 135). Muiden odotukset tuovat ihmiset usein laajempien sosiaalisten odotusten viivalle.

T.M: ”Mites usein kun menee sinne kotiin niin tulee vaikutelma että täällä on ehkä laitettu tai vähän niinku kulissit olis siellä et...epäilytys että todellisuus ei ehkä oookkaan ehkä näin silosta, tai tuleeko koskaan sellasta vaikutelmaa?”

stt: ”Tohon mä oikeestaan kysyisin että eiks se ehkä yleensä oo niin kun *aattelee itteensäkin että jos tietää että on tulossa vieraita niin että kattoo että paikat on kunnossa* että ei se mun mielestä oo huono asia, mutta että onhan se tietysti niissä perheissä joissa me epäillään että nää asiat ei nyt ihan niin kauniisti oo, tietysti se on jo yks merkki siitä *että ne on kuitenkin nähny sen vaivan* että ne on rakentanu ne kulissit, koska sitten jos on et perhe tietää et me tullaan käymään ja ne ei ees nää vaivaa niin sekin taas kertoo jo jotain että mitä he halua sillä viestittää.” (stt2)

Esimerkkikatkelmassa sosiaalityöntekijä puolustaa asiakasta, kun esitän epäilyn asiakkaiden varautumisesta sosiaalityöntekijän tuloon. Sosiaalityöntekijä tuo esille, miten kodin laittaminen ennen vieraiden tuloa on tavallista kenelle tahansa eikä se, että asiakkaat ovat laittaneet kotia ole huono asia. Vaikka sosiaalityöntekijä tiesi, että siisti ja laitettu koti saattoi myös piilottaa ongelmia, oli asiakkaan antamaan vaikutelmaan haluttu myös luottaa.

Sosiaalityöntekijöiden tuloon ovat voineet varautuneet perheet, joiden suhteen epäillään tilanteen olevan jotain muuta kuin miltä koti näyttää. Tällaisen ”kulissien” rakentamisen voi nähdä myös myönteisesti; asiakas on jaksanut nähdä vaivaa rakentaa tiettyä kuvaa kodistaan. Jos vaivaa ei olla nähty, mietitty, mitä asiakkaat sillä puolestaan haluavat viestittää.

Sosiaalityöntekijät toivat esille sen, että varsinkin lastensuojelun asiakkaat valmistautuivat kotikäyntejä varten ja heidän mielestään kotia ei ollut mahdollistakaan nähdä ”luonnollisimmillaan”:

T.M: Saako jokin sitten erityisesti huolestumaan sitte siellä perheessä...mitkä tekijät siellä kotona on semmosia että herää varotuskellot soimaan, onko semmosia tilanteita ollu?

Stt: Ei minusta sillai oo, mulle ei oo tullu niinku eteen, et semmosta että tavallaan sieltä ois tullu jotain niin uutta ja yllättävää just siellä kotikäynnillä että koska, et sinne jos mennään niin yleensä ne on jo valmistautunu että nyt sieltä sossut tulee ja ne pistää parastaan. (stt6)

Sosiaalityöntekijän mielestä sovituille kotikäynneillä ei asiakkaan elämästä ole paljastunut mitään erityisen yllättävää, sillä asiakkaat ovat varautuneet ottamaan sosiaalityöntekijän vastaan ja *esittämään elämänsä* mahdollisimman hyvässä valossa.

Toisaalta huolestuttavana nähtiin myös se, jos asiakasperheestä on kuultu muilta tahoilta huolestuttavia asioita, mutta kotona tilanteesta on voinut päätellä jotain ihan muuta.

T.M: Entä sosiaaliset suhteet kodissa, havainnoitko sä niitä?

stt: Kyllä, mutta että niitä havainnoidaan sitten kyllä paljon myös muissakin olosuhteissa että siitähän kertyy sitä tietoa just näitten lastensuojeluperheitten kohalla niin näistä niinku näistä yhteispalavereista näitten yhteistyötahojen kanssa. Et kotikäynnillä niin saattaa olla jopa ihan, saada jopa vääristyneenkin kuvan.

T.M: Millä tavalla?

stt: Esimerkiks jos niinku koti on ihan tolkuttoman siisti ja tavallaan halutaan pitää semmosta kuvaa että itse asiassa meillä on kaikki ihan hyvin, niin niin et kyllä sitä tämmösiin asioihin kiinnittää huomiota. (stt9)

Havainnot tilanteista asiakkaiden kodeissa voidaan tulkita myös vääristäviksi suhteessa arveltuun 'todelliseen' tilanteeseen. Haastatteluissa tuleekin esille sovituille kotikäynneillä asiakkaan tilanteesta saadun tiedon suhteellisuus. Esimerkiksi päihdeongelmaisen ihmisen koti oli voinut olla todella siisti eikä ilmaissut mitään asiakkaan ongelmista.

Jos kotikäynnin tarkoituksena on havainnoida asiakkaan kotielämää mahdollisimman autenttisenä ja jos asiakkaiden oletetaan varautuvan sovittuihin kotikäynnteihin, jää kodin "todellinen" tilanne sosiaalityöntekijöiden mukaan näkemättä. Ilmoittamatta tehtävissä kotikäynneissä yhtenä ideana olikin ollut nähdä asiakkaan koti sosiaalityöntekijöiden tuloa varten laittamattomana ja tilanne kotona sellaisena, ettei tieto sosiaalityöntekijöiden tulemisesta ollut voinut vaikuttaa.

"...mulla on yks esimerkki missä sovitusti käytiin kotikäynnillä ja siellä oli kaikki asiat ihan näytti ulkoisesti olevan kunnossa ja sitä varten oli ihan varauduttu että me tullaan, mut sit kun jouduttiin menemään sillä lailla käynnille ettei ilmoitettu vaan käytiin ihan muuten vaan oven takana niin kyllähän se kaaos tuli välittömästi sitte kun ei oltukaan osattu varautua siihen että me ollaan tulossa et sekin jo tietysti aina siinä, siinä on puolesa

ja puolesa siinä jos on oikein väsyneestä ihmisestä kyse niin siinä sovituksessa kotikäynnissä että sinällään tavallaan semmonen yllättävä tilanne niin sehän voi kertoa jotain ihan muuta kun sitte se ku on sovittu kotikäynti. ” (stt3)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo ilmoittamatta tehdystä kotikäynnistä, jota oli edeltänyt sovittu kotikäynti. Sovitusti tehdyllä kotikäynnillä kaikki oli ulkoisesti näyttänyt olevan kunnossa, mutta yllättävään kotikäyntiin asiakas ei ollut voinut varautua ja silloin kotona ollut kaaos oli välittömästi todettu.

Akuuttia puuttumista vaativissa lastensuojelutilanteissa ilmoittamattomat kotikäynnit tulivat myös esille keinona nähdä tilanne kotona sellaisena kuin se siellä todella on:

TM: ”Niin että te ette soitaakaan etukäteen et sinne vaan mennään...”

Stt: ”Ei, ei, se onkin oikeestaan niinku periaate että mennään just siihen tilanteeseen ja nähhään se että ne ei lavasta sitä toiseksi tai sieltä oo ne sitten lähteny ne porukat pois tai et se nähhään se ihan autenttinen tilanne.” (stt 8)

Katkelman sosiaalityöntekijä puhuu lastensuojelutyössä toteutettavasta periaatteesta, jonka mukaan akuuteissa tilanteissa asiakkaan kotiin mennään näkemään aito tilanne eikä lavastettua. Tulkitsen, että kodin oletetaan yllättävällä käynnillä kertovan jotain lastensuojelutyön kannalta olennaista, ja se, että asiakkaat tietäisivät sosiaalityöntekijän tulosta, vaikeuttaisi sosiaalityöntekijän työtä.

6.5. Kotikäynnillä saatava sanaton tieto

Pakolla asiakkaan tilanteesta saatavasta tiedosta poikkeaa kotikäynnillä saatava hiljainen, sanaton tieto. Haastatteluissa tuli esille, miten ”kotikäynti kertoo myöskin siltä tavallaan sanattomasti” asiakkaasta ja asiakkaan tilanteesta.

”...tavallaan se on erilainen ympäristö mikä kertoo siitä ihmisestä paljo semmosia asioita mitkä ei tuu niinku keskustelun tai puhumisen kautta edes esillekkään...”

Forsberg uskoo, että ”lastensuojelutyössä eri aistein saatavalla epävarmalla ja ’epäteoreettisella’ tiedolla, arvaamisella, uskomisella ja ennustamisella on valtava merkitys”. Forsbergin mukaan vaikuttaa siltä, että näköaistiin perustuvat havainnot ovat työntekijöiden toiminnassa keskeisiä kuulon rinnalla. (1996, 383-5.) Tarja Heinon mukaan kotikäynnillä ja kasvokkain myös koetellaan tunnelmia ja kehittyviä oletuksia asioiden välisistä kytkennöistä (Heino 1997, 345).

Hannele Forsberg toteaa, että non-verbaalisilla seikoilla tiedonkeruun välineenä voi olla paljonkin merkitystä tilanteissa, joissa asiakkaan kyvyt ja taidot eivät riitä verbalisointiin. Esimerkkinä hän tuo esille pienen lapsen, joka ei vielä pysty sanalliseen itseilmaisuun. (Forsberg 1996, 386.)

Heinon mukaan lastensuojelutyössä työntekijä kartoittaa kotikäynnillä lapsen toiminta- ja kehitysmahdollisuuksia sekä niiden esteitä. Oleellista Heinon mukaan on, millainen *tunnelma* arjesta nimenomaan lapsen näkökulmasta välittyy. Eläytymällä tähän arkeen sosiaalityöntekijä koettaa muodostaa siitä käsitystään ja hakee jokapäiväisen elämän kontekstia, konkreettista ja olennaista yhteyttä, kertomusta, joka perustelee jotain lapsen kannalta tärkeää. (Heino 1997, 334, 345.)

Kotikäynneillä asiakasta tapaava työntekijä luo oman käsityksensä henkilökohtaisten havaintojen ja tunnelmien perusteella. Heino täsmentää kuitenkin, ettei tämä tarkoita sitä, että asiakkuus määrittäisi mielivaltaisesti tunnelmien perusteella vaan että vuorovaikutuksessa läsnä olevat ilmiöt tunnistetaan tunnelmina, jotka kotikäynnillä ikään kuin kertovat sosiaalityöntekijälle erilaisten ilmiöiden suunnasta. (1997, 345.)

Forsbergin mukaan sosiaalityöntekijät lukevat näkemäänsä ja merkityksellistävät sitä vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa lastensuojelutehtävänsä mielessä pitäen. Lastensuojelutyöhön sisältyvät tuen ja kontrollin tehtävät kehystävät työntekijöiden tulkintoja. (Forsberg 1996, 389.) Sosiaalityöntekijöillä ei ole mitään systemaattista tapaa, jonka mukaan asiakkaan kotia arvioitaisiin. Tärkeää on, miten havaintoihin perustuvia tulkintoja lastensuojelukontekstissa käytetään (emt., 389, 390).

”Mutta joskus näkee sen että jos on koti huonosti hoidettu ja lapset huonosti hoidettu, että se äiti on muuten väsähtänyt että ehkä tarviis jonkun perhetyöntekijän apua. Voi ehkä tarjotaki sitä siinä.” (stt1)

Sosiaalityöntekijä tuo esiin sitä, miten koti voi kertoa asiakkaan väsymisestä. Kun koti on näyttäytynyt sotkuisena ja kun sosiaalityöntekijä on nähnyt, että lapset on huonosti hoidettu, on ollut helpompi tarjota asiakkaalle tukea.

”No, oikeestaan sen verran mä voin niistä yleisesti sanoa että kyllä musta kotikäynnit antaa hirveen paljo että antosia ne on vaikka siellä ei varsinaisesti mitään, tuntus et saatiinkohan siellä nyt kauheesti aikaseks mutta aina niistä jää niinku jotain semmosta mieleen...” (stt3)

Sosiaalityöntekijän mielestä kotikäynnit antavat paljon ja ovat antoisia, vaikka varsinaisia kotikäyntien saavutuksia olisikin vaikea määritellä. Kokenut sosiaalityöntekijä tietää, että kotikäynneistä ”aina jää niinku jotain semmosta mieleen”. Se, että kotikäynnin antia on sanallisesti vaikea ilmaista, voi olla merkki intuitiosta, kotikäynnillä saatavasta asiakasta koskevasta tiedosta, jota on hankala ulkoistaa (ks. England 1986). Forsbergin mukaan kodin materiaallinen maailma tulee sosiaalityöntekijän intuitiivisten tulkintojen kohteeksi (Forsberg 1994, 76).

6.6. Mikä on normaalia kotielämää

T.M: Joo, no tota, mitkä tekijät siellä kodissa tai mitkä asiat saa sut huolestumaan siitä asiakkaan, asiakasperheen tilanteesta?

Stt: No ainakin jos on lastensuojeluperhe ja mää meen semmoseen kotiin missä on rivi viinapulloja ja tota..mikähän muu siellä vois huolestuttaa, jotenkin, jotenkin niinku huusholli mullin mallin, juhlimisen jälkiä, kyllä se on niinku sellanen asia mikä, mikä niinku pistää miettimään että jos on pieniä lapsia tai ei tarvihe välttämättä olla niin pieniäkään niin pistää niinku miettimään että minkäslaista tämän perheen elämä on, että onko nyt, olenko sattunut kotikäynnille nyt vaan semmoseen saumaan et just on ollu joku edellisenä iltana vai onko se niinku normaalia arkipäivää, et kyllä semmonen pistää miettimään että mitä se on. Koti kertoo yleensä sellaista mitä vanhemmat haluaa jotenkin selitellä ja puhua kauniisti et ei tää ihan näin oo vaikka tää tältä näyttää. (stt2)

Haastattelukatkelmassa kysyn ensin sosiaalityöntekijältä, mikä saa hänet kotona

huolestumaan asiakasperheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijä yhdistää huolestumisen lastensuojeluperheeseen ja riviin viinapulloja ja tuo sitten esille, miten huolen ovat herättäneet jos ”huusholli” on ollut ”mullin mallin” ja kotona juhlimisen jälkiä.

Huolestuttavat merkit lapsiperheen kotona epäilee sitä, heijastavatko huolestuttavat merkit kodin jokapäiväistä elämää vai onko kyse vain sattumasta, yksittäisestä juhlimiskerrasta, jonka todistajaksi hän on joutunut. Sosiaalityöntekijän mukaan asiakkaat haluavat selitellä kodin ulkoista tilannetta, ja pyrkivät selittämään tilannetta parhain päin.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelupuheesta välittyy, että huolta herättävien merkkien kodissa pitää olla selkeitä, jotta niihin puututaan. Forsbergin haastattelemat

sosiaalityöntekijät korostivat, että herkkyyden ja intuitiivisuuden niveltäminen osaksi ammatillisuutta takaa suojan myös asiakkaille, sillä tällöin ammattietiikka raamittaa vaikutelmanvaraisen tiedon käyttöä ja päätelmiään ei käytä kuten käyttäisi yksityishenkilönä (Forsberg 1996, 391). Varovaisuus voimakkaiden tulkintojen tekemisessä näkyikin sosiaalityöntekijöiden puheessa.

Hannele Forsbergin haastatteleminen sosiaalityöntekijöiden mukaan non-verbaalisen vaikutelmatiedon merkitys korostuu esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, jolloin asiakkaat kokevat lastensuojelun uhkaksi itselleen. Näissä tilanteissa asiakkaat usein pyrkivät esittämään itsensä mahdollisimman hyvässä valossa päästäkseen uhkasta eroon. Forsbergin haastatteleminen työntekijöiden mukaan juuri non-verbaalinen tunnetieto voi olla ratkaisevassa asemassa tilannearviota tehtäessä. Forsbergin haastatteleminen sosiaalityöntekijät kertovat asiakassuhteiden olevan joskus tasapainoilua sen välillä mitkä merkit luetaan kertovimmiksi ja missä menee sallimisen ja puuttumisen raja. Forsbergin mukaan vaikuttaa siltä, että työntekijöiden huomio kiinnittyy non-verbaalisiin merkkeihin silloin, kun he lukevat niistä jotakin epätavallista. (1996, 386-8.)

Dovey (1985) esittelee ihmisten ja paikkojen välisiä suhteita kategorisoivaksi vastinpariksi sisäpuolisuuden vs. ulkopuolisuuden. Koti täydellisen sisäpuolisuuden kokemuksena voi muodostua vain ajan myötä. Järjestys, joka vahvistaa sisäpuolisen kokemusta kodista, voi näyttää ulkopuolisesta kaaokselta. (Dovey 1985, 37-8.) Kokemus on varmasti jokaiselle tuttu; jossakin vieraassa kodissa ulkopuolisena käydessään kodin jäsenten käyttäytymistä ja kodin arjen elämisestä voi olla vaikea ymmärtää, ja vieraan kodin asukkaiden, sisäpuolisten, tavat ja elämisen rytmi voivat tuntua jopa järjettömiltä. Doveyn mukaan tämä johtuu siitä, että sisäpuolisen ajallinen järjestys muovautuu pitkinä ajanjaksoina toistettujen henkilökohtaisten tapojen ja rutiinien myötä, mistä ulkopuolinen näkee vain lopputuloksen. Sisäpuoliselle järjestys on tullut itsestään selväksi ja tiedostamattomaksi, ja sisäpuolisen ja ulkopuolisen voikin olla vaikea ymmärtää toistensa näkemyksiä samasta ilmiöstä. (emt.) Sosiaalityöntekijät olivatkin kotikäynneillä nähneet koteja, joissa arjen järjestäminen voi näyttäytyä heidän ”normaalialla” kotia ja perhe-elämää koskevista käsityksistään poikkeavina tai ainakin ihmeteltävinä. Esimerkiksi aiemmin esille tullut perheiden nukkumisjärjestely oli ollut kyseiselle sosiaalityöntekijälle kummastelun aihe.

6.7. Kodin normittaminen naisen kautta

Dingwallin et. al. mukaan normaalina pidetyn kodin taloudenpitostandardi vaihtelee tietyissä rajoissa (1983, 64). Tiettyjen normaaliuden rajojen ylityksessä epäilykset kodin arkielämän suhteen heräävät ja kodin nähdään kertovan poikkeavasta elämäntavasta. Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen perusteella asiakkaan kodin normaaliutta oli arvioitu useilla kriteereillä; oli arvioitu kodin siisteyttä ja puhtautta, sisustusta, viihtyisyyttä ja kauneutta, kodin järjestyksiä ja arkielämää kodissa asuvien ihmisten, erityisesti lasten kannalta. Jos koti oli poikennut huolestuttavassa määrin sosiaalityöntekijän sopivina pitämistä rajoista, oli huolestuttava asia pitänyt ottaa puheeksi. Muutoksen saaminen lapsen kannalta haitallisiin ja ongelmallisiin asioihin kodin elämässä sekä perheen arkielämän normalisoiminen tapahtui perheen aikuisten kautta.

Kotikäynnillä naiset nimenomaan äidin roolissa olivat olleet niitä, joiden kanssa sosiaalityöntekijät kertoivat pääasiallisesti asioineensa. Sosiaalitoimen asiakasperheissä on kylläkin suhteellisen paljon yksinhuoltajaperheitä, joissa useimmin huoltaja on nainen, mutta sosiaalityöntekijöiden puheessa tuli selvästi esille äitien vahva rooli perheen tilanteen valottajana ja yhteistyöhenkilönä myös perheissä, joissa oli molemmat vanhemmat.

T.M: Kenen kanssa pääasiassa asioit siellä perheessä?

Stt: No tuota kyllähän näissä monissa perheissä niin niissä on äiti paikalla mut jos niissä on isä paikalla niin sitte isän kanssa, ja sitte jopa sit sellasta et joissakin perheissä tosin se ei oo pääsääntö aina, mut et joskus jutellaan lastenkin kanssa sitte erikseen, että sekin vähän niinku riippuu tilanteesta. Mutta kyllähän meille niinku sitä on koko ajan niinku puhuttu että äidit on niitä joittenka kanssa asioidaan ja kyllähän ne monesti perheessä on semmosia jotka ossaa suunsa ensimmäisenä avata että miehet on hiljasempia tai taustalla olevia enemmän tai ovat jopa pois, pois perheestä...(stt10)

Haastattelukatkelman perusteella isänkin kanssa asioidaan, mutta kuitenkin miehet tuntuisivat jäävän kotikäynneillä sivusta seuraajiksi, taka-alalle. Lastensuojelussa ylipäätään on perinteisesti työskennelty pääasiassa naisten kanssa (Forssen 1993, 18) ja sosiaalityössä korostetun perhekeskeisyyden periaatteen on nähty käytännön työssä unohtuvan. Sosiaalityöntekijöistä suurin osa on naisia, ja Forssen kysyykin, voisiko sosiaalityössä käytettävä keskustelutapa hyödyttää enemmän naisasiakkaita (emt.).

T.M: Joo, entä kummanko vanhemman kanssa tai kun yleensä koti on enemmän ollu semmonen naisen paikka tai alue niin mites sitten kotona (kotikäynnillä)?

Stt: Se on varmaan nainen, että yleensä ne äidit on niinku yhteistyökykysempiä siinä ja osallistuvat puhumalla enempi. Useimmiten se on varmasti näin, ja on paljon yksinhuoltajaaitejä, että harvemmin on yksinhuoltajaisia niin se johtuu ihan siitäkin.

T.M: Miten isät ovat paikalla siellä kotona?

Stt: Kyllä ne on siellä taustalla ja sit ne jonkun sanan siihen sanoo tai joskus sitten eivät sano mitään ja jouvutaan kysymään mutta, enempi se on sitä keskustelua sen äidin joka useimmiten sitä arkea elää siinä lasten kanssa että monastihan äiti on kotona ja isät on töissäkin että, mutta monet meidän asiakasperheet on työttömiä ja molemmat on siellä kotona. (stt 8)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä tuo esille miesten roolia sivustaseuraajina ja satunnaisesti keskusteluun osallistujina, ja tarjoaa yhdeksi selitykseksi perinteistä mallia työssäkäyvästä miehestä, joka ei ole työn takia ole kodin arjessa yhtä lailla toimijana kuin nainen. Sosiaalityöntekijä joutuu kuitenkin toteamaan, että asiakasperheissä on paljon työttömyyttä, joten kotona ovat arkipäivisin molemmat vanhemmat. Tällöin perinteinen malli kodista pääasiallisesti naisen arkisena toimintaympäristönä toimii selityksenä yhteistyön painottumiselle naisten kanssa asiointiin. Voisi olettaa, että työnjaossa ja vastuun ottamisessa asiakasperheissä pätevät samat lainalaisuudet kuin työssäkävien vanhempien kodeissa ylipäätään; vaikka mies ja nainen viettävät kodissa aikaa enenevästi saman verran, on nainen se, joka vastuuta kodin arjesta eniten kantaa. Vaikka asiakasperheen tapaaminen kodissa näyttäisikin lisäävän miesten mukana olemista tapaamistilanteessa, käytännössä asiointi kodissa näyttäisi tapahtuvan ensisijaisesti naisten kanssa, joilla pääasiallisen vastuun – sukupuolten tasa-arvoisuuden ihanteesta huolimatta - kodin arjen pyörittämisestä ja lastenhoidosta oletettiin olevan.

Nainen lienee edelleen se, jonka kautta perhe-elämään koetaan voitavan vaikuttaa. Jacques Donzelot (1977) on kirjoittanut valtion normalisoivista käytännöistä, jotka ulottuvat perhe-elämän moraaliin; perhettä valvotaan eri tavoin jatkuvasti ja katse kohdistuu perheen moraalisiin standardeihin. Sosiaalityöntekijäkin huomaamattaan on asiakkaiden kotien ja perheiden määrittäjä, ja tietynlaisten normaaliuden standardien varmistaminen näyttäisi edelleen tapahtuvan nimenomaan kodin naisen kautta.

6.8. Kotikäynnillä saatavan tiedon suhteellisuus

Seuraavissa haastattelukatkelmissa kotikäyntien hyötyyn ja tiedonsaannin mahdollisuuksiin kotikäynneillä suhtaudutaan hieman eri painotuksin:

”...ja kyllä se on semmonen se kokonaistilanteen arviointi muutenkin on näissä myöskin perheitten ja lastensuojeluasioissa tehtävissä kotikäynneissä nii se on pääasia et lähetään kattomaan se ympäristö missä se, missä perheet elää ja minkälaisessa kodissa lapset on ja mitä, myöskin ihan sitä et mitä siellä kotona on ja miten se systeemi siellä kotona toimii, kun niinku lastensuojeluasiakkaittenkin kanssa niin monesti et kyllä meiän täytyy saaha kerättyä tietoa siitä kotiympäristöstä ja siitä miten aikuiset ja lapset toimii siellä kotona. Et kuitenkin se joku kakstuntinenkii perheen parissa niin kyllä se nyt jo jotain kertoo siitä kun näkee miten siellä kotona eletään ja ollaan.” (stt3)

”...kyllä mä niinku nään sen sillä tavalla että me ei voija täältä toimistosta käsin niin ei me voija kauheesti siis niitten perheen elämään mennä et me ollaan semmosii joittenka pitäis niinku aika nopeeta tehdä ne havainnot siltä tunnin kahen käynniltä, kokonaisuutta ajatellen niin se on aikamoinen vaatimus ja sitte jos siinä pitää vielä lasta haastattaa niin tuota se loppujen lopuks, se on se meiän havainnointi siinä, mutta sitte kaikki se tieto mitä me kerätään yhteistyökumppaneilta, ehkä sukulaisilta, ehkä naapureilta, koulusta, mistä tahansa ja kuvaa luodaan ja ollaan niinku täällä semmonen koordinoiva työntekijä enemmän...” (stt10)

Ensimmäisessä haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä pitää kotikäyntejä tarpeellisena osana lastensuojelutyötä ja kokee, että kotikäynnin aikana voidaan saada arvokasta tietoa asiakasperheen tilanteesta. Jälkimmäisessä haastatteluosuudessa sosiaalityöntekijä kertoo, miten kokee rajalliseksi mahdollisuudet kotikäynnin aikana saada tietoa suhteessa asiakkaan elämän kokonaisuuteen. Asiakkaan tilanteesta tehtäviä tulkintoja ja ”kuvan luomista” varten sosiaalityöntekijä tarvitsee tietoa myös muilta yhteistyötahoilta. Sosiaalityöntekijä kokee havaintojen teon kotoa työlleen asetetuksi vaatimukseksi, johon ei välttämättä pelkästään yhden kotikäynnin avulla voi vastata. Vaikka lapsen hyvinvointi on usein kotikäynnin perimmäinen syy, lapsen haastattamiseen ei aina välttämättä ole mahdollisuuksia.

Kuitenkin haastattelukatkelmia voi lukea myös toisiaan täydentävinä; asiakkaiden elämästä ja selviytymisestä kodissa tarvitaan tietoa ja kotikäynti on hyvä tapa hankkia tätä tietoa, mutta toisaalta yksittäiseltä kotikäynniltä saatavien havaintojen koetaan kertovan vain osasta asiakkaan elämän kokonaisuutta; saatava tieto pitää suhteuttaa muuhun ja muualta saatuun tietoon asiakkaan tilanteesta. Kun kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta rakennetaan monelta taholta tulevien havaintojen ja tietojen perusteella, voi

kotikäynnin merkitys näyttäytyä melko marginaalisena ja kotikäynnillä saatava tieto olla enemmänkin kokonaiskuvaa täydentävää.

6.9. Asiakkaan koti havainnoinnin ja määrittelyn kohteena

Kotikäynnillä tehdyt havainnot olivat koskeneet kotia fyysisenä ympäristönä, kodin erijärjestyksiä, perhe-elämän toimivuutta ja arjen ”pyörittämistä”. Sosiaalityöntekijöiden mielestä kodin ulkoisten puitteiden perusteella saattoi tehdä päätelmiä kodin arkielämän järjestämisen toimivuudesta ja asiakkaiden voimavaroista. Havainnot poikkeavuuksista tai puutteista kodin fyysisissä puitteissa näyttävät haastattelujen valossa olevan asiakkaan psykososiaalisten ongelmien todentajia.

Kotikäynnin tarkoitus oli ohjannut sosiaalityöntekijöiden tekemää havainnointia kotona. Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kertoivat havainnoineensa ensisijaisesti lapsen kannalta tärkeitä tekijöitä kodin elämässä. Huomio oli kotikäynnillä kiinnittynyt vanhempien ja lasten välisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä kodin varustetasoon ja siihen, mitä koti lapselle tarjosi vuorovaikutusympäristönä ja konkreettisena arjen elämisen paikkana.

Tarkistuskäynnille mentäessä sosiaalityöntekijät olivat hakeneet perusteita aavistuksille ja epäilyksille, ja kodista oli pyritty lukemaan tiettyjä merkkejä. Pakkotilanteessa asiakkaan koti oli haluttu nähdä ilman että asiakkaat olivat voineet varautua kotikäyntiin, sillä kodin oli haluttu näyttävän todellinen tilanne asiakasperheessä.

Haastatteluissa ei sen sijaan tullut esille sitä, että havaintoja olisi juurikaan käsitelty kotikäyntitilanteessa *asiakkaan kanssa*. Mielestäni kotikäynnillä kodista tehtyjä asiakkaan tilannetta koskevia päätelmiä voisi kuitenkin olla hedelmällistä sanoa ääneen ja käyttää asiakkaan tilanteen arvioimiseen *yhdessä* asiakkaan kanssa.

Asiakkaan kotia voisi sanoa kotikäynnillä kiertävän sosiaalityöntekijän ammatillisen katseen. Asiakkaan kotia oli määritelty aina jotenkin, ja määrittelyn ja normittamisen kriteerit olivat vaihdelleet asiakkaasta ja asiakkaan tilanteesta riippuen. Kotikäynneillä tehtyjen havaintojen perusteella oli tehty ammatillisia tulkintoja ja niitä oli käytetty perusteluna asiakkuusmäärittelyksille, toimenpiteille ja päätöksille.

7. KOTIKÄYNTI SOSIAALITYÖNTEKIJÄN JA ASIAKKAAN KOHTAAMISENA

7.1. Kotikäynti asiakaslähtöisyytenä

Tarkastelen tässä luvussa kotikäyntejä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisena asiakkaan kotona. Kyse on siitä, miten sosiaalityöntekijät näkivät kotikäynnin sosiaalityön tekemisen sekä asiakkuuden ja asiakassuhteen kannalta. Aloitan tarkastelemalla kotikäyntejä palvelunäkökulmasta, asiakaslähtöisenä sosiaalityönä. Ymmärrän asiakaslähtöisyyden laajasti, sosiaalityöntekijän toimimiseksi siten, että hän kokee toiminnan asiakkaan edun mukaiseksi ja asiakasta kunnioittavaksi, asiakkaan tarpeista lähteväksi ja asiakkaan kannalta parhaimman vaihtoehdon valitsemisena.

Hannele Forsbergin mukaan asiakkaan kotiin menemiselle ja siellä tehtävälle työlle annetaan perhetukikeskusten työssä asiakkaan palvelua painottava positiivinen merkitys. Ihmistä halutaan auttaa hänen luonnollisessa elämänpiirissään. Kyse on asiakasmyönteisyydestä eikä toiminnassa korostu asiantuntijan oikeus mennä asiakkaan kotiin. (1998, 141.) Sosiaalityöntekijöiden käsitykset kotikäynneistä näyttivät pohjautuvan myös siihen, millaisena he olettivat asiakkaiden kokevan kotikäynnit. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa kotikäyntien asiakaslähtöisyyttä tuotiin esille korostamalla kotikäyntejä asiakkaalle myönteisinä tai asiakkaiden tarpeista lähtevinä. Voisikin puhua ”diskursiivisesta asiakaslähtöisyydestä” (ks. diskursiivisesta psykososiaalisuudesta Forsberg 1994, 64); sosiaalityöntekijän asiakaslähtöisyydeksi arvioimasta sosiaalityöstä.

7.2. Kotikäynnit sosiaalityötä asiakkaan ehdoilla

Kotikäyntejä oli tehty niiden asiakkaiden luo, joille asiointi sosiaalityöntekijän kanssa oli haluttu tehdä helpommaksi tai ylipäättään mahdolliseksi. Nämä asiakkaat olivat ihmisiä, joiden toimistoon pääsemisessä olisi ollut konkreettisia esteitä tai hankaluuksia tai jotka eivät muista syistä, kuten mielenterveys- tai päihdeongelmien takia olleet voineet tai halunneet tulla toimistoon.

”Mut et silloin se syy on yleensä kun jos käydään vaan kotona niin siellä on sitte ihan siitä asiakkaasta lähtösin et asiakkaalla on joku ihan joku semmonen konkreettinen este taikka sitte on itse ei kertakaikkiaan pysty asioimaan tässä toimistolla.” (stt3)

Katkelmasta ilmenee, että pelkkä kotikäyntiasiakkuus on sosiaalityöntekijän mielestä mahdollista vain silloin, kun asiakkaan on mahdoton asioida toimistolla. Vaikka asiakkaan kotiin meneminen voidaan nähdä hyvänä palveluna sosiaalityössä, näyttäisi se olevan pääsääntöinen asiakkaan kohtaamisen tapa ainoastaan liikuntakyvyttömimpien asiakkaiden kohdalla.

Susan Saegertin mukaan keskimääräisesti eniten kodeissaan viettävät lapset, vanhuksat sekä ne, joiden liikkumiskykyä heikentävät fyysiset tai mielenterveydelliset vaikeudet. Nämä ihmisryhmät ovat myös keskimääräisesti enemmän paikasta riippuvaisia. (1985, 290.) Kotikäyntejä kerrottiinkin tehtävän eniten niiden asiakasryhmien luo, joille toimistoon tuleminen oli hankalinta. Nämä asiakkaat olivat samalla koteihinsa eniten sidottuja ja kodin ulkopuolella vähiten toimivia ihmisiä.

Vammaisasiakkaat ovat asiakasryhmä, joiden luo työntekijän on helpompi mennä kuin pyytää heitä tulemaan toimistoon. Vammaisasiakkaat olivatkin asiakkaita, joiden luo nähtiin helpompana mennä kuin pyytää heitä toimistoon. Myös lapsiperheiden menemistä perusteltiin silloin, kun perheen toimistoon tulemisessa olisi hankaluuksia. Kotiin oli menty jotta ”koko perheen ei tarvii rahtautua” toimistoon. Monilapsisen perheen on hankalampi tulla toimistoon kuin sosiaalityöntekijän mennä kotiin, ja esimerkiksi raskaana olevan äidin ja pienten lasten luo oli mieluummin menty kuin kutsuttu äitiä lasten kanssa toimistoon. Paitsi että kotikäyntejä voi pitää vaikeasti liikkumaan pääsevien asiakkaiden kohdalla asiakkaan tarpeet huomioon ottavana sosiaalityönä, on se myös käytännöllisin tapa tavata asiakas.

Joillakin asiakkailta voi olla joistain muista kuin konkreettisesta syystä vaikeuksia tulla toimistolle. Asiakaslähtöistä suhtautumistapaa heijasteli puhe kotikäynneistä asiakkaiden luo, jotka olivat vierastaneet sosiaalitoimistoa tapaamispaikkana. Kotikäynti oli saatettu tehdä, jos sosiaalitoimistossa asioimista pelkäävä tai karttava asiakas oli sitä itse pyytänyt.

”Koska onhan, sit mä oon huomannu vanhemmissa ihmisissä on semmosia joille niinku, eikä välttämättä kauheen vanhoissakaan vaan on tiettyjä ihmisiä joille on kauheen vaikee paikka tulla sosiaalitoimistoon, et se kynnyks on korkea, jollon niinku helpommin he toivoo että, et voitaisko tulla vaikka tavata kotona, et on myös tämmösiä ja sit mielellään kunnioittaa ihmisten toiveita että että jos se tuntuu niinku todella vaikeelta niin kyllä myö voijaan tulla.” (stt2)

Sosiaalityöntekijä kertoo, miten hän on huomannut tietyille asiakkaille sosiaalitoimistoon tulemisen hyvin vaikeaksi, mikä on voinut olla perusteena kotikäynnille. Katkelmassa sosiaalityöntekijä tuo esille, miten hän mielellään kunnioittaa ihmisten toiveita, jos toimistoon tulemisessa tuntuu olevan asiakkaalle ylitsepääsemätön kynnyks.

Kotikäynti oli voinut olla myös ainoa mahdollisuus tavata asiakas, joka on ”sinne neljän seinän sisälle mökkiytyny”. Kotikäynnin vaihtoehtona ilmeisesti joskus on, ettei asiakasta voitaisi tavata ollenkaan. Herää myös kysymys, miten moni, jolle tuleminen sosiaalitoimistoon on ajatuksena mahdoton ja tilanteensa puolesta olisi sosiaalityön tukitoimien ja palvelujen piirissä, voisi saada palvelua kotiinsa, jos osaisi sitä pyytää.

7.3. Koti versus toimisto

Koti näyttäytyi asiakaslähtöisessä kotikäyntipuheessa paikkana, jossa asiakas on luonnollisessa, omassa ympäristössään ja vahvemmillä kuin toimistossa. Koti oli paikka, joka ”on niinku tavallaan asiakkaan semmosta tuttua maaperää” ja jossa asiakkaalla oli ”kotikenttäetu” ja jossa asiakas oli voinut hallita kohtaamistilannetta tiettyyn rajaan saakka. Ollessaan kotona ”niinkun kotonaan” asiakkaalle saatettiin nähdä helpommaksi puhua vaikeistakin omaa elämää koskevista asioista ja hänellä oli myös oikeus lopettaa asioiminen niin halutessaan. Se, että sosiaalityöntekijät näkivät asia tällä tavoin ei tietenkään kerro siitä, kokevatko asiakkaat itse kotikäynneillä olevansa vahvemmillä kuin toimistoympäristössä.

”No onhan tää toimisto kuitenkin, tää on vieras paikka, tää on virallinen ympäristö ja täällä ehkä enemmän se työntekijän rooli ja asema korostuu ehkä, täs asiakastilanteessa et on tämmönen virallinen pöytä välissä ynnä muuta että onhan se toki niinku ihan, luo ihan erilaiset puitteet sille kohtaamiselle, kun se on siellä tutussa ympäristössä kotona...” (stt7)

Sosiaalityöntekijä puhuu kodista asiakkaalle parempana tapaamispaikkana, että koti ei ole virastomainen ympäristö. Kodista puuttuvat virastoympäristöön kuuluvat byrokraattiset

symbolit kuten toimistopöytä, jotka sosiaalitoimistossa korostavat sosiaalityöntekijän viranomaisroolia.

T.M: Jos puhutaan ihan näistä sovituista kotikäynneistä niin minkälaisia vastaanottoja siellä on?

stt: Yleensä ihan mukavia, että yleensähan ne on sillä lailla tuttuja asiakkaita joiden kanssa on työskennelty pitkään et sillai, ja yleensä musta tuntuu että ihan toivottujakin tilanteita että monesti niinku musta tuntuu että joillekin on helpompikin puhua niistä omista asioistaan kotina kun se ympäristö ei oo niin vieras ja virallinen kuin taas toimistossa. (stt7)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä puhuu, miten kokee kotikäynnit asiakkaalle positiivisina siitähän syystä, että kodissa asiakkaan on helpompi puhua omista asioistaan.

TM: ”Missä määrin sä koet meneväsi sinne kotiin jo ajatuksena että sä niinku jollakin tavalla katot että miten ne lapset on hoidettu...jos taustalla on pieni epäily että siellä kenties jotain on...”

Stt1: ”Minä ehkä vähä eri tavalla ajattelen, että menen mielellään ihan kotikäynnille et se asiakas on omassa, omalla kentällään et kun ne tulee tänne niin jotenkin he on vähä varpaillaan, ja tää ei oo heiän aluettaan, tää on mun aluetta, mä tiiän, miten täällä pitää käyttäytyä. Et kun menee kotikäynnille niin se asiakas...sillä on kotikenttäetu, sanotaan näin.” (stt1)

Sosiaalityöntekijä kertoo menevänsä kotikäynnille mielellään, koska kokee asiakkaan olevan kotonaan omalla alueellaan. Tulkitsen katkelmaa siten, että sosiaalityöntekijä asettuu asiakkaan asemaan ja haluaa tavata asiakasta siellä missä olettaa hänen olevan vahvemmillä.

7.4. Asiakkaan kodissa vierailemassa

Olen aiemmin nimennyt yhdeksi kotikäyntityypiksi kyläilyluonteiset kotikäynnit. Kun sosiaalityöntekijät kuvailivat kotikäynnejä, jotka olivat ennalta sovittuja ja joille ei oltu lähdetty minkään yksittäisen syyn tai huolenaiheen takia, muistuttivat kuvaukset monilta osin kyläilyä.

Kotikäyntien kyläilynomaisuus tuli esille sosiaalityöntekijän suhtautumisessa siihen, miltä koti oli näyttänyt kun sinne menty; oli oletettukin, että kotia oli laitettu siistiksi ja paikkoja kuntoon. Kotikäyntitilanteita verrattiin siihen, miten ihmiset ylipäättään laittavat kotiaan kun tietävät vieraiden olevan tulossa.

Kotiin oli menty käymään ikään kuin vieraana ja siellä oli toimittu kyläilyn pelisääntöjen mukaan; juotu kahvit jos asiakas oli ne keittänyt, katseltu kotia jos asiakas sitä oli esitellyt, jutusteltu jokapäiväisistä asioista. Kodissa mahdolliset oheistoimet, kuten juuri kahvin keittäminen, olivat sosiaalityöntekijöiden mukaan voineet tehdä ilmapiiristä rennompaa kuin mitä toimistolla olisi mahdollista.

”...joskus sille ihmiselle voi olla helpompi puhua siellä kotona et vierastaa täällä toimistolla olemista, ehkä semmosta jäykempää, istutaan tuolilla ja puhutaan vastakkain että kotona voi olla just sitä että on siinä omassa ympäristössä ja istuu vähän rennommin ja tai jos siinä haluaa laittaa kahvia niin on vapaampi se ilmapiiri niinku jutella.”

Itse kotiympäristöstä oli sosiaalityöntekijöiden mukaan voinut rönsytä keskustelua, ja jos asiakas oli puhunut muista kuin sosiaalityöntekijän olennaisina pitämistä asioista, oli sosiaalityöntekijän vierailijan roolissa pitänyt kohteliaasti antaa sellaiselle aikaa. Sosiaalityöntekijä oli voinut ottaa tietoisestikin rennomman roolin kotikäynnillä, tosin muistaen kotikäynnin syyn, josta jossakin vaiheessa oli myös puhuttava:

”No tavallaan et pyrkii siihen että et se ei ois jos jos keskustelu toimistossa voi olla aika lailla niinku tietystä asiasta vaan puhutaan tiukasti pysytään tietyssä asiassa että se kotiympäristö ikään kuin on väljempi sitten siihen että tämmösiin poikkeamiin tavallaan ei, ei tarvii niin kauheen kaavamaista tai tiukkaa se keskustelu vaikka toki asiasta mennään puhumaan ja täytyykin puhua mutta että siihen voi liittää...niinkun vähä rennompaa keskustelua.” (stt4)

Kotikäyntien kyläilynomaisuutta ja rentoutta oli ylläpidetty myös siten, ettei kodeissa juurikaan oltu tehty muistiinpanoja. Muistiinpanojen kirjaaminen ”kynä sauhuten” olisi koettu tunnelmaa kiristäväksi, sen olisi nähty kärjistävän kotikäynnin syyt. Kotikäynnillä oli haluttu minimoida toimistotapaamisille tyypillisten ja viranomaismaisten työtapojen käyttöä.

Näen kyläilynomaisuutta tuottaneen sen, että koti oli ollut sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tapaamispaikkana; kodin ”kodinomaisuus”, kodin puitteet näyttäisivät mahdollistavan sosiaalityöntekijän leppoisalta kyläilyltä vaikuttavan kohtaamisen. Toisaalta kyläilyluonteisuus sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisissa asiakkaan kotona pitää sisällään samoja piirteitä, kuin muissakin epämuodollisemmilta vaikuttavissa kohtaamisissa. Kyläilyluonteisuus ei kuitenkaan tarkoita tuttavallisuutta siten, että

tietyistä ammatillisuuden tai viranomaismaisuuksien ominaisuuksista oltaisiin valmiita kotikäynneillä luopumaan.

Pohjola kirjoittaa, että virallisten kotikäyntien ilmapiiriä voi tietoisesti muuttaa ns. kylästelymetodilla, jolloin kotiin ei mennä tehokkaana virkailijana vaan ennen muuta kanssaihminenä, joka puhuu tuttua kieltä, jolla ei ole kiire ja joka osoittaa kunnioittavansa keskustelukumppaniaan. Tällöin asioiminen tapahtuu juohevasti muun jutustelun yhteydessä. Pohjolan mukaan myös ammatillinen vuorovaikutus voi olla luonnollista, tavanomaisen ihmissuhdekeskustelun lähtökohtia hyödyntävää (Pohjola 1993, 87.)

Toisaalta kyläilytyylistä vuorovaikutusta oli käytetty tietoisestikin, jotta oli saatu luotua jatkotyöskentelylle paremmat lähtökohdat. Esimerkiksi kuraattorina toimiva sosiaalityöntekijä toi haastattelussa esille sitä, miten työntekijänä asiakkaan kotona erityisesti panostaa siihen, että vuorovaikutus olisi tavallista, normaalia, rakentavaa ja ystävällistä. Kotia saatetaan kommentoida positiiviseen sävyyn ja huomioida myönteisesti, vaikkapa ihailamalla asiakkaan kodin vanhaa lipastoa.

Tilanteiden keventämisen kerrottiin olevan kotona helpompaa kuin virastoympäristössä, kodista oli voitu poimia tiukaksi menneen keskustelun lomaan neutraalimpia puheenaiheita. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden mielestä asiakkaan oli ollut kodissaan helpompi vältellä vaikean asian käsittelyä kiinnittämällä sosiaalityöntekijän huomio muihin asioihin. Keskustelua sosiaalityöntekijän kotikäynnille lähtemään saaneista asioista oli voinut häiritä myös kodin muu elämä, jota ei oltu välttämättä saatu rauhoitettua kotikäynnin ajaksi. Jos kotikäynnillä asiakkaiden huomio oli kiinnittynyt televisio-ohjelmaan tai lasten kanssa touhuamiseen, oli sosiaalityöntekijä voinut tulkita asiakkaan käyttäytymisen oheistoiminnaksi, jolla huomio vaikeista aiheista haluttiin siirtää pois.

7.5. Asiakkaan arjessa käymässä

Mary Richmondin kirjoittaa että kodin valinta ensimmäisen sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen keskustelun paikaksi on hyvä silloin, kun koti ja siellä tutut esineet viittaavat normaalimpiin puoliin asiakkaan elämässä. Kohtaamispaikka ei saisi muistuttaa asiakasta vaikeuksista. (Richmond 1917, 110.)

Forssenin mukaan perheen ja sosiaalityöntekijän välinen suhde on se perusta, jolle työskentely lastensuojelutyössä pohjautuu. Hänen mukaansa lastensuojelussa juuri tämä yhteistyön toimimattomuus nousee kuitenkin ongelmaksi ja jo yhteistyön käynnistäminen vanhempien ja työntekijöiden kanssa vaatii paljon aikaa. (Forssen 1993, 117.)

Haastattelussa kotikäyntiä kuvattiin yhdeksi tavaksi tutustua uuteen asiakasperheeseen ja perheen tilanteeseen. Vaatimusten välttäminen ensimmäisellä kotikäynnillä lastensuojeluasiakasperheeseen nähtiin myös yhtenä keinona virittää yhteistyötä:

”...vähän vaihtelee että joskus siellä niinku ensimmäisellä kerralla puhutaan vähän semmosia kevyempiä asioita, ei ihan viimesen päälle vaadita eikä edellytetä että saahaan se yhteistyö käyntiin...” (stt8)

Sosiaalityöntekijä ei selvennä, mitä asiakkaalta tai asiakasperheeltä ei ensimmäisellä kerralla vaadita, mutta kyseessä voisi olettaa olevan lapsen hyvinvointiin jollakin tapaa liittyvien asioiden. Robert Dingwall & al. kirjoittavat, miten lastensuojelutyötä tekevien viranomaisten täytyy luottaa asiakasyhteistyöhön tilanteissa, joissa tarvitaan selkeitä näyttöjä poikkeavasta käyttäytymisestä. Toisaalta jos yhteistyölle nähdään jatkossa tarvetta, pyritään välttämään ’todisteiden’ lukeminen kodista asiakasta tuomitsevilla tavalla. Liian tarkistuksenomainen lähestymistapa voi vaarantaa pääsyn asiakkaan kotiin saamaan tarvittavaa tietoa epäilyksenalaisesta tilanteesta perheessä. (Dingwall & all. 1983, 64.) Haastattelukatkelmassa korostuu pyrkimys yhteistyön ja asiakassuhteen aloittaminen rennommalla tapaamisella, mutta puheesta voi olettaa, että jos ensimmäisellä kerralla ei ”aivan viimesen” päälle vaadita, niin jatkossa kodin elämään puututaan ehkä jo selkeämmin.

Kotikäynti voi mielestäni olla myös yksinäisen ihmisen Hannele Forsbergin mukaan perhetukikeskusten työntekijät uskovat ihmisten kodeissa tapahtuvan auttamistyön tavoittavan asiakkaita paremmin. Heidän mielestään sosiaalityöntekijän on kotona myös helpompi luoda suhde asiakkaaseen. (1998, 141.) Näkisin, että asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhde on ylipäättään sosiaalityössä eikä vain lastensuojelussa pohja, josta työskentely lähtee.

Kotiympäristö sosiaalityöntekijöiden mielestä mahdollistaa arkielämään liittyvien asioiden toimistoympäristöä luontevamman esille ottamisen ja keskustelun:

”...ja sit jos työntekijä haluaa kysellä siitä et miten teidän lapset jaksaa ja mitä ne tekee hiihtolomalla niin onhan se selvä että on helpompi puhua siellä kotikäyntitilanteessa kun tässä, että siinä kun ne lapset on vaikka käsillä niin silloin se juttu on luontevammin menee siihen et miten tota niin niin miten vilkas vaikka se nelivuotias on...” (stt3)

Katkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo, miten lapsia koskevia asioita on hänen mielestään luontevampi käydä läpi kotona kuin toimistolla. Hän mainitsee, että esimerkiksi lapsia koskevista suunnitelmista on kotona helpompi puhua kuin toimistossa ja että lasten vointia ja kehitysvaihetta koskevia kysymyksiä on luontevampi ottaa esille kotikäynnillä. Kotikäynnin aikana juttu siirtyy lapseen jo siitäkin syystä, että lapset ovat siinä ”käsillä”.

Hannele Forsbergin mukaan sosiaalityöntekijät hahmottavat ja tulkitsevat perheenjäsenyyttä laajalla psykososiaalisella ulottuvuudella ja psykososiaalisessa perhettä koskevassa tulkinnassa pyritään ymmärtämään asiakkaan elämäkokonaisuutta. Sosiaalisessa ulottuvuudessa asiakkaan sosiaalista kenttää hahmotetaan yleensä hyvin konkreettisten asioiden, tapahtumien ja tekemisten tasolla. (Forsberg 1993, 62, 64.)

Vaikuttaisi siltä, että kotikäynnillä asiakkaan arkielämää ja myös ongelmia on helppo ja luonteva käydä läpi kotona läsnä olevan perheen konkreettisen elämän kautta. Kuraattorina toimivan sosiaalityöntekijän mukaan emotionaaliset asiat tulevat luontevasti esille ihmisen elämän yksityiskohtien kautta. Asiakkaan tapaaminen kodin kontekstissa näyttäisi voivan tarjota mahdollisuuden saada tuntuman ja kuvaa asiakkaan elämän kokonaisuudesta eri tavoin kuin toimistoympäristössä. Kodissa ihmisen arkielämä on läsnä ja lähellä, siitä on helppo kysyä.

Kotona ja kodista saatu asiakasta koskeva tieto voi helpottaa myös jatkotyöskentelyä asiakkaan kanssa. Se, että näkee asiakkaan elämää laajemmalti, voi jouhevoittaa asiointia jatkossa ja asiakkaalle merkityksellisiin asioihin on luontevaa palata myöhemmin toimistotapaamisissakin.

”Se lähentää osapuolia ja sitten se saattaa, vaikka on menty lastensuojeluasioissa niin se keskustelu rönsyillä muihinkin asioihin ja sitte niissäkin voi työntekijä auttaa ja viedä eteenpäin ja silloin se helpottaa sitä lastensuojeluasiaa kun se on ruvennu auttaa ja viii

eteenpäin jotain, ihan muutakin perhettä koskevaa asiaa tai välittää viestiä jollekulle toiselle työntekijälle joka työskentelee sen perheen kanssa, terveydenhoitaja tai päiväkotiki tai suurempikin verkosto.” (stt8)

Esimerkkikatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo kotikäynnin hänen mukaansa lähentävän osapuolia eli sosiaalityöntekijää ja asiakasta. Sosiaalityöntekijä kertoo, miten kotikäynnillä asiakkaan tilanteesta voi tulla esille sellaista mihin hän sosiaalityöntekijänä voi vaikuttaa, vaikka kyse olisi muista kuin lastensuojeluun liittyvistä asioista, joiden takia kotikäynnille on menty.

Anneli Pohjolan mukaan sosiaalityön järjestelmäkeskeisessä toiminnassa asiakkaan asioiden hoito on pilkkoutunut palvelusysteemin eri osien erikoistumisalueiden mukaan. Pohjola näkee keskeisenä haasteena sosiaalityölle toiminnan siirtämisen perinteisestä vastaanottomallista asiakkaan aktiiviseen kohtaamiseen, jolloin asiakkaan asiaan tartuttaisiin siellä, missä se nousee ensi kerran esiin. Asiakasryhmien tapaaminen heidän omassa ympäristössään voi tuottaa toimivan kohtaamistilanteen. (Pohjola 1993, 85.) Näyttäisi siltä, että kotona asiakkaan tuen ja palvelutarpeiden moninaisuus voi näyttäytyä moninaisempana kuin toimistossa ja sosiaalityöntekijä voi vastata siihen, kotona asiakkaan palvelun tarpeen voi havaita laajemmin kuin tietyn sosiaalityön sektorin asiakkuuden puitteissa.

7.6. Asiakkaan elämä saa laajemmat puitteet

T.M: Miten sä yleensä suhtaudut näihin kotikäynteihin et, tai haluaisitko sä tehdä niitä enemmän?

stt: Niin, no toisaalta kyllä ja toisaalta ei, et kyllähän sillä aina on joku semmonen lisäarvo tavallaan pitää saaha sillä kotikäynnillä että eihän niinku, jos ei oo nyt mitään erityistä ja tosiaan semmosta vaikeeta asia niin miksi sitä sitte kotia mennään että, että siinä mielessä et jos ei kotikäyntejä tarvii tehdä niin sillohan se tarkoittaa sitä että ihmisillä ei oo hirveitä kriisejä elämässä koska ainahan se näihin kriiseihin jotenkin liittyy tai erityisiin vaikeuksiin tai...mut kyllä mä nään sillai että kuitenkin että on ne sillai, että antaa ne ne sillai jotain semmosta tuntumaa ja näkemystä siitä ihmisen elämästä ja siitä kokonaistilanteesta koska kuitenkin kyllähän se pitäis niinku se kokonaistilanne hahmottaa kanssa että... ettei niinku niin helposti täällä jotenkin sitä kattoo jotakin yhtä osaa tai sitä vaan sitä asiakkuutta, tavallaan jos se käy toimeentulotukiasiakkaana tai jotain lastensuojeliasiakkaana niin sit kotona se jotenkin näyttäytyy et se on, se on vaan yks osa sitä elämää. (stt6)

Haastattelukatkelmassa tulevat esille kotikäyntien ristiriitaiset merkitykset; sosiaalityöntekijä yhdistää kotikäynnit ensin vaikeisiin tilanteisiin asiakkaiden elämässä, jolloin asiakkaan kotiin meneminen tarkoittaa, että asiakkaan tilanne on jollakin tavalla erityisen ongelmallinen. Toisaalta kotikäynnit tuovat sosiaalityöntekijän mielestä kokonaisnäkemystä asiakkaan tilanteesta, mitä hän pitää tärkeänä. Puheessa tulee esiin, miten sosiaalityöntekijän mukaan sosiaalitoimistossa asiakasta katsoo helposti asiakkuuden kautta, mutta kotona asiakkuus näyttäytyykin vain yhtenä osana elämää.

Kotikäynnit näyttäisivät antavan sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden nähdä asiakkaan elämää muutenkin kuin sosiaalityön asiakkuuden määrittämänä. Kotikäynnillä asiakkuus asiakkaan elämässä voi suhteellistua ja kotikäynti tarjoaa sosiaalityöntekijälle uuden tavan käsittää asiakkaan tilannetta.

TM: ”Koet sä että asiakassuhde muodostuu mitenkään erilaiseks jos sä vertaat niitä joita sä tapaavat kotona ja niitä asiakkaita joita sä näät vaan täällä toimistossa?”

stt: ”Kyllä ne mulle on jotenkin semmosia tutumman ja läheisemmän olosia on ne kenen kotona on käynny sillai selvästi niinku se että tuntuu että tietää vaikkei välttämättä tietäs mitään mutta on nähny niitten kodin, tietää missä ne asuu mitä ne, jotenkin se on erilainen.” (stt6)

Sosiaalityöntekijä kuvaa haastattelukatkelmassa, miten kokee ne asiakkaat läheisemmäksi, joiden kotona hän on käynyt ja joiden kodin nähnyt ja joista tietää, missä he asuvat. Kotikäynnin jälkeen asiakkaan oli voinut sijoittaa tiettyyn paikkaan asuinalueella. Kotikäynnin voikin mieltää konkreettisenä asiakkaan henkilökohtaisessa elämässä käymisenä.

Kotikäyntien antina sosiaalityöntekijät toivat esille sitä, että kotikäynneillä asiakkaan ja työntekijän suhde parhaimmillaan syventyy, mikä puolestaan luo heidän mukaansa yhteisymmärrystä suunnitelmien tekemisessä ja toimenpiteistä sopimisessa. Asiakkaan tapaamisen kodissa voisi myös nähdä keinoksi saada aikaa ’toimivampia’ sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamistilanteita ja parantaa edellytyksiä kokonaisvaltaisempaan työskentelyyn asiakkaan kanssa. Toisaalta haastatteluissa tuli esille, että jos kyseessä oli pitkäaikainen asiakas, oli vaikea sanoa missä määrin kotona tapahtuneet kohtaamiset olivat lähentänyt suhdetta asiakkaaseen ja missä määrin se, että asiakkaan oli tuntenut kauan.

Kotikäynti saattaa valaista asiakkaan elämästä puolia ja vahvuuksia, joista sosiaalityöntekijä ei muutoin voisi tietää, vaikka asiat eivät asiakkuuden kannalta olisikaan relevantteja:

T.M: ”Näet sä asiakkaista uusia piirteitä siellä kotona, jos vertaat niitä asiakkaita joiden kotona käyt niihin joita tapaat vaan täällä toimistossa?”

Stt: ”No kyllähän siellä ihan tässä tulee mieleen jotain tämmösiä yksittäisiä juttuja että joissakin saattaa olla semmosia kädentaitoja mitä ei täällä toimistolla näy, joillakin asiakkailla, että aijaa, että, että se onkin hyvä tekemään niinku ruokaa tai leipomaan tai tekemään käsitöitä tai jotain tämmöstä, mikä niinku jotenki tuo uusia puolia niistä ihmisistä esille, että täällä se avuttomuus ehkä korostuu mutta että siellä korostuu niitä omia, omia todellisia taitoja jotka pysyy tavallaan pinnan alla koska eihän me kenenkään käsityötaitoja täällä kysyt, välttämättä tai ne ei oo eka kysymyksenä ainakaan, ainakaan sitte, että ne asiakkaan resurssit saattaa näyttäytyä siellä kotona paremmin, ne muut resurssit, mikä tietysti luo sitä myönteistä mielikuvaa ihmisistä.” (stt10)

Vaikka asiakkaan käsityötaidoista tietämisellä ei sinällään ole sosiaalityön tekemisen kannalta suurtakaan merkitystä, viittaa edellinen haastattelulainaus siihen, että asiakkaan taitojen ja voimavarojen havaitseminen voi edesauttaa tasavertaisemman ja myönteisemmän suhteen kehittymisen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Jos asiakas voi kotikäynnillä näyttää omia vahvuuksiaan, saattaa asiakassuhde rikastua kenties muutenkin. Asiakkaan voimavarat olisi ainakin mahdollista ottaa jollakin tapaa asiakassuhteen rakentamisessa käyttöön. Tätähän sosiaalityöntekijät varmasti tekevät kotikäynneillä huomaamattaankin; esimerkiksi kommentoimalla asiakkaan kotia positiiviseen sävyyn voidaan tuottaa hyväksyvää ja asiakasta arvostavaa ilmapiiriä.

T.M: ”Eli siitä kodistakin puhutaan kotikäynneillä et se on...”

stt: ”Kyllä, puhutaan siitä ja kyllähän se on semmonen perusasia ja suomalaisille hirveen tärkeä asia se oma koti että suurin osa on siitä kodistansa kuitenkin hyvin niinku ylpeä, se on se paikka mis ollaan ja missä eletään, mistä käsin lähetään että et siinä mielessä se on hirveen tärkeä ja kyllä on niitä asiakkaita jotka on kauheen mielissään siitä et siellä kotona on käyny ja et he mä luulisin et he kokee sen niin päin että työntekijäkin arvostaa heitä enempi et kun on nähny sen kodin, sen oman kodin.” (stt3)

Haastattelukatkelmasta välittyy asiakasmyönteinen ja myönteinen suhtautuminen asiakkaisiin ja asiakkaiden koteihin. Sosiaalityöntekijä kokee asiakkaalle myönteisenä tapahtumana sen, että hän on nähnyt kodin. Koti näyttäytyy sosiaalityöntekijälle asiakkaan voimavarana ja sosiaalityöntekijä kokee kotikäynnin asiakkaalle mahdollisuutena näyttää kotia ja sitä kautta saada työntekijältä arvostusta.

7.7. Kotia kunnioitetaan mutta yhteistyötä edellytetään

Asiakkaan koti on samalla toisen ihmisen koti. Sosiaalityöntekijät korostivat puheessaan poikkeuksetta asiakkaan kodin kunnioittamisen merkitystä. Kodin kunnioittamista osoitettiin tietyllä asenteella ja tiettyjä käyttäytymistapoja noudattaen.

T.M: Miten sä ylipäättään näät asiakkaan oikeuden määritellä sitä kuka hänen kotiinsa tulee tai missä asiakkaan oikeus sanoa et ei saa kotiin mennä päättyy...

Stt: Siinä on just kiireellinen lastensuojeluilmoitus, silloin se on selkeesti semmonen tilanne et, ja tietysti se on aina sosiaalityöntekijöiden harkinnassa että mikä arvioidaan semmoseks, mutta tota kyl muussa tapauksessa mä oon sitä mieltä tietysti et se on asiakkaan koti jota on tosiaan kunnioitettava ja mehän mennään myöskin sillä mielellä että me ollaan siinä vieraana. (stt7)

Kotikäynneille mennessään sosiaalityöntekijä voi myös asettua asiakkaan asemaan ja suhtautua tilanteisiin mukaisesti. Näin koki eräs haastateltavista tarkastus- ja pakkokäynnit:

”...vaikka toisaalta onhan se niinku aika kammottavaa sekin että joku viranomainen tulee kotia kyselemään että miten teillä täällä menee mutta kuitenkin...” (stt6)

Seuraavassa haastattelukatkelmassa tulee ilmi, miten kotikäynti konstruoituu välttämättömyydeksi, toimenpiteeksi, johon asiakkaan on suostuttava kun sosiaalityöntekijälle on ilmoitettu huolesta ulkopuoliselta taholta.

T.M: No tota miten usein asiakkaat kieltäytyy kotikäynneistä ja miten he perustelee sitä?

Stt: No mun mielestä hyvin harvoin ihmiset kieltäytyy kotikäynneistä että yleensä se on sit semmonen joku konfliktitilanne jossa ollaan esimerkiks tekemässä tahdonvastasta huostaanottoa tai jostakin muusta syystä on sillä lailla niinku se yhteistyön tekemisessä on jotakin semmosta hankaluutta, et silloin, silloin mutta tota hyvin harvoin, todella harvoin asiakkaat kieltäytyy siitä kotikäynnistä.

T.M: Miten usein sä luulet sen johtuvan siitäkin että heillä ei tavallaan oo varaakaan kieltäytyä?

Stt: No kyllähän se joskus on niinkin toki että ei silloin kun lastensuojeluasioita hoidetaan ja kotiin mennään ihan sen, ihan esimerkiks siitä syystä että päiväkodista on tullu kovasti huolta siitä että miten lapset siellä kotona ylipäättensä voi et sillä lailla käydään sitä tilannetta kotona tarkistamassa niin eihän silloin oikeestaan oo niinku varaa kieltäytyä ja kyllä me sillä lailla hyvinkin reilusti sanotaan se asia et minkä takia me ollaan tulossa ja miks meiän ois hyvä käyä se tilanne siellä kotona kattomassa ja yhdessä sitä sit pohtii että et tietysti se on myöskin sitä et kyllä ihmiset tietää että eteenpäin ei oikeestaan päästä sillä että siitä kieltäytyy muuta kun sillä yhteistyön tekemisellä. (stt3)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo, että asiakkaat kieltäytyvät vain harvoin kotikäynneistä, ja kieltäytymiset liittyvät yleensä konfliktitilanteisiin lastensuojeluasioissa tai muihin tilanteisiin, jossa yhteistyö asiakkaan kanssa on ongelmallista. Se, että asiakkaalla ”ei ole varaa kieltäytyä” kotikäynnistä pitää sisällään ääneen sanomattoman mahdollisten toimenpiteiden uhan, jos sosiaalityöntekijää ei päästetä kotiin tilannetta katsomaan. Samalla sosiaalityöntekijä kertoo kuitenkin, että asia, jolla kotiin mennään, sanotaan reilusti ja kuvaa asiakkaan myöntymistä kotikäyntiin yhteistyön tekemisenä. Asiakasyhteistyö näyttäytyy puheessa eräänlaisena asiakassuhteen perustilana, ja kotikäynnistä kieltäytyminen on poikkeamista tästä perustilasta.

T.M: Millanen on ollu asiakassuhde jälkeenpäin jos sinne kotiin on jouduttu menemään pakolla?

stt: Mä en tiiä että riippuuko se siitä että kotiin on menty pakolla, mä aatteleisin että ei sillä tavallaan oo merkitystä, sillä tavallaan on se mitä siitä on sitte seurannu ja onko aiheutunu jotain lastensuojelun toimenpiteitä tai tai sitten miten tää perhe ymmärtää sen että heidän asioihinsa puututaan että, mä en aattele että sillä ois suuri merkitys että sinne kotiin on menty, oli se kotona se puuttuminen tai täällä toimistolla tai jossakin perheneuvolassa tai jossakin paikassa et mä en niinku aattele että sillä paikkana ois mitään merkitystä vaan sillä että mitä on tehty. (stt4)

Haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä tuo mielenkiintoisesti esiin sitä, miten hänen mukaansa olennaisempaa kuin se, missä puuttuminen asiakasperheen elämään on tapahtunut on se, *miten on puututtu*, mitä siitä on seurannut asiakasperheelle ja miten asiakkaat itse ovat puuttumisen ymmärtäneet. Tällöin kotikäynti tai asiakkaan kotiin meneminen vaikka väkisin ei sinänsä näyttäydä asiakkaalle negatiivisessa merkityksessä vaan asiakkaalle tärkeintä on, mitä kotikäynnistä on seurannut. Samalla koti puuttumisen paikkana menettää merkitystä.

Lastensuojeluilmoituksen takia tehtävää kotikäyntiä ja asiakkaan yksityiselämään puuttumista perusteltiin vain yhdessä haastattelussa myös johonkin muuhun kuin sosiaalityöntekijän lakisääteiseen velvollisuuteen liittyen. Seuraavassa sosiaalityöntekijän poikkeava perustelu asiakkaan yksityiselämään puuttumiselle antaa ilmoittamatta tehtäville kotikäynneille uutta, asiakaslähtöisempää näkökulmaa:

”..mut ylipäättään sitä aina, kirjoista opittu suurin piirtein se millä perustelee sitä puuttumistaan ylipäättään niinku siihen toisten yksityiselämään, perhe-elämään niin kyllä

mää perustelen sen sillä että se on niinku heikomman puolelle asettumista, tällöinen jostain feministisestä opuksesta sen napannu...” (stt6)

7.8. Milloin lähteä kotikäynnille

Hannele Forsbergin tutkimukseen (1994) osallistuneet sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijät olivat puhuneet kotikäynneistä tarpeellisina, mutta Forsbergin tutkimuksen aikana kotikäyntejä ei ollut tehty kovin usein. Forsbergin mukaan sitä voi pitää merkinä siitä, että kotia todellakin pidetään ihmisen yksityisalueena, jonne mennään vain hätätilanteessa. (Forsberg 1994, 76). Näkisin kuitenkin, ettei kodin kokeminen asiakkaan yksityiseksi alueeksi ollut merkittävin syy sille, että kotikäyntejä ei käytetä enempää toimistotapaamiselle vaihtoehtoisena asiakkaan kohtaamisen tapana. Syyt löytyvät mielestäni enemmänkin sekä toimisto- ja työntekijäkohtaisista työkäytännöistä, työn priorisoinnista ja ajankäytön mahdollisuuksista.

”Ulkomaalaiset on semmosia että silloin asioinnin alkuvaiheessa niin nehän on innokkaita pyytämään kotia käymään mutta että siinä on tietysti se että, et mikä tietysti olis hyvä että aina kun uusi asiakas tulee tänne asemalle asiakkaaks tai perhe tulee asiakkaaks niin olis hyvä tehdä se kotikäynti alussa, mutta siihen meillä ei oo mahdollisuutta mutta ulkomaalaisten kohalla sitä aina miettii sitä että haluaako ne ystävän kotikäynnin vai työntekijän kotikäynnin, ja ne on jääny sitten tekemättä jos ei oo muuta aihetta ollu.” (stt10)

Haastattelukatkelma kertoo, miten sosiaalityöntekijä on miettinyt etukäteen millaisena asiakas sosiaalityöntekijän kotikäynnillä näkisi, ystävänä vai työntekijänä. Väärinymmärryksiä sosiaalityöntekijän roolin ja kotikäynnin merkityksen suhteen on haluttu välttää, ja sosiaalityöntekijä on luonut tietynlaista ammatillista välimatkaa asiakkaisiin. Kotikäynnin merkityksen miettimistä hänen mukaansa varsinkin ulkomaalaisasiakkaiden kohdalla; pelkästään ystävän roolissa kotikäynnille ei hänen mielestään voi lähteä. Andrew Pithouse (1998) kirjoittaa miten hänen tutkimansa lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät rakensivat etäisyyttä itsensä ja asiakkaiden välille ja torjuivat asiakkaan ystävyyden tavoittelun esimerkiksi kotikäynnillä. Asiakkaiden oli opittava, että työntekijä määrää kohtaamisen vauhdin ja tavan ja työntekijä on taitava tämän määräyksen tuottamisessa. Osaava työntekijä hankki vuorovaikutukselliset taidot hienovaraiseen kontrollointiin ammatillisen kokemuksen myötä. (Pithouse 1997, 147.) Vaikuttaisi siltä, että jo kotikäyntiä harkitessaan

sosiaalityöntekijät säätelevät etäisyyttä asiakkaisiin. Vaikka uusiin asiakkaisiin tutustumista pidettiin tärkeänä (oletettavasti kontaktin luomista ja yhteistyön rakentamista varten), on sosiaalityöntekijä tarvinnut kotikäynnille lähtemiseen kuitenkin itse ammatillisesti määrittelemänsä syyn.

Sosiaalityöntekijöillä oli ristiriitaisia näkemyksiä kotikäyntien tekemisestä vertailtaessa niin eri työntekijöiden haastatteluja kuin saman haastateltavan puhetta. Näkemykset erosivat paljonkin sen mukaan, puhuttiinko kotikäynneistä yleisellä ja toive- tai tavoitetasolla vai oman työtilanteen ja toimintatapojen tasolla. Toisaalta toivottiin mahdollisuutta käydä useamman asiakkaan kotona tai samojen asiakkaiden luona tiiviimmin. Nähtiin myös mahdollisena tehdä kotikäynti periaatteessa kenen luo tahansa, jos aikaresursseja olisi riittävästi ja jos asiakas sitä itse toivoisi. Kotikäynti miellettiin yleisellä tasolla mahdollisena laajemmin käytettävänä työtapana, vaihtoehtoisena asiakkaan kohtaamisen muotona.

Toisaalta omassa työssä tilanteet, jolloin asiakkaan kotiin oltiin valmiita lähtemään, olivat kuitenkin tarkastikin rajattuja. Syyksi ilmoitettiin aikaresurssien puute, toimistotavoitettavuuden säilyttäminen, ilman selkeää syytä tehtävien kotikäyntien tarkoituksettomuus. Kotikäyntien tekemisessä näytti olevan työntekijäkohtaisia eroja; toiset sosiaalityöntekijät vaikuttivat suosivan kotikäyntejä työssään enemmän kuin toiset.

Tavoitetason kotikäyntipuheesta saattoi lukea, mitä tavoitteita tai ihanteita sosiaalityöntekijät ylipäätään asiakastyölle sosiaalityössä asettivat tai kokivat ulkopuolelta asetettavan. Sosiaalityön ammatti-ilmauksissa käytettävällä tavoitekielellä kuvataan sosiaalityön ydinarvoja ja niiden soveltamisen tuloksena oletetusti syntyvää todellisuuden ihannekuvaa. Tavoitekielellä sosiaalityöstä puhuttaessa eri asia kuitenkin on, miten puhe voidaan kääntää aktiiviseksi toiminnaksi. (Rojek et al. 1988, 31-33.) Tavoitepuheen tarkastelun kautta koin saavani esille sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, miten kotikäyntejä voisi käyttää omassa työssä, mitä niiden avulla voisi saavuttaa. Haastattelupuheessa sosiaalityöntekijöiden esiin tuomat tavoitteet tai ihanteet olivat jotain, mihin piti pyrkiä, mutta mitä sosiaalityöntekijöillä ei omassa työssä ollut mahdollista käytännössä toteuttaa ainakaan siinä määrin kuin olisi itse halunnut.

Kotia ei nähty välttämättä soveliaaksi tapaamispaikaksi silloin, kun yhteistyötahoja oli paljon. Suuren ulkopuolisten asiantuntijoiden joukon meneminen asiakkaan kotiin oli nähty asiakkaalle kiusallisena ja epäreiluna. Isommat yhteistyötahojen ja asiakkaiden tapaamiset, kuten verkostopalaverit, oli järjestetty toimistolla, millä haluttiin vaalia asiakkaan kodin intiimiyttä. Paikan valinnassa haluttiin ottaa huomioon myös käytännölliset seikat, sillä asiakkaan ja monen asiantuntijatahon mahtuminen kodin tiloihin voi olla hankalaakin. Tapaamisissa kotona haluttiin säilyttää voimasuhteet siten, että työntekijöitä ei olisi kovin monta enempää kuin asiakkaita.

Kynnys toimistosta kotikäynnille lähtemiseen on nähtävissä sosiaalityöntekijöiden haastatteluista.

”Et kyllähän, muistan just tän kotikäynnin kun olin siellä mielenterveysongelman luona niin mulla oli ihan niinku, kolkutti omatunto että oonkohan mä ihan pöpi kun mä tällaselle kotikäynnille ylipäättään menen että kuuluuks tää asiaan et menenkö ihan turhaan sinne että...”

T.M: Miltä se sitte tuntu kun sä oli siellä?

stt: Musta oli hirveen hyvä, siis mä olin tosi tyytyväinen jälkeen päin että tuli käytyä. – Ja ihan sillaiki tuntu että ne niinku siinä tapauksessa esimerkiks että se asiakas jotenkin niinku koki sen että kun vaivautuu hänen palaveriinsa ja niinku on kiinnostunut asioista ja muuta että.” (stt6)

Katkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo epäilleensä erään kotikäynnin hyötyä etukäteen.

Asiakkaalta saamansa palautteen jälkeen hän olikin ollut tyytyväinen kotikäyntiin, sillä hänen mielestään asiakas oli kokenut tärkeänä hänen osallistumisensa palaveriin.

Kotikäynti oli näyttäytynyt asiakkaalle osoituksena sosiaalityöntekijän kiinnostuksesta hänen asioitaan kohtaan. Kotikäynti oli saanut varsinaisen perustelunsa vasta jälkeen päin.

8. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Kotikäyntejä tehdään sosiaalityössä hyvin erilaisissa tilanteissa. Tässä työssä olen halunnut tuoda esille sosiaalityön kotikäyntien kirjoa ja osoittaa, miten monenlaisia kohtaamisia asiakkaan kotona sosiaalityössä voi olla. Tilanteesta riippuen kotikäynnin voi sosiaalityössä ymmärtää toimenpiteenä, valittavissa olevana keinona ja tukitoimena, puuttumisena, kohtaamisena, toimistokohtaisena käytäntönä, selvitystyönä, tarkastamisena, palveluna, pakkona.

Kotikäynti näyttäytyy tuloslukujen valossa kahdella eri tavalla. Ensimmäkin kotikäynti voidaan nähdä sosiaalityöntekijän käytössä olevana työvälineenä, jonka sosiaalityöntekijä valitsee menetelmävalikoimasta kun arvioi kotikäynnin tarpeelliseksi. Kotikäynnit näyttäytyvät nimenomaan sosiaalityöntekijän aloitteesta tehtävinä. Toiseksi kotikäynnin voi ymmärtää sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisena, joka poikkeaa kohtaamisesta toimistokontekstissa.

Kotikäyntien tarkoituksena näyttäytyy pitkälti asiakkaan tilanteen selvittäminen. Kun asiakkaan tilanteesta ei saada riittävää selvyttä toimistotapaamisilla, lähdetään asiakkaan kotiin, sinne, missä asiakas arkeaan elää. Kotikäyntejä tehdään myös lain velvoittamina. Lastensuojelutyössä kotikäynnit kuuluvat sosiaalityöntekijän työhön olennaisena osana; kotikäynti on lapsen hyvinvoinnin tarkistamista ja turvaamista. Kotikäyntien avulla myös hankitaan näyttöä ja perusteluita interventioille.

Kotikäynnillä asiakkaasta on näkyvissä enemmän kuin toimistossa. Kodin olen ymmärtänyt laajassa mielessä kattavan kodin fyysiset puitteet, kodin erilaiset järjestykset ja arkisen toiminnan sekä kodin vuorovaikutussuhteet. Kotikäynnillä asiakkaan koti on sosiaalityöntekijän ammatillisen katseen kohteena ja sosiaalityöntekijä määrittää asiakkaan kodin normaalisuutta, toimivuutta, turvallisuutta. Sosiaalityöntekijät kuitenkin tietävät, että asiakkaalla on mahdollisuus esittää kotinsa toimintakykynsä rajoissa haluamallaan tavalla.

Fyysisesti toimintakykyisen pärjäävän perheettömän aikuisen ihmisen kotiin ei ilmeisesti usein ole perusteluja lähteä kotikäynnille. Kotikäynnit näyttäytyvät tutkimuksen perusteella työntekijäkohtaisena valintana. Se, mennäänkö kotikäynnille ja kenen luo

mennään, näyttäisi olevan yhteydessä sosiaalityöntekijän tilanne- ja tapauskohtaiseen harkintaan, asiakassuhteeseen, tulkintoihin asiakkaan tilanteesta, aikaresursseihin, sosiaalitoimiston työkäytäntöihin ja sosiaalityöntekijän omiin toimintatapoihin. Vaikuttaa siltä, että kotikäynnit voivat olla myös ”trendinomainen” tapa tehdä sosiaalityötä, ja että kotikäyntien tekemistä erityisesti lapsiperheisiin selittäisi esimerkiksi moniammatillisen yhteistyön, lastensuojelutyön korostuminen toimistoissa joissa haastattelut tehtiin.

Jos joitakin asiakkaita tavataan tiiviisti ja usean eri yhteistyötahon kanssa, voi tapaamispaikalla olla merkitystä eri tavoin kuin satunnaisemmin tavattavien asiakkaiden kanssa. Myös kotikäynnin tekemättä jättäminen voi olla tapa toimia yhteistyötä rakentavalla tavalla. Tilanteiden kehittyessä ja ongelmien luonteen muuttuessa asiakkaan valinnanvapaus saa kuitenkin vähemmän sijaa ja kotikäyntiä edellytetään lastensuojelutyössä, jossa on jo selvää huolta lapsen hyvinvoinnista kotona. Kotikäynnistä tulee asiakkuuteen ja yhteistyöhön kuuluva väline.

Näyttäisi siltä, että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisiin vaikuttaa osaltaan se, että paikkana on ollut asiakkaan koti. Koti asiakkaan henkilökohtaisena tilana ja asiakkaan maaperänä tekee kotikäynneistä erilaisia tapaamisia toimistotapaamisiin verrattuna. Mielenkiintoista olisikin tutkia, mikä vaikutus paikalla, tapaamiskontekstilla on asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisille. Vaikka en tutkinut sitä, minkälaisia merkityksiä kotikäynneillä on asiakkaille, näyttäytyy koti sosiaalityöntekijöiden puheessa paikkana, jossa heidän mielestään asiakkaalla on paremmin käytössään voimavaransa ja mahdollisuus kokea suhde sosiaalityöntekijään tasavertaisempana.

Kotikäynti näyttäisi myös tuovan kokonaisvaltaisuutta sosiaalitoimiston asiakastyöhön. Kotikäynnillä tavoitetaan asiakasperheen jäseniä paremmin, asiakkaan elämänkokonaisuus hahmottuu paremmin ja asiakkaan elämä saa laajemmat puitteet.

Kotikäynnillä ollaan asiakkaan omalla alueella, mutta samalla sosiaalityöntekijä ottaa asiakkaan kodin sosiaalityön tekemisen paikaksi ja määrittelyn kohteeksi. Kun koti ymmärretään fyysisen asunnon ja yhteisessä taloudessa perheenä elävien ihmisten tai yksinasuvan muodostamana kokonaisuutena, konkreettisena ja kokemuksellisenä paikkana, asettuu kotikäynnillä sosiaalityöntekijän katseen ja määrittelyn kohteeksi iso osa asiakkaan elämää.

Kotikäynti on sosiaalityössä tapahtuma, jolla itsessään ei ole tiettyä pysyvää merkitystä, vaan kotikäynti saa ja sille annetaan kulloisessakin tapahtuma- ja tilannekontekstissa sosiaalityön arjessa erilaisia tarkoituksia. Asiakkaan koti sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisen kontekstina antaa kohtaamisille ja sosiaalityölle asiakkaan kodissa erilaisia mahdollisuuksia riippuen kotikäynnin tarkoituksesta.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti** (2000) Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Allan, Graham** (1985) Family Life: Domestic Roles and Social Organization. Oxford Blackwell.
- Allan, Graham** (1989) Insiders and outsiders. Boundaries around the Home. Teoksessa Allan, Graham & Crow, Graham (eds.) Home and Family. Creating the Domestic Sphere. Macmillan. Basingstoke.
- Altman, Irwin** (1975) The Environment and Social Behavior. Monterey, California.
- Arnkil, Erik** (1991) Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia 5/1991. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Arnkil, Tom Erik & Eriksson Esa** (1996) Kenelle jää kontrollin musta pekka- kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Stakes. tutkimuksia 63. Gummerus. Jyväskylä.
- Berg, Kristiina, Heino, Tarja & Hurtig, Johanna** (2000) Perhetyön ilo ja hämmennys: lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Stakes 14/2000. Helsinki.
- Bowlby, Sophie, Gregory, Susan, and McKie, Linda** (1997) "Doing Home": Patriarchy, Caring, and Space. Women Studies International Forum. 3/1997 343-349.
- Borgman, Merja** (1998) Miten sosiaalialan työntekijöiden ammatilliset tulkinnat rakentuvat? Tampereen yliopisto. Stakes. Tutkimuksia 95. Gummerus. Jyväskylä.
- Chapman, Tony** (1999) Spoiled Home Identities: Burglary. Teoksessa Chapman, Tony & Hockey, Jenny (eds.): Ideal Homes? Social change and domestic life. Routledge. London and New York.
- Dingwall, Robert** (1997) Teoksessa Miller, Gale & Dingwall, Robert (eds.) Context and Method in Qualitative Research. SAGE. London.
- Dingwall, Robert & Eekelaar, John & Murray, Topsy** (1983) The Protection of Children: State Intervention of Children and Family Life. Blackwell. Oxford.
- Douglas, Mary** (1993) A kind of Space. Teoksessa Arien Mack (ed.): Home: A Place in the World. New York University Press. New York and London.
- Dovey, Kimberly** (1985) Home and Homelessness. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol M. (eds.) Home Environments. Human Behavior and Environment. Advances in the Theory and Research. Plenum Press. New York and London.
- England, Hugh** (1986) Social Work as Art. Making Sense for Good Practice. Allen & Unwin. London.

- Eräsaari, Leena** (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Gaudeamus. Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha** (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Forsberg, Hannele** (1994) Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. Stakes tutkimuksia 42. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Forsberg, Hannele** (1996) Mikä on tietoa lastensuojelussa. Janus 4/1996, 381-394.
- Forsberg, Hannele** (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- Forssén, Katja** (1993) Suojaverkon lapsiperheet. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:2.
- Granfelt, Riitta** (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Kirjapaino Raamattutalo OY. Pieksämäki.
- Gubrium, Jaber F & Holstein, James A.** (1990) What is Family? Mountain View. California.
- Hall, Christian** (1997) Social Work as Narrative. Storytelling and persuasion in professional texts. Ashgate. England.
- Heino, Tarja** (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Stakes. Tutkimuksia 77. Gummerus. Jyväskylä.
- Hurtig, Johanna ja Laitinen, Merja** (2000) Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 8 (3), 249-265.
- Huttunen, Jouko** (1999) Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. University Press. Tampere.
- Jokinen, Arja** (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa **Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi** (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa **Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja** (1995) tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa **Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja** (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä.

- Jokinen, Arja, Suoninen, Eero & Wahlström, Jarl** (1999) Miten tavoittaa auttamistyön ydintä. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.): Auttamistyö keskusteluna – Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Eeva** (1996) Väsynyt äiti: Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus. Helsinki.
- Juhila, Kirsi** (1999) Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja** (2000) Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.): Auttamistyö keskusteluna – Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** (1999) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere.
- Julkunen, Raija** (1995) Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino. Tampere.
- Juntto, Anneli** (2001) Onko asukkaalla koti? Esitelmä Koti tieteiden risteyksessä – seminaari, 15.1.2001. Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitos, kotitalousopettajien koulutus. Julkaisematon.
- Karisto, Antti & Vilkkö, Anni** (2000) Koti tutkimuskohteena ja näkökulmana. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 8 (3), 209-212.
- Korvela, Pirjo** (2001) Koti toiminnassa. Esitelmä Koti tieteiden risteyksessä – seminaarissa, 15.1.2001. Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitos, kotitalousopettajien koulutus. Julkaisematon.
- Koskensalo-Kurki, Marika**. Riittävän hyvä vanhemmuus? Alueellisten sosiaalityöntekijöiden käsityksiä vanhemmuudesta. Kasvatustieteen pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylä 1991.
- Kuronen, Marjo** (1997) Kotikäynnit ja naisten kodit. Alustus Naistutkimuspäivien työryhmässä Sosiaalihuollon kodit. Jyväskylän yliopisto 14.-15.11.1997.
- Kuronen, Marjo** (1999) The social organisation of motherhood. Advice giving in maternity and child health care in Scotland and Finland.
- Markkola, Pirjo** (1993) Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Suomen historiallinen seura. Vammala.

- Mäkelä, Klaus** (toim.) (1990) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus. Helsinki.
- Munro, Moira and Madigan, Ruth** (1993) *Privacy in the Private Sphere*. Housing Studies Vol 8 No 1.
- Niemi, Helena** (1995) *Alvariinsa apunanne. Lapsiperheiden tehostetun kotipalvelun ilot, surut ja oivallukset. Ensi ja turvakotien liiton julkaisu nro 14*. Vammalan kirjapaino oy.
- Pithouse, Andrew** (1998) *Social Work: The Social Organisation of an Invisible Trade*. Ashgate. Aldershot. Brookfield USA. Singapore. Sydney.
- Pohjola, Anneli** (1993) *Asiakas sosiaalityön määrittäjänä*. Teoksessa Granfelt, Riitta ym. (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Gummerus kirjapaino OY. Jyväskylä.
- Rapaport, Amos** (1977) *Human Aspects of Urban Forum*.
- Richmond, Mary** (1922) *What is social case work?* Russell Sage Foundation. New York.
- Rojek, Chris, Peacock Geraldine and Collins Stewart** (1988) *Social work & received ideas*. Routledge. London and New York.
- Rykwert, Joseph** (1993) *House and Home*. Teoksessa Arien Mack (ed.): *Home: A Place in the World*. New York University Press. New York and London.
- Saarikangas, Kirsi** (1993) *Asunto: Tila, merkitys, sukupuoli*. *Naistutkimus* 2/ 93, 38-42.
- Saarikangas, Kirsi** (1993) *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Societas Historica Fennica. Helsinki.
- Saegert, Susan** (1985) *The Role of Housing in the Experience of Dwelling*. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol M. (eds.) *Home Environments. Human Behavior and Environment. Advances in the Theory and Research*. Plenum Press. New York and London.
- Satka, Mirja** (1994): *Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi*. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Sosiaaliturvan keskusliitto*. Helsinki.
- Suoninen Eero** (1999) *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino. Tampere.
- Tedre, Silva** (1998) *Kodin ja julkisen avun muunnelmia. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus* 6 (4), 404-418.

- Törrönen, Maritta** (2000) Elämistila- elävä paikka. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 8 (3), 266-280.
- Viitala, Kaija** (1990) Kotipalvelutyön sisällön kehittämisprojektin raportti 1. Sosiaalihuollon julkaisuja 14/1990. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Vilkko, Anni** (1998) Kodiksi kutsuttu paikka. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva, Vilkko Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere.
- Vilkko, Anni** (2000) Riittävästi koti. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 8 (3), 213-230.
- Wright, Gwendolyn** (1993) Teoksessa Arien Mack (ed.): Home: A Place in the World. New York and London. New York University Press.

LIITE 1

Kotikäynnit sosiaalityössä

Haastattelurunko

Taustatietoja

- koulutus, aiemmat työtehtävät
- kuinka kauan olet toiminut sosiaalityöntekijän ammatissa

Kotikäynnit kalenterissa

- miten paljon kotikäyntejä on ollut esimerkiksi viimeisen kuukauden aikana
- millaisia kotikäynnit ovat olleet, minkälaisien asiakkaiden luo on menty ja miksi

Kotikäynnistä sopiminen

- kenen aloitteesta tapaat asiakkaan tämän kotona (pyytävätkö asiakkaat itse sosiaalityöntekijää kotikäynnille)
- miten asiakkaan kanssa sovitaan kotikäynnille menosta (puhelimitse, edellisellä koti- tai toimistokäynnillä)
- voidaanko kotiin mennä sopimatta siitä etukäteen
- kieltäytyvätkö asiakkaat kotikäynneistä (miten usein ja miksi)

Kotikäynnit osana työpäivää

- mennäänkö asiakkaan kotiin yleensä yksin vai esim. perhetyöntekijän kanssa tai toisen sosiaalityöntekijän kanssa
- mihin aikaan työpäivästä kotikäyntejä yleensä tehdään
- miten paljon kotikäynnit vievät aikaa työpäivästä

Asiakkaat, joiden kotiin mennään

- minkä tyyppisten asiakkaiden luo mennään kotikäynneille, tehdäänkö kotikäyntejä enemmän tietyn tyyppisten asiakkaiden luo ja vähemmän tietyn tyyppisten asiakkaiden luo ja mistä se johtuu
- tavataanko tiettyjä asiakkaita toistuvasti kotona, miten satunnaisesti ja asiakaskohtaisesti kotikäyntejä tehdään

- minkälaisia asiakkaita et yleensä tapaa kotona, milloin/millaisia asiakkaita et halua tavata kotona

Kotikäyntien perustelu

- miksi kotikäyntejä tehdään
- milloin asiakas halutaan tavata kotona, mikä saa lähtemään kotikäynnille
- millaisiin asioihin kotikäynnin aikana kiinnität huomiota, miten havainnoit asiakkaan kotia
- mitä koti voi kertoa asiakkaasta ja asiakkaan tilanteesta
- mitkä tekijät kodissa saavat huolestumaan asiakkaan tilanteesta, mitkä asiat asiakkaan kodissa voivat olla puuttumista vaativia

Kun kotiin mennään pakolla

- milloin asiakkaan kotiin voi/pitää mennä ilman lupaa, pakolla
- millaisia kokemuksia pakolla menemisestä, minkälaisia tilanteita ollut (onko menty toisen viranomaistahon, kuten poliisiin, kanssa, onko ollut vaaratilanteita)
- miten näet oikeutesi mennä asiakkaan kotiin, missä päättyy sosiaalityöntekijän kannalta asiakkaan oikeus määrätä siitä kuka hänen kotiinsa tulee
- millainen asiakassuhde on jälkeen päin

Kotikäyntien kirjaaminen, raportointi, tilastointi; näkyvyys sosiaalityössä

- miten kotikäyntejä tilastoidaan, miten merkitään koneelle
- mitä kotikäynneistä laitetaan muistiin

Sosiaalityöntekijänä asiakkaan kodissa

- kenen kanssa pääasiassa asioit kotikäynneillä perheessä
- mikä rooli lapsilla on kun asiakasperhe kohdataan kotona
- oletko tehnyt asiakkaan kotona konkreettisia asioita (esim. joitakin kotitöitä)
- minkälaisia asioita kotikäynneillä käydään läpi, onko kotona helpompi/ vaikeampi ottaa joitakin asioita esille kuin toimistossa
- mitkä tekijät vaikuttavat kotikäyntien ilmapiiriin, tunnelmaan
- miten koet, näet asiakkaan kun kohtaat hänet kodissaan verrattuna toimistotapaamisiin
- millaisena näet roolisi kotikäynnillä

- oletko kokenut suhteen asiakkaaseen muodostuvan kotona tavattaessa jotenkin erilaiseksi verrattuna toimistotapaamiseen

Suhtautumisesta kotikäynteihin

- mikä kuva sinulla on kotikäyntien määrästä ja yleisestä työpaikan suhtautumisesta kotikäynteihin
- haluaisitko tehdä enemmän kotikäyntejä (estääkö jokin tekemästä enemmän), jos et haluaisi, niin miksi et
- mitä koet saavuttavasi tavatessasi asiakkaan tämän kodissa, mitä hyötyä kotikäynneistä

LIITE 2

Tiina Mustonen, yht. k. kand.

Jyväskylän yliopisto

Hei!

Olen yhteiskuntapolitiikan ja sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistossa. Olen aloittamassa **pro gradu- tutkielmaani kotikäynneistä sosiaalityössä** ja olen ottanut teihin yhteyttä toiveenani yhteistyö sosiaaliasemanne sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Tutkimussuunnitelmani on hyväksytty tämän syksyn pro gradu- seminaarissa ja esittelen sen tässä lyhyesti.

Mitä tutkin?

Kotikäyntejä sosiaalityössä on tutkittu vain vähän, vaikka asiakkaita tavataan sosiaalityössä myös heidän kodeissaan. Gradussani haluaisin tutkia sosiaalityöntekijöiden kotikäyntejä; *sitä, mitä merkityksiä asiakkaan kohtaamiseen kodissa sisältyy sekä sitä, mikä merkitys kotikäynneillä on sosiaalityöntekijän työssä.* Aion tutkia kotikäyntejä *sosiaalityöntekijän näkökulmasta*, sillä minua kiinnostaa erityisesti se, *miten sosiaalityöntekijät kokevat kotikäynnit osana työtään ja asiakkaiden kodit paikkoina kohdata asiakkaita.*

Tutkimuksessani keskityn muun muassa siihen, missä tarkoituksessa ja milloin asiakkaiden koteihin mennään ja minkälaisen asiakkaiden luo tehdään kotikäyntejä. Olen kiinnostunut siitä, miten sosiaalityöntekijät perustelevat asiakkaiden koteihin menemisen sekä siitä, näkevätkö sosiaalityöntekijät asiakkaan tapaamisen kodissa eroavan tapaamisesta toimistoympäristössä. Tutkimuksessani etsin vastauksia myös kysymyksiin miten paljon kotikäyntejä tehdään, miten asiakkaiden kanssa sovitaan kotikäynneistä ja miten ja mitä kotikäynneistä raportoidaan tai merkitään tilastoihin.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksessani haluaisin haastatella kahden Jyväskylän kaupungin sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöitä. Yhteensä haastateltavia olisi hyvä olla noin 10. Kyseessä olisi puolistrukturoitu teemahaastattelu; olisin miettinyt keskeisiä kysymyksiä kotikäynneistä jo valmiiksi, mutta sosiaalityöntekijä voisi kertoa vapaasti omista näkemyksistään

kotikäynneistä ja kokemuksistaan asiakkaiden koteihin menemisistä ja asiakkaiden tapaamisista kodeissa. Yhteen haastatteluun kuluisi aikaa n. 1 ½ - 2 tuntia.

Haastatteluissa ei ole tarkoitus käydä läpi yksittäisten asiakkaiden henkilökohtaisia tietoja, joten asiakkaista puhuttaessa he pysyisivät tunnistamattomina. Noudattaisin ehdotonta luottamuksellisuutta myös haastatteluaineiston suhteen; vain minä käsittelisin haastattelumateriaalia ja valmiissa tekstissä haastateltavat olisivat tunnistamattomia.

Olen ajatellut ajoittaa haastattelut esimerkiksi ensi vuoden helmikuun alun ja maaliskuun lopun väliselle ajalle tai huhtikuullekin riippuen siitä mikä ajankohta olisi tutkimukseen osallistuville sosiaalityöntekijöille sopivin. Tavoitteenani on saada tutkielma valmiiksi vuoden 2000 aikana.

Tarkoitukseni on tuottaa tietoa, joka laajentaisi kuvaa sosiaalityöstä ja siitä sosiaalityön tekemisen tavasta, joka on jäänyt tähän saakka toimistossa tehtävän työn varjoon. Olen aloittamassa tutkimustani toiveenani ja tavoitteenani se, että tutkimuksestani olisi hyötyä käytännön sosiaalityölle. Olisin iloinen yhteistyömahdollisuudesta sosiaalityöntekijöiden kanssa ja tulevana sosiaalityöntekijänä suhtautuisin innostuksella mahdollisuuteen kerätä tietoa sosiaaliasemanne sosiaalityöntekijöiltä. Olen tarvittaessa valmis kertomaan tutkimuksestani enemmän ja täsmentämään tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä seikkoja.

Toivoisin yhteydenottoja mahdollisimman pian, mutta joulun ajan (18.12. – 4.1.) olen itse poissa, joten pyytäisin yhteistyöhön mukaan lähteviä ottamaan minuun yhteyttä 15.1.2000 mennessä. Kirjeitse tai sähköpostitse osallistumisesta voi ilmoittaa milloin vain, vastaan viesteihin välittömästi tultuani takaisin Jyväskylään.

Terveisin,

Tiina Mustonen
Polttolinja 17 C 24
40520 Jyväskylä